

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Terezie Sazimová

**Reflexe volebního práva žen v denním tisku od vzniku
Československé republiky do prvních parlamentních voleb**

Reflection of women's suffrage in the daily press from the founding of the Czechoslovak
Republic to the first parliamentary elections

Praha 2023

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Poděkování:

Při této příležitosti bych chtěla velmi poděkovat paní doc. PhDr. Janě Čechurové, PhD. za její vstřícnost, čas, připomínky a důležité rady, které mi během psaní bakalářské práce poskytla.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval/a samostatně, že jsem řádně citoval/a všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. května 2023

Terezie Sazimová

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je volební právo žen a jeho reflexe v československém denním tisku v období od vzniku samostatného československého státu po významný milník, jakým byly první parlamentní volby. Ženy bojovaly o svá volební práva několik let před založením Československa a teprve jeho vznik jim umožnil promlouvat do politického života prostřednictvím hlasovacího lístku, poslaneckého mandátu či členství v obecním zastupitelstvu. Některé ženy dokonce zasedly již v listopadu 1918 jako poslankyně v Revolučním národním shromáždění. Volební právo žen tak nebylo pouze novým demokratickým prvkem, ale zároveň se z žen staly potencionální voličky a členky politických stran. Nejen stranické noviny musely tuto skutečnost reflektovat. Cílem práce je proto postihnout, jakými způsoby reagovala a přistupovala různá stranická a nestranická periodika k problematice ženského aktivního a pasivního volebního práva v rámci sledovaného období.

Text práce bude vycházet zejména z českého stranického tisku nejsilnějších československých politických stran – Republikánská strana československého venkova, Československá strana socialistická, Československá sociálně demokratická strana dělnická, Československá strana lidová a Československá národně demokratická strana. Dále bude použit nezávislý tisk a k doplnění se využijí 2 slovenská periodika (Slovák, Slovenský denník) a německý denní tisk (Reichenberger Zeitung, Deutsche Zeitung Bohemia,)

Klíčová slova

Volební právo žen, politická emancipace žen, československý tisk, První republika, Revoluční národní shromáždění, obecní volby 1919, parlamentní volby 1920

Abstract

The topic of the bachelor's thesis is women's suffrage and its reflection in the Czechoslovak daily press in the period from the establishment of the independent Czechoslovak state to the important milestone of the first parliamentary elections. Women fought for their voting rights several years before the founding of Czechoslovakia, and only its creation enabled them to speak into political life through the ballot, parliamentary mandate or membership in the municipal council. Some women even sat as deputies in the Revolutionary National Assembly in November 1918. Women's suffrage was thus not only a new democratic element, but at the same time women became potential voters and members of political parties. Not only party newspapers had to reflect this fact. Therefore, the aim of the work is to determine in what ways different party and independent periodicals reacted and approached the issue of women's active and passive suffrage within the monitored period.

The text of the thesis will be based mainly on the Czech party press of the strongest Czechoslovak political parties – the Republican Party of the Czechoslovak Countryside, the Czechoslovak Socialist Party, the Czechoslovak Social Democratic Labor Party, the Czechoslovak People's Party and the Czechoslovak National Democratic Party. In addition, independent press will be used, and 2 Slovak (Slovák, Slovenský denník) and 2 German periodical will be used to complement it (Reichenberger Zeitung, Deutsche Zeitung Bohemia)

Key words

Women's suffrage, political emancipation of women, Czechoslovak press, First Republic, Revolutionary National Assembly, municipal elections 1919, parliamentary elections 1920

Obsah

Úvod.....	7
1. Boj českých žen o volební právo a jeho zisk.....	9
1.1 Problematika ženského hnutí	9
1.2 Počátky emancipace v otázce politických a volebních práv	11
1.3 Ženy a volební právo.....	14
1.4 Boj za volební právo od počátku 20.století do 1. světové války.....	15
1.5 První světová válka, vznik republiky a zisk volebního práva.....	19
2. Denní tisk po vzniku Československa.....	22
2.1 Denní tisk politických stran	22
2.2 Nestranický denní tisk.....	25
3. „ <i>Občanky svobodného státu!</i> “ První mediální obraz volebního práva žen po vzniku Československé republiky	26
3.1 Ženy a Revoluční národní shromáždění.....	26
3.2 Role žen v problematice pasivního volebního práva volebního řádu do obcí	29
3.3 První stranické agitace	30
4. „ <i>Děk ženám!</i> “ Volební právo žen na stránkách denního tisku roku 1919.....	34
4.1 Leden 1919.....	34
4.2 Předvolební agitace a články.....	38
4.2.1 Lidovecký tisk.....	38
4.2.2 Agrárnický tisk	40
4.2.3 Národně demokratický tisk.....	42
4.2.4 Sociálně demokratický tisk.....	43
4.2.5 Socialistický tisk.....	45
4.2.6 Nestranický tisk	46
4.2.7 Německý tisk na příkladu Deutsche Zeitung Bohemia a Reichenberger Zeitung 47	
4.3 Volby do obcí 1919 a povolební hodnocení žen.....	48
4.3.1 Ohlasy z voleb	48
4.4 Volební právo žen jako téma denního tisku po celý rok 1919.....	51
5. „ <i>Žena do voleb.</i> “ Volební právo žen na stránkách denního tisku v období parlamentních voleb roku 1920	56
5.1 Volební právo žen jako téma tisku v prvních měsících roku 1920.....	56
5.2 Předvolební agitace a články k volbám do Poslanecké sněmovny	59
5.2.1 Lidovecký tisk.....	61
5.2.2 Agrárnický tisk	61

5.2.3	Národně demokratický tisk.....	62
5.2.4	Sociálně demokratický tisk.....	63
5.2.5	Socialistický tisk.....	65
5.2.6	Nestranický tisk.....	66
5.2.7	Slovenský a německý tisk.....	67
5.3	Volby do Poslanecké sněmovny 1920 a povolební hodnocení žen.....	67
5.3.1	Ohlasy po volbách do Poslanecké sněmovny.....	68
5.4	Předvolební agitace a články k volbám do Senátu.....	70
5.5	Volby do Senátu 1920 a povolební hodnocení žen.....	72
5.5.1	Ohlasy z voleb do Senátu.....	72
	Seznam pramenů a literatury.....	77
	Obrázková příloha.....	88

Úvod

Ženská emancipace, feminismus a gender jsou v dnešním veřejném prostoru témata velmi aktuální a oblíbená, zejména média a různé platformy na sociálních sítích se této problematice zevrubně věnují. Konfrontace s touto skutečností mne inspirovala při výběru tématu bakalářské práce. Rozhodla jsem se tak prozkoumat období, kdy byla ženská otázka značně relevantní, optikou největšího média dané doby – tisku. Zaujala mě možnost probádat nahlížení československého denního stranického i nestranického tisku na ženské aktivní a pasivní volební právo, které bylo jednou z významných změn přicházejících s ustanovením československého státu. Ženy byly až se vznikem Československé republiky na poli politickém zrovnoprávněny s muži a zákonitě tak musely politické subjekty skrze tisk k této problematice určitým způsobem přistoupit

Časové rozřazení – od vzniku Československé republiky do prvních parlamentních voleb – bylo vybráno na základě předpokladu, že právě v tomto období – krátce po vzniku republiky – se staly nové demokratické prvky důležitými tématy pro tisk. Jelikož volební právo žen bylo naprostou novinkou, tak se (nejen) první dvě volební období musela promítnout i v samotných periodících, která byla velkou platformou pro politické strany a nejen ně. V obecních volbách roku 1919 šlo o úplně první volby, kde volily všechny zletilé ženy, a parlamentní volby 1920 jsou prvními klíčovými volbami pro celý nový stát.

V úvodní kapitole představím období boje žen o volební právo na konci 19. a po přelomu 20. století s přesahem až do vzniku Československa. Tuto kapitolu do své práce řadím, jelikož realita žen z doby rakousko-uherské monarchie ukazuje, proč se vlastně téma volebního práva žen po první světové válce stává relevantní. Zároveň se již v předválečném období emancipačního boje objevily ženské osobnosti po válce ovlivňující veřejné prostředí mimo jiné právě prostřednictvím tisku. Poté bych se pokusila krátce představit denní tisk československý se zaměřením na sledované období let 1918-1920. Největší prostor bude věnován 3 kapitolám analýzy dobového denního tisku v rámci otázky volebního práva žen. Každá kapitola bude pro přehlednost rozdělena dle roků a v rámci sledovaného roku budou reflektována největší tisková témata a motivy spojené s ženským volebním právem.

Pro svou práci nejvíce využiji deníky a večerníky v českém prostředí a ve sledované době nejsilnějších československých politických stran – československé sociálně demokratické (*Právo lidu, Rovnost, Nová doba, Večerník Práva lidu, Duch času*), agrární (*Venkov, Svoboda, Večer, Lidový deník*), lidové (*Lid, Den, Našinec, Nový deník, Čech*), československé socialistické (*České slovo, Večerní České slovo, Český směr*) a národně demokratické strany

(*Národní listy, Český deník, Moravsko-slezský denník, Pozor, Obzor*). Dále využívám neustranický denní tisk (*Lidové noviny, Národní politika, Moravská orlice, Tribuna, Moravské noviny*). Pro doplnění použiji 2 slovenská – *Slovák* a *Slovenský denník* – a 2 německá periodika – *Reichenberger Zeitung* a *Deutsche Zeitung Bohemia*. Velká část zmíněných novin (či určité ročníky) byla dostupná v digitálních knihovnách, pro zbylá periodika jsem využila Národní knihovnu v Praze, Knihovnu Národního muzea, Moravskou zemskou knihovnu v Brně a Archiv hl. města Prahy.¹

K doplnění informací souvisejících s reflektovanými tématy v tisku využívám odbornou literaturu – ať půjde o důležité ženské osobnosti či fenomény spojené s řešenou problematikou. Z odborné literatury čerpám zejména v úvodních 2 kapitolách – boj o volební právo žen a rozřazení denního tisku. Samotný fenomén českého feminismu a ženského hnutí 19. a 20.století disponuje v dnešní době hojným počtem historických monografií, edic a odborných článků, s kterými pracuji. První monografie o historii žen se zaměřením na období monarchie publikovaly ke konci 90. let 20. století historičky Pavla Horská (*Naše prababičky feministky*), Milena Lenderová (*K hříchu a k modlitbě*) a Marie Neudorflová (*České ženy v 19.století*). V pozdější době se stala historie žen tématem i pro Marii Bahenskou (*Počátky emancipace žen v Čechách*) či Janu Malínskou („*My byly, jsme a budeme*“, *Do politiky prý žena nesmí – proč?*). K problematice žen v období první republiky publikovala například Dana Musilová (*Z ženského pohledu*).

Cílem mé bakalářské práce je reflektovat přístup československého denního stranického tisku (zejména stranického denního tisku) k otázce volebního práva žen během období od vzniku republiky do parlamentních voleb roku 1920. Pokusím se podrobněji zmapovat společná témata a motivy všech sledovaných periodik v rámci otázky volebního práva žen, dále si kladu za cíl postihnout shodné a odlišné přístupy denního tisku k této problematice, s důrazem na období předvolebních agitací a povolebního hodnocení. Zaměřím se i na dílčí prvky jako je porovnání aktivity tisku, kladné či negativní přijetí volebního práva žen a typ ženy-voličky, na které různá stranická periodika mířila.

¹ *Lid a Právo lidu (Večerník Práva lidu)* roky 1919-1920: Národní knihovna; *Lidový deník, Moravsko-slezský denník*: Knihovna Národního muzea; *Národní politika 1920, Rovnost 1920*: Archiv hl. města Prahy; *Den*: Moravská zemská knihovna.

1. Boj českých žen o volební právo a jeho zisk

Ženy získaly aktivní a pasivní volební právo až se vznikem Československé republiky. Již slova Washingtonské deklarace z 18. října 1918 o budoucí politické, kulturní a sociální rovnosti obou pohlaví předjímala nové postavení žen v republice.² Zároveň však tato slova naznačují podobu postavení ženské části obyvatelstva před vznikem samostatného československého státu. Z nich je patrné, že volební právo, politická rovnoprávnost a mnoho dalšího nebylo samozřejmostí. Udělení politických a volebních práv ženám při vzniku republiky tak bylo novým demokratickým prvkem, distancujícím se od období minulého. Není proto od věci se seznámit s několikaletým obdobím boje českých emancipovaných žen o volební právo a politickou rovnoprávnost v rámci monarchie a jejího složitého volebního systému.

1.1 Problematika ženského hnutí

Na začátku kapitoly je dobré se zamyslet nad tím, co ženské hnutí vlastně představovalo a koho zahrnovalo, jelikož nebylo jednotným celkem po celou dobu sledovaného období. Cíle a požadavky ženského emancipačního hnutí se v průběhu času měnily, tak jako se měnila i jeho samotná společenská skladba.

Počátek ženského hnutí se datuje do 60. let 19. století do období prvních ženských spolků.³ Ženské hnutí do konce 80. let 19. století v Čechách soustřeďovalo víceméně pouze ženy z okruhu měšťanských rodin. Ekonomická nezávislost a vzdělání žen se staly důležitými programovými cíli, na kterých se po celou druhou polovinu 19. století pracovalo.⁴ Přesto je představa jednotného velkého ženského hnutí iluzí. Téměř do konce 90. let neexistovala žádná ústřední organizace, která by byla schopna spojit různorodé spolky k větší spolupráci.

²„Ženy budou postaveny politicky, sociálně a kulturně na roveň mužům.“ Viz BROKLOVÁ, Eva, ed. *Prohlášení nezávislosti československého národa zatímni vládou československou: osmnáctého října MDCCCXVIII: (Washingtonská deklarace)*. Praha: Nakladatelství Eva – Milan Nevole, 1998, s. 17.

³BAHENSÁ, Marie – HECZKOVÁ, Libuše – MUSILOVÁ, Dana. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 27. O ženských spolcích podrobněji psala například Milena Lenderová ve své monografii *K hříchu i k modlitbě viz LENDEROVÁ, Milena. K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016, s. 243-256.

⁴BAHENSÁ, Marie. *Počátky emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005, s. 81.

Ženské hnutí se tak skládalo ze samovolných aktivit jednotlivých měšťanských spolků a jejich vůdčích osobností.⁵

Ženy z dělnického prostředí do veřejného dění začínaly významněji promlouvat spíše až v průběhu 90. let 19. století. Kulturní a vzdělávací aktivity dělnických žen a dívek byly záležitostmi těch, které pocházely ze zajištěných dělnických rodin, jelikož nemusely svůj čas věnovat přivýdělku. Až sociální reformy, uskutečněné v polovině 80. let 19. století, a zejména zkrácení pracovní doby na 11 hodin, daly ženám dělnicím možnost se zformovat v sociálně demokratické ženské hnutí.⁶ Za další odnož ženského hnutí se mohou považovat i katolické a křesťansko-sociální ženské spolky, které však s ostatními nespolupracovaly a ani pro ně posléze otázka politické emancipace žen nebyla zásadní.⁷

Rozdělení či lépe řečeno rozrůstání českého ženského emancipačního hnutí tak může být vnímáno jako otázka sociálního postavení členek. Často používanou formou je diferenciací na ženské občanské hnutí (měšťanské) a na hnutí dělnické (zejména sociálně demokratické).⁸ Denisa Nečasová ve své knize *Buduj vlast – posilíš mír. Ženské hnutí v českých zemích 1945-1955* pro účely své knihy rozdělila ženské emancipačního hnutí na konzervativní a liberální. Do konzervativní skupiny (např. Eliška Purkyňová, Věnceslava Lužická Srbová) řadí jednotlivkyně, které zůstávaly v otázce emancipace a cílů stále věrné programu druhé poloviny 19. století a politickou a volební problematiku braly s rezervou. Naopak liberální proud (např. Františka Plamínková,⁹ Marie Tůmová) se aktivně snažil zapojovat do politických otázek.¹⁰

⁵Podrobněji například BAHENSKÁ – HECZKOVÁ – MUSILOVÁ, *Iluze spásy*, s. 26-27.

⁶MALÍNSKÁ, Jana – BAHENSKÁ, Marie. Vzděláním k politice aneb Cesta žen k občanským a politickým právům. In: BENKO, Juraj – DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela a kol. „*S ľudom a prelud*“: cesty k demokracii na Slovensku za monarchie a prvej republiky. Bratislava: Historický ústav SAV, 2020, s. 247.

⁷MALÍNSKÁ, Jana. „*My byly, jsme a budeme!*“: české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 92.

⁸Viz MALÍNSKÁ, „*My byly, jsme a budeme!*“, s. 147,148; LENDEROVÁ, Milena– KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009, s. 462; MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Slon: Libri, 2005, s. 66; BAHENSKÁ– HECZKOVÁ– MUSILOVÁ, *Iluze spásy*, s. 27.

⁹Františka Plamínková byla česká feministka, učitelka, novinářka, politička a klíčová osobnost českého feminismu zejména po přelomu století a po vzniku Československa. O životě více např. KNÍŽKOVÁ, Gabriela.

Zejména po přelomu století se hnutí rozvrstвило o nové ženské politické frakce (národně sociální, mladočeská, pokroková apod.), to mělo vliv na nové štěpení ženského hnutí. Tím se objevila možnost pro další členění – dle Jany Malínské proud konzervativní a feministický doplňuje proud politicko-feministický.¹¹ Je tak patrné, že bylo ženské hnutí komplexní jednotkou odlišných jedinců a směrů a nebylo jednotným souborem i přesto, že se zejména v prvních letech 20. století ženy snažily o spolupráci v rámci boje o politická a volební práva.

1.2 Počátky emancipace v otázce politických a volebních práv

Problematika politické emancipace a volebního práva žen se začala dostávat do programu ženského hnutí v 90. letech 19. století.¹² Hrála v tom roli celá řada faktorů, která se v tomto období vykrystalizovala. Emancipační vlna, započatá v 60. letech 19. století, spojená se snahou zakládat dívčí školy, a tudíž poskytovat dívkám a mladým ženám řádné vzdělání nebo vyučení, se dostávala do své finální fáze, která gradovala právě v 90. letech, založením dívčího gymnázia Minerva a následným povolením vstupu na filozofickou a lékařskou fakultu roku 1897, resp. 1900.¹³ Zároveň se objevoval již nezanedbatelný počet žen ekonomicky samostatných, zejména učitelek, který prošel nastoleným vzdělávacím systémem.¹⁴ Mimoto se očekával velký nárůst dalších ekonomicky nezávislých žen v návaznosti na vznik dívčího gymnázia.¹⁵ Výsledkem bylo postupné zařazení problematiky vzdělaných a samostatně

Františka Plamínková jako novinářka, politička a feministka – životopisná studie. Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Čeňková, Jana.

¹⁰NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posilíš mír!: ženské hnutí v českých zemích 1945-1955.* Brno: Matice moravská. Knižnice Matice moravské, 2011, s. 47-48.

¹¹MALÍNSKÁ, Jana. Žena v politice: (ne)žadoucí. Olga Stránská– Absolonová. In: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *Ženy a politika: (1890-1938).* Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, s. 146.

¹²MALÍNSKÁ, Do politiky prý žena nesmí - proč?, s. 11.

¹³BAHENSKÁ, Počátky emancipace v Čechách, s. 132; ŠTEMBERKOVÁ, Marie. Doktorky filosofie a medicíny na pražské univerzitě od roku 1901 do konce 1. světové války. In: PEŠEK, Jiří – LEDVINKA, Václav (edd.). *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993.* Praha: Scriptorium, 1996, s. 214.

¹⁴Především absolventky tzv. Paedagogia (státní střední školy pro budoucí učitelky). Viz BAHENSKÁ–HECZKOVÁ – MUSILOVÁ, Iluze spásy, s. 133.

¹⁵Tamtéž, s. 55.

výdělečných žen a jejich nemožnosti ovlivňovat veřejný prostor do programu ženského občanského hnutí.¹⁶

Na přelomu 80. a 90. let 19. století společnost ovlivnily volby do českého zemského sněmu roku 1889 a zejména do Poslanecké sněmovny Říšské rady v roce 1891. Mladočeši rozjitřili veřejné prostředí svými články o politických a ekonomických poměrech v českých zemích a hojně navštěvované veřejné politické schůze přivedly nastupující generaci žen k uvažování nad svou situací. Výsledkem bylo zakládání nových ženských spolků, které začaly klást důraz i na získání úplných občanských a politických práv. Nejednotnost těchto spolků, jejich velký počet a odlišná orientace vedly k založení Ústředního spolku žen českých v roce 1898, který se měl stát zastřešujícím orgánem občanského ženského hnutí, koordinující činnost jednotlivých spolků.¹⁷

Před vznikem Ústředního spolku došlo k události, která zahájila tyto organizační proměny, a tím byl I. sjezd českoslovanských žen roku 1897. Na sjezdu byly vysloveny požadavky na stejné studijní možnosti žen a mužů, politickou rovnoprávnost atd. Právě zde došlo k rozhodnutí založit Ústřední spolek žen českých.¹⁸

Dalším faktorem je otázka politických stran, jejichž počet se, zejména ke konci 90. let, začal významně rozrůstat. A některé z nich zařadily i ženskou otázku do svého programu a staly se podporovateli rozšíření volebních pravomocí na ženy.¹⁹ Významnou okolností jsou zejména tzv. masové strany, díky nimž ženy nacházely uplatnění jako členky, agitátorky a spolupracovnice.²⁰ Přesto, že některé politické strany ve svých programech požadovaly volební právo pro ženy, v realitě přistupovaly k této problematice velmi opatrně. Přesvědčení

¹⁶Výrazným argumentem pro podporu volebního práva žen byla skutečnost, že existovalo a přibývalo mnoho žen se středoškolským a vysokoškolským vzděláním, platící daně a se schopností promlouvat a odpovědně zasahovat do veřejného dění. Zároveň vzít v úvahu jejich potřeby a zájmy v rámci politických rozhodnutí. MALÍNSKÁ, Do politiky prý žena nesmí – proč?, s. 63.

¹⁷MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 93-94.

¹⁸LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR (eds.), Žena v českých zemích, s. 459.

¹⁹V 90. letech je to např. sociální demokracie, národně sociální strana, Strana pokrokových socialistů a Česká strana radikálně pokroková. PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, s. 29.; HARNA, Josef. *Politické programy českého národního socialismu 1897-1948*. Praha: Historický ústav, 1998, s.37; HARNA, Josef – KUČERA, Martin. *Politické programy českých "pokrokových" stran 1896-1920*. Praha: Historický ústav, 2010, s.36,50.

²⁰LENDEROVÁ– KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR (eds.), Žena v českých zemích, s. 455.

o správnosti volebního práva pro ženy proklamovali vesměs spíše jednotliví muži, př. Tomáš Garrigue Masaryk, Václav Choc, Bohuslav Franta a jiní.²¹

Sociální demokracie²² a její ženská složka se stala důležitým prvkem v politické emancipaci a boji o volební právo žen, zejména po přelomu století. Tato strana totiž nebránila dělnickým ženám v zapojení do politiky a velmi záhy je přijímala do svých řad.²³ Velké pole působnosti bylo ženám umožněno v dělnickém tisku, kde jim byl postupně vytvářen prostor pro jejich vlastní rubriky. Došlo k vydávání vlastního ženského periodika od roku 1892, které neslo název *Ženský list*.²⁴ Proto sociálně demokratické ženské hnutí brzy dohnalo a předešlo, jak organizačně, tak politicky, ženské občanské hnutí. Umožnila jim to jejich spolupráce s muži sociálně demokratické strany a také skutečnost, že se ženský dělnický tisk začal poměrně brzy vyjadřovat k politickým otázkám a volebnímu právu. Ženské občanské hnutí na politické rubriky ve vlastních periodikách přešlo až o něco později.²⁵

²¹MUSILOVÁ, „Zrození“ političky v Předlitavsku, In: BAHENSKÁ – MALÍNSKÁ (eds.), *Ženy a politika*, s. 196.

²²Oficiálně Československá sociálně demokratická strana dělnická

²³Způsoby, jak strany přijímaly ženy do politických stran, přesto, že se nesměly stávat členkami politických spolků, a tak se politicky se slučovat, jsou v monografiích podány následovně: Jana Malínská se k problematice ženských organizací sociální demokracie vyjadřuje takto: „...byly ženy pro policejní orgány vykazovány až do roku 1918 jako „hosté“ jednotlivých stranických organizací.“ Viz MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 70. V monografii *Ženy a politika* se k otázce žen a jejich působení v politických stranách vyjadřuje Dana Musilová následovně: „Prostor pro politickou činnost mezitím poskytly politické strany, jelikož nebyly – na rozdíl od spolků – subjektem práva. Rakouský právní řád výslovně neupravoval jejich postavení ani působení, což v praxi znamenalo, že strany existovaly pouze de facto, nikoli de iure. Státní moc tudíž nemohla zakázat přijímání žen do právně neexistujícího subjektu a nemohla ani ženám bránit, aby takové subjekty zakládaly.“ Viz MUSILOVÁ, „Zrození“ političky, In: BAHENSKÁ – MALÍNSKÁ (eds.), *Ženy a politika*, s. 191.

²⁴NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999, s. 300-301; Redaktorkou *Ženského listu* se stala Karla Máchová – učitelka, novinářka a politička – která mimo jiné kandidovala za sociální demokracii v rámci voleb do českého zemského sněmu. Krátce o ní psala např. Pavla Horská viz HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: NLN, 1999, s. 108-110.

²⁵MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 98-99.

1.3 Ženy a volební právo

České ženy se po přelomu století otevřeně dovolávaly politických a volebních práv. Jejich politické slučování bylo omezeno §30 spolkového zákona č.134/1867.²⁶ Ženy tak nesměly vstupovat do politických spolků a ani jejich spolky nesměly mít politický charakter. Zároveň kuriální volební systém monarchie neumožňoval po celou dobu existence ústavního systému volit všem dospělým ženám do zákonodárných orgánů či obecních a okresních samospráv. Jelikož byl do každé instance volební řád jiný, stalo se, že některé ženy volební právo měly. Pokud však volební řád volbu umožňoval, potýkaly se ženy s problémem nemožnosti přímé volby, nebo se objevovala překážka v podobě neexistence pasivního volebního práva – nemožnosti být volenou.

První pokusy o volební řády z období revoluce 1848-1849 na ženy v podobě volebního práva nemyslely. Další možné snahy o přeměnu politického a společenského systému ukončilo potlačení revolučních sil a následné nastolení neoabsolutistického režimu. Ten skončil obnovou ústavnosti na počátku 60.let 19.století. Od roku 1861 byla poslanecká sněmovna říšské rady volena nepřímou skrze zemské sněmy až do roku 1873, panská sněmovna byla po celou dobu existence říšské rady v gesci císaře. V roce 1873 došlo k několika změnám volebních zákonů do poslanecké sněmovny. Byla zrušena volba prostřednictvím zemských sněmů a nastolila se přímá volba do poslanecké sněmovny ve 3 kuriích (velkostatek, obchodní a živnostenské komory, města) a nepřímá volba v kurii venkovských obcí. Pouze ženám z kurie velkostatku bylo umožněno volit, ale nepřímou. Pasivní volební právo jim uděleno nebylo.²⁷

I přes několik novelizací se tento způsob voleb, ve kterém mohly volit ženy pouze za kurii velkostatku, a ještě pouze prostřednictvím zmocněnce, udržel až do volební reformy z roku 1907, kdy byly zavedeny všeobecné, přímé volby pro všechny muže od 24 let. Tím definitivně přišlo několik žen o volební možnost do poslanecké sněmovny. Tento stav zůstal až do vzniku československého státu.²⁸

Další orgán je český zemský sněm, ve kterém byla situace odlišná. Dle volebního řádu z roku 1861, i přes několik novelizací v průběhu let, mohly ženy volit a být voleny. Praxe byla ale

²⁶MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010, s. 296-297.

²⁷MALÍNSKÁ, Jana. Volební právo žen do říšské rady, českého zemského sněmu a do obcí 1848-1914. In: *Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav, 2009, roč. 1, č. 1, s. 29-30, 34.

²⁸Více viz MALÍNSKÁ, Volební právo žen do říšské rady, s. 35, 40-42.

často jiná. I zde se volilo na základě rozdělení do kurií podle daňového censu. Český zemský sněm se skládal pouze z 1 komory, jejímiž členy byly jak zvolení poslanci, tak tzv. virilisté.²⁹ Voličem mohl být kdokoliv, kdo ve své kurii splňoval dané podmínky,³⁰ to samé platilo v případě pasivního volebního práva. 1. a 2. kurie měla přímé volební právo, všichni z 3. kurie volili nepřímou spolu s voličkami z 1. a 2. kurie, přestože nikde nebylo výslovně sděleno, že ženy musí volit prostřednictvím zmocněnce. Nutné je si uvědomit, že záměrem zákonodárců nebylo umožnit ženám být voličkami či stát se poslanci. Spíše je to odraz doby, ve které nebylo pravděpodobné, že by se tato oblast mohla stát působností žen a jejich zájmu.³¹ Tento způsob volby fungoval až do uzavření českého zemského sněmu v roce 1913.

Poslední instancí, která bude představena, jsou obecní zastupitelstva. Voliči byli rozděleni dle censu majetkového, pobytu a věku. Ženám bylo přiznáno právo volit nepřímou (skrze zmocněnce) v rámci své voličské třídy, pokud splňovaly požadavek ekonomické samostatnosti (placení stanovené daně) či patřily k honoracím,³² v opačném případě ženy zastupoval při volbě zákonný zástupce, pasivní volební právo bylo přičteno pouze mužům.³³ Určitou zvláštností jsou statutární města Praha a Liberec, která měly své vlastní volební řády a žádné ženě zde nebylo přiznáno ani aktivní, ani pasivní volební právo.³⁴

1.4 Boj za volební právo od počátku 20.století do 1. světové války

Po přelomu století se ženské hnutí významně aktivizovalo. Prvním velkým počinem bylo založení Ženského klubu českého roku 1903. Ženský klub český se stal další zastřešující organizací, tentokrát pražských a venkovských ženských spolků a jednotlivých žen, ve kterém nebyl kladen důraz na společenskou a politickou příslušnost. Zde také došlo k první bližší spolupráci ženského občanského hnutí se sociálně demokratickým (a národně sociálním

²⁹V úřadu z titulu svého povolání či hodnosti, př. rektoři, duchovní. Viz tamtéž, s. 43.

³⁰„...volební řád do sněmu království Českého přiznává aktivní právo volební všem občanům, kteří dle zřízení obecní z 16. dubna 1864 mají právo voliti zastupitelstvo měst a míst průmyslových, skládajících okres volební, nalik dále vyhovují stanoveným podmínkám.“ Viz Volební právo žen u nás. In: *Ženský svět*, 1906, roč. 10, č. 15 z 5. 9. 1906, s. 202.

³¹MALÍNSKÁ, Volební právo žen do říšské rady, s. 43-45.

³²Do skupiny honorací se, zejména až po přelomu století, zařazovaly učitelky a vyšší státní úřednice. Viz tamtéž, s. 52.

³³Volební právo žen u nás. In: *Ženský svět*, 1906, roč. 10, č. 15 z 5. 9. 1906, s. 202.

³⁴MALÍNSKÁ, Volební právo žen do říšské rady, s. 52-54.

ženským hnutím). Pořádaly se zde jak cykly různých přednášek a seminářů,³⁵ tak se také organizovaly politické akce, čímž se ohrožovala jeho existence v rámci porušování § 30 spolkového zákona z roku 1867, kdy byla ženám zakázána jakákoliv politická organizace.³⁶

Nejzásadnějším činem proto bylo zřízení Výboru pro volební právo žen roku 1905, aby byl Ženský klub český případně ušetřen možné perzekuce.³⁷ Mimoto vedoucí činitelky Ženského klubu českého cítily nutnost zřídit odpovídající orgán na podporu volebního práva žen. Výbor se tak zhostil veškeré práce a organizace pro udělení volebního práva a zrušení §30 spolkového zákona.³⁸

Přesto, že se program a požadavky občanského a sociálně demokratického hnutí ve své podstatě rozcházejí, jelikož sociální demokratky orientovaly svůj zájem především na oblast dělnickou,³⁹ shoda panovala v otázce politických práv.⁴⁰ Konkrétní spolupráce těchto dvou hnutí se zrodila již díky Ženskému klubu českému, ale nejrazantněji se začala projevovat od roku 1904, jelikož se členky občanského hnutí stávaly součástí politických akcí sociálních demokratek a národních socialistek.⁴¹

Následné období let 1905-1907 se neslo v duchu pořádaných demonstrací, petičních akcí, spolupráce českých a moravských ženských organizací, či veřejných schůzí, na kterých se proklamoval požadavek volebního práva pro ženy. Často k nim byli přizváni i poslanci nakloněných politických stran. Přesto se požadavky nepodařily prosadit. Obrovským zklamáním pak byl návrh z roku 1906 na všeobecné přímé hlasovací právo do poslanecké sněmovny, který se vztahoval pouze na muže, a roku 1907 byl přijat.⁴²

Politické strany a jejich členové, kteří se zúčastňovali akcí na podporu volebního práva žen, se k celé situaci stavěli víceméně nejednoznačně. Přesto, že si strany do programů dávaly

³⁵MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 95.

³⁶MALÍNSKÁ, Žena v politice, In: BAHENSKÁ – MALÍNSKÁ (eds.), Ženy a politika, s. 148.

³⁷Výbor pro volební právo žen nebyl spolkem, nýbrž volným sdružením, proto se mu perzekuce vyhnula. Viz MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 95.

³⁸Tamtéž, s. 95, 102.

³⁹Požadavky zlepšit situaci dělnic: zkrácení pracovní doby ve prospěch matek a mladistvých, zrovnoprávnění mezd s muži, více viz WOHLGEMUTOVÁ, Renata. Účast žen v české sociální demokracii. In: *Československý časopis historický*, Praha: Academia, 1965, roč.13, s. 412.

⁴⁰LENDEROVÁ– KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR (eds.), Žena v českých zemích, s. 462.

⁴¹MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 101.

⁴²Více tamtéž, s. 102-106.

požadavek volebního práva žen,⁴³ jejich aktivní postup v této oblasti však nebyl častý.⁴⁴ Volební právo žen se tak spíše stalo otázkou jednotlivců, kteří se o jeho přijetí zasazovali v rámci svého mandátu: „*Ve výboru pro reformu volební (1906) vyslovili se poslanci Choc, Hrubý, dr. Adler, Zázvorka pro volební právo žen...Návrhy, které ve prospěch volebního práva žen činili poslanci Choc a Hrubý, zůstaly v menšině, a byly také v plenu sněmovny zamítnuty.*“⁴⁵ Určitou výjimku tvořila Masarykova Česká pokroková strana, která se nejjednoznačněji postavila k problematice volebního práva žen.⁴⁶

Argumenty proti volebnímu právu žen byly: strach z posílení klerikalismu, pokud ženy získají volební právo,⁴⁷ dále že ženy neplní vojenskou a daňovou povinnost. Protiargumentem opačné strany byla: realita velkého počtu ekonomicky samostatných žen, které daně odváděly, kněží, kteří také neplní brannou povinnost a volit mohou,⁴⁸ v kontrastu branné povinnosti se navíc uváděl argument rození a výchovy dětí.⁴⁹

Přesto, že přístup stran k volebnímu právu žen byl spíše nejednoznačný, stávaly se ženy jejich součástí již před 1. světovou válkou, šlo zejména o stranu sociálně demokratickou, národně sociální, pokrokovou a národně svobodomyšlnou stranu. Nicméně ženské organizační složky v rámci stran nebyly brány jako samostatná jednotka, spíše jako možnost agitačního působení na potencionální voličky.⁵⁰

Ženské hnutí se po volební reformě roku 1907 rozhodlo přesunout svůj zájem na český zemský sněm. Po diskusích s odborníky se došlo k závěru, že je možné, aby do českého zemského sněmu kandidovala žena splňující dané požadavky. Docházelo tak k mnoha

⁴³Již zmíněná sociální demokracie, národní socialisté, radikálně pokroková strana, státoprávně radikální. Po přelomu roku 1900 se přidala sloučením radikálně pokrokové a státoprávně radikální strany státoprávně pokroková strana a Česká strana pokroková. Česká strana státoprávně pokroková viz HARNA – KUČERA, Politické programy českých "pokrokových" stran 1896-1920, s. 98; Česká strana pokroková viz HARNA – KUČERA, Politické programy českých "pokrokových" stran 1896-1920, s. 164.

⁴⁴MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu: poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007, s. 25.

⁴⁵FRANTA, Bohuslav. *Parlamentní právo žen*. Praha: Český čtenář, 1916, s. 11.

⁴⁶LENDEROVÁ– KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR (eds.), *Žena v českých zemích*, s. 460.

⁴⁷BAHENSÁ – HECZKOVÁ – MUSILOVÁ, *Iluze spásy*, s. 166.

⁴⁸VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Česká žena v politické a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20.století. In: PEŠEK– LEDVINKA (edd.), *Documenta Pragensia XIII*, s. 296.

⁴⁹ Př. Manifestace za politická práva žen. In: *Právo lidu*, 1912, roč. 21, č. 131 z 13. 5. 1912, s. 2.

⁵⁰MUSILOVÁ, „Zrození“ političky, In: BAHENSÁ – MALÍNSKÁ (eds.), *Ženy a politika*, s. 195.

jednáním s politickými stranami a Výborem pro volební právo žen, které mělo za cíl domluvit kandidátky pro volby do českého zemského sněmu v roce 1908. Nakonec byly postaveny 3 kandidující ženy – Marie Tůmová, Božena Zelinková (před volbami odstoupila) a Karla Máchová.⁵¹ Ani jedna se do sněmu nedostala, ale přesto se tento akt dal považovat za pomyslné vítězství, jelikož si ženy poprvé ozkusily opravdovou politickou kampaň a atmosféru politických jednání.⁵²

Velkou zlomovou událostí pro ženské hnutí po několika rozpačitých letech⁵³ byly doplňovací volby do českého zemského sněmu roku 1912. Tyto volby se staly epilogem období boje za politická a volební práva žen. Po úmrtí mladočeského poslance ve volebním obvodu Mladá Boleslav – Nymburk došlo k dohodě mezi Výborem pro volební právo žen, mladočeskou, národně sociální a státoprávně pokrokovou stranou o nepostavení mužských kandidátů a podpoře Boženy Vikové-Kunětické⁵⁴ jako kandidátky mladočeské strany do tohoto obvodu.

⁵¹Výsledky jednání mezi Výborem pro volební právo žen a politickými stranami nebyly nejprve příznivé, žádná strana nechtěla postavit ženu na svou kandidátní listinu. Sociální demokracie se nechtěla zapojovat do jednání, označovala program občanského hnutí za nedostatečný pro ženy dělnické. Po určité době získal Výbor podporu několika stran a jejich politiků pro kandidaturu žen. Marie Tůmová kandidovala jako nezávislá kandidátka (za Volební právo žen), Karla Máchová za sociální demokracii a Božena Zelinková za stranu státoprávní. Viz NEUDORFLOVÁ, *České ženy v 19. století*, s. 270; WOHLGEMUTOVÁ, *Účast žen v české sociální demokracii*, s. 413; LENDEROVÁ – KOPIČKOVÁ – BUREŠOVÁ – MAUR (eds.), *Žena v českých zemích*, s. 460.

⁵²MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 112, 114-115, 117.

⁵³ I přes nezvolení žádné ženy do českého zemského sněmu roku 1908 byla tato akce brána jako úspěch. Přesto se začaly objevovat první trhliny v rámci ženského hnutí. Prvním problémem se stal II. sjezd českoslovanských žen roku 1908, kde došlo k roztržce mezi Ústředním spolkem žen českých a jinými ženskými organizacemi, jelikož Ústřední výboru s nimi nekonzultoval výběr témat a přednášejících. Došlo k odřeknutí účasti mnoho žen a akce se spíš stala fiaskem. Dále došlo mezi lety 1908-1911 k dalším 2 neúspěšným kandidaturám žen do českého ženského sněmu. I k několika manifestacím za volební právo žen, ale ve výsledku se přes úpornou snahu velké změny neudály. Objevovalo se volání po zmenšení politického tlaku a soustředění se i na otázky sociální. Za příčinu může být považováno přesvědčení Výboru pro volební právo žen o své nadstranickosti, jelikož v rámci jednání chtěl zastávat pouze svá (feministická) stanoviska, což bylo Výboru vytýkáno. Podrobněji MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 120, 124, 127-128, 132, 134.

⁵⁴ Božena Viková-Kunětická byla česká spisovatelka, dramatička a politička mladočeské a později národně demokratické strany. O ní, její tvorbě a zvolení více např. ŽELEZNÁ, Hana. „*Případ Viková-Kunětická*“. *Příspěvek ke studiu kritického myšlení o ženě a v ženě*. České Budějovice, 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filosofická fakulta. Historický ústav. Vedoucí práce Blümlová, Dagmar; VELEK, Luboš. První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a volebního chování v českých zemích v 20. století. In: VOJÁČEK, Milan

Celé období volby se neslo ve velmi vyhraněném duchu, zvláště nespokojení byli členové mladočeské organizace v Mladé Boleslavi. Dokonce sociální demokracie postavila protikandidátku Karlu Máchovou. Z voleb přesto vzešla jako vítězka Božena Viková-Kunětická. Stala se tak první ženou poslankyní českého zemského sněmu a střední Evropy. Tento úspěch měl i velký ohlas v zahraničí. Skutečnost, že se přesto Viková-Kunětická do českého zemského sněmu nikdy nepodívala, ukazuje poměry doby více než jasně, přes veškerá emancipační úsilí ženského hnutí stále nebyla žena jako politička přijata. Místodržitel hrabě Thun Boženě Vikové-Kunětické odmítl vydat osvědčení o mandátu. Navíc se od 1913 český zemský sněm přestal scházet.⁵⁵ Posledním pomyslným vítězstvím žen bylo zrušení § 30 spolkového zákona. Měl přijít v platnost až roku 1915, ale kvůli válce se tomu tak nikdy nestalo.⁵⁶

1.5 První světová válka, vznik republiky a zisk volebního práva

První světová válka zasáhla nejen do bojiště, ale velkou měrou do civilního sektoru. Světový konflikt narušil i chod ženského hnutí. Ženské aktivistické prostředí se vyznačovalo pocitem rezignace a dobrovolným stáhnutím z veřejného prostoru.⁵⁷ Přesto se během válečných let na stránkách ženských periodik objevovaly příspěvky o volebním právu žen.⁵⁸

Ženy se uchýlovaly spíše k pomocným akcím. Například ženská organizace mladočeské strany zosnovala v samém počátku války válečnou pomoc žen ve všech větších městech. Zde se projevila součinnost a ochota spolupracovat předních ženských spolků. Pomoc se týkala

(vyd.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 259–319.

⁵⁵Více viz. MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 137-143; NEUDORFLOVÁ, České ženy v 19. století, s. 280-282.

⁵⁶MALÍNSKÁ, "My byly, jsme a budeme!", s. 144.

⁵⁷BARŠOVÁ, Andrea. *Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí práce Císař, Ondřej, s. 94.

⁵⁸Například články: Z PURKYŇŮ, Eliška. O volebním právu žen. In: *Ženský svět: list paní a dívek českých*, 1915, roč. 19, č. 2 z 25. 1. 1915, s. 24-27; FRANTA, B. Pro právo ženy. In: *Ženský svět*, 1916, roč. 20, č. 1 z 10. 1.1916, s. 4-5; Volební právo žen v Praze. In: *Ženský svět*, 1917, roč. 21, č. 9-10 z 20. 5. 1917, s. 169–170; Volební hnutí. In: *Ženská revue*, 1915, roč. 10, č. 1, s. 23; Občanská a politická práva žen. In: *Ženská revue*, 1917, roč. 12, č. 1, s. 10; Občanská a politická práva žen. In: *Ženská revue*, 1918, roč. 13, č. 2, s. 39-40.

například ošetřování, ale i zaslání balíků na bojiště.⁵⁹ Ústřední spolek českých žen a jeho členky se také zapojily do pomoci, např. šily prádlo pro Červený kříž, distribuovaly jídlo mezi chudé, pořádaly sběrací akce atd.⁶⁰

Válka přinutila ženy postavit se do nových rolích, jelikož muži odešli do války a ony tak musely jejich místa nahradit. Nastupovaly na pracovní místa do továren, bank, staly se z nich řidičky tramvají, autobusů atd.⁶¹ Pražský dopravní podnik na počátku války dal na vyučení řízení tramvají 300 žen, které se měly brzy stát náhradou za odvedené muže.⁶² Jejich kroky pak vesměs napodobovala všechna větší česká města.⁶³

Světový konflikt zasáhl všechny společenské třídy, tím se měnily poměry i pro ženy ze středních a vyšších vrstev. Válka s sebou nesla určité uvolnění poměrů, mnoho žen z výše zmíněné společenské vrstvy se tak začalo stále častěji pohybovat na veřejnosti bez doprovodu.⁶⁴ Nové podmínky a uvolnění se do značné míry projevovaly i zvýšenou sexuální aktivitou žen, pitím alkoholu, kouřením či sprostou mluvou.⁶⁵ Válka ovlivnila i svět módy a oblékání. Z logických důvodů se začaly zkracovat vlasy, ustupovalo se od korzetů a dlouhých sukní.⁶⁶

Největší změnou pro naše prostředí, kterou přinesla válka, byl vznik Československé republiky. Se vznikem státu a nového režimu přišly i nové možnosti pro ženy. Potřeba oprostít se od minulých pořádků vedla k zavedení demokratického systému založeném na všeobecném, rovném, přímém a tajném hlasovacím právu, které již neuznávalo výsady pohlaví či majetkových záležitostí. Ústava z roku 1920 pak zaručila stejná politická a občanská práva ženám i mužům. Ženy tak nabyly práv, o které několik let usilovně bojovaly.

⁵⁹Z činnosti žen na venkově. In: *Ženský svět*, 1915, roč. 19, č. 2 z 25. 1. 1915, s. 29.

⁶⁰Ze spolkové činnosti. In: *Ženský svět*, 1915, roč. 19, č. 6-7 z 25. 3. 1915, s. 107–108.

⁶¹GRAYZEL, Susan R. *Women and the First World War* [online]. London: Routledge, 2002 [cit. 2023-02-17], s. 27. Dostupné z:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=669144&lang=cs&site=ehost-live>

⁶²Ženští konduktéři na pražské elektrice. In: *Nová doba*, 1914, roč. 9, č. 91 z 31. 7. 1914, s.4.

⁶³KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013, s. 107.

⁶⁴GRAYZEL, *Women and the First World War*, s. 63.

⁶⁵ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005, s. 297.

⁶⁶LEGATES, Marlene. *In their time: a history of feminism in Western society* [online]. New York: Routledge, 2011 [cit. 2023-02-17], s. 289. Dostupné z:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=482532&lang=cs&site=ehost-live>

K prvním volbám se dostavily již roku 1919, ve kterých volily obecní zastupitele a samy mohly z voleb vzejít jako členky obecního zastupitelstva, starostky apod. Československá republika se tímto přidala k mnoha dalším zemím, které již volební právo pro ženy přijaly.⁶⁷

V rámci republiky se liberálně orientované ženy sdružovaly v zastřešujícím orgánu, kterým byla Ženská národní rada, obdoba Ženského klubu českého. Zároveň mnoho žen navázalo na svou politickou činnost předválečnou, a tak se po válce stávaly plnohodnotnými členkami politických stran. Nejvíce se jich angažovalo zejména v národně socialistické straně, sociální demokracii, agrární straně či národně demokratické straně.⁶⁸

⁶⁷Viz Nový Zéland, Austrálie, Finsko, Norsko, Dánsko, Nizozemí, SSSR, Kanada, Lucembursko, Rakousko, Německo, Polsko a Švédsko. Srov. MUSILOVÁ, Z ženského pohledu, s. 33.

⁶⁸BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*, Olomouc: Univerzita Palackého, 2001, s. 41-42.

2. Denní tisk po vzniku Československa

I přesto, že vznik státu s sebou přinesl nutnost přeměn na poli mediálním,⁶⁹ prvorepublikový tisk nadále čerpal ze zavedené struktury z období rakousko-uherské monarchie. Do nové doby se přenesla a posilovala úloha stranického tisku, rozvíjejícího se již od 90. let 19. století v návaznosti na zakládání nových politických stran v tomto období.⁷⁰ Silný vliv v meziválečné době uplatňovaly zejména deníky,⁷¹ jelikož sloužily k systematickému každodennímu kontaktu s voliči⁷² a zároveň byla existence vlastního tisku pro politické strany zásadní.⁷³

Následující přehled denního tisku první republiky reflektuje periodika vycházející a vznikající zejména v letech 1918 až 1920, čili období kopírující časové zaměření tématu práce.

2.1 Denní tisk politických stran

Agrárnický tisk mohl čerpat v období první republiky ze svého slušně zavedeného předválečného tisku. Příkladem byl ústřední list *Venkov*, založený Antonínem Švehlou již v roce 1906. Vydávání stranických periodik měly v gesci **Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské** (ve 30. letech přejmenovány na **Tiskařské a vydavatelské podniky Novina**). Mezi další denně vydávané agrárnícké tiskoviny se řadil *Večer*, pro venkovské obyvatelstvo

⁶⁹ Nejen přeměny v oblasti organizace (jako byl například vznik Československé tiskové kanceláře), struktury (přibyl bulvární a zesílil regionální tisk), technologií a obsahu, ale i změny v otázce legislativních opatření (k rakouskému tiskovému zákonu č. 6/1863, které Československo přijalo, postupně přibýlo i několik dalších zákonů omezujících novinářskou práci). Viz BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti. 2.*, upravené a doplněné vydání. Praha: Grada, 2011, s. 159, 167.

⁷⁰ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 22-23, 40.

⁷¹ Významné deníky (nejen) politických stran měly svá ranní (raníky) a odpolední vydání (večerníky). Ranní vydání stranického tisku byla prostoupená stranickým vlivem v rámci komentářů k politickým událostem, k problematice jiných stran, objevovalo se shrnutí různých stranických schůzí apod. Naopak večerní vydání bývala více odlehčená a pestřejší, i po stránce grafické. K vydávání deníků docházelo zpravidla každý den, zejména nedělení vydání pak bylo vnímáno jako vyvrcholení týdenní produkce. Viz BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ, *Dějiny českých médií*, s. 161; KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, *Dějiny českých médií 20. století*, s. 38.

⁷² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ, *Dějiny českých médií*, s. 160-161.

⁷³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918-1938). Díl I, Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Praha: Libri, 2017, s. 327.

Lidový deník či moravské periodikum *Svoboda*. Na Slovensku po ustanovení Slovenskej roľníckej strany vycházel *Slovenský denník*, založený v roce 1918. Roku 1920 přibyl deník *Slovenská politika*.⁷⁴ Typickým znakem agrárního tisku byla jeho velká regionální rozprostřenost, ale zároveň menší kvalita, způsobená i tím, že na pozicích redaktorů se neobjevovaly žádné známější osobnosti.⁷⁵

Tisk národní demokracie měl jednu z nejstarších tradic mezi československým stranickým tiskem, jelikož navazoval na práci mladočeské strany, zejména na ústřední tiskový orgán, kterým byly *Národní listy*, vycházející od roku 1861. V meziválečné době přispěvateli nebo redaktory tohoto periodika byly takové osobnosti jako K. H. Hilar, Miroslav Rutte, Josef Hudec, Emanuel Poch aj.⁷⁶ Vydavatelem byla **Pražská akciová tiskárna**. Mezi další denní tisk národní demokracie patřil například *Český deník*, *Moravskoslezský deník*, *Pozor a Obzor*.⁷⁷

Československá strana socialistická se mohla také opírat o ústřední list fungující již z dob monarchie, bylo to *České slovo* založené roku 1907. K němu patřilo i odpolední vydání *Večerní České slovo*. Vydavatelem byl podnik **Melantrich**. V *Českém slovu* publikovaly vesměs všechny klíčové osobnosti československých socialistů – Václav Klobáček, Františka Zemínová, Jaroslav Stránský a další. Další významné deníky jako byly *A-Zet*, *Telegraf* či *Moravské slovo* začaly vycházet až v průběhu a ke konci 20. let.⁷⁸

Ústředním listem sociální demokracie bylo *Právo lidu* (založeno roku 1897) a *Večerník Práva lidu*. Dalšími deníky byly *Nová doba* vydávaná v Plzni, *Rovnost* (později se stala periodikem KSČ) v Brně, *Duch Času* v Ostravě a *Robotnické noviny* v Bratislavě.⁷⁹ Tisk Československé sociálně demokratické strany měla na starosti **Lidová tiskárna Antonína Němce a spol.** Mezi významné přispěvatele do *Práva lidu* se řadili Josef Stivín (zároveň šéfredaktor), Jaroslav Koudelka, Gustav Winter a další představitelé strany.⁸⁰

⁷⁴ HARNA, Josef. Republikánská strana. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kolektiv. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 574–575, 577.

⁷⁵ KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 329.

⁷⁶ Tamtéž, s. 327-328.

⁷⁷ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 43-44.

⁷⁸ Tamtéž, s. 48; KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 329.

⁷⁹ KUKLÍK, Jan. Československá sociálně demokratická strana dělnická. In: MALÍŘ – MAREK a kolektiv, *Politické strany*, s. 700; KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s.330.

⁸⁰ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ, Dějiny českých médií, s. 172.

Československá strana lidová se nemohla pyšnit tak silnou a rozsáhlou tiskovou silou jako předešlé strany, ale doháněla to svým obrovským regionálním rozpětím. Ústředním listem se staly *Lidové listy*, které začaly vycházet až od roku 1922. Velkou tradici měl deník *Čech*, avšak pro neshody se odštěpil od stranického kursu a dále působil bez jeho vlivu. Dalším významným deníkem se tak stal *Lid* a jeho *Pražský večerník*. Silný vliv lidové strany se projevil i v moravském tisku, příkladem moravského lidoveckého periodika je brněnský *Den*, či olomoucký *Našinec*.⁸¹ Lidovecký tisk vydávala **Československá akciová tiskárna**, nicméně brněnská periodika vycházela v **Lidové společnosti tiskové** a olomoucká v **Lidových závodech tiskařských a vydavatelských**.⁸²

K dalším stranickým denním periodikům patřil například tisk Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské, jejímiž deníky byly ve sledovaném období *Reforma* či *Československý deník*.⁸³

Důležitou složkou denního tisku v Československu představoval i německý tisk. Mezi nejvýznamnější patřil deník *Bohemia* založený již v roce 1828 v Praze, který měl blízko k Německé demokratické straně svobodomyšlné. Mezi další významné deníky patřil *Prager Tagblatt*. Německý tisk působil i v jiných českých metropolích, v Brně vycházel *Brünner Morgenpost*, v Ostravě *Ostrauer Zeitung*, v Českých Budějovicích *Budweiser Zeitung* atd.⁸⁴ Německý stranický tisk dále představovala periodika jako *Sozialdemokrat*, *Nordböhmsche Volksbote* nebo *Freiheit* německé sociálně demokratické strany či *Deutsche Landpost* německé agrární strany.⁸⁵

V neposlední řadě svou pozici mezi československým denním tiskem měl i ten slovenský. Významným periodikem byl *Slovák* Hlinkovy slovenské ľudové strany či *Národné noviny* Slovenské národné strany.⁸⁶

⁸¹ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 46-47.

⁸² BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ, Dějiny českých médií, s. 172.

⁸³ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 44-45.

⁸⁴ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPOVÁ, Dějiny českých médií, s. 162-163.

⁸⁵ KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 333.

⁸⁶ BARTLOVÁ, Alena. Hlinkova slovenská ľudová strana. In: MALÍŘ – MAREK a kolektiv, Politické strany, s.848; ROGUEOVÁ, Jaroslava. Slovenská národná strana. In: MALÍŘ – MAREK a kolektiv, Politické strany, s. 826

2.2 Nestranický denní tisk

Československý nestranický tisk se kvantitativně nemohl rovnat tisku stranickému, přesto v ohledu kvality, společenské a mediální prestiže patřil mezi ty nejvlivnější.⁸⁷ Mezi nestranický tisk se řadila ta periodika, která nezaštiťovala žádná politická strana. I přesto se u některých projevovala inklinace k politickému seskupení, příkladem je *Národní politika*, která tíhla k národní demokracii.⁸⁸ *Národní politika* vznikla již v roce 1883, byla vydávána tiskařským a vydavatelským závodem **Politika** v Praze a byla známá pro širokost a aktuálnost svých témat a pro svou inzertní rubriku, díky kterým se periodikum stalo populárním v rámci středních a nižších tříd.⁸⁹

Mezi další nestranický tisk této doby patřily *Tribuna*, založená roku 1919 v rámci volání po opravdovém nestranickém tisku s řádným zpravodajstvím. Přesto se nepodařilo toto periodikum udržet a ve 20. letech zaniklo.⁹⁰

Lidové noviny, založené v Brně Adolfem Stránským a posléze vedené jeho synem Jaroslavem Stránským, se staly seriózním deníkem pro inteligenci nabízející nezávislé aktuální zpravodajství s důrazem na zpravodajství kulturní. Prestižním prvkem Lidových novin bylo seskupení jejich novinářů a externích spolupracovníků, mezi které se řadili například bratři Čapkové, Ferdinand Peroutka a další.⁹¹ Z moravské části země do skupiny nestranického tisku též patřily *Moravská orlice* a *Moravské noviny*.⁹²

⁸⁷ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 41.

⁸⁸ BEDNAŘÍK – JIRÁK – KÖPPLOVÁ, Dějiny českých médií, s. 161.

⁸⁹ KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 42.

⁹⁰ KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 331-332

⁹¹ Tamtéž, s. 332; KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 41-42.

⁹² KONČELÍK – VEČEŘA – ORSÁG, Dějiny českých médií 20.století, s. 42.

3. „*Občanky svobodného státu!*“⁹³ První mediální obraz volebního práva žen po vzniku Československé republiky

První světová válka rozbořila dosavadní svět a změnila ideové klima. Projevilo se to například v odmítnutí a vyvrácení tehdejších zaběhlých tradic.⁹⁴ Bylo tak utvořeno vhodné prostředí pro realizaci společenských témat, která dozrávala v době předešlé, a tím se stala i otázka volebního práva žen. Změna doby a politického systému s sebou přinesla proměnu pohledu na otázku participace ženy v politickém prostoru. Největší médium své doby – noviny – proto muselo začít také tuto skutečnost reflektovat.

Od vzniku republiky po konec roku 1918 se tak v otázce žen a jejich volebního práva napříč československým denním tiskem staly nejfrekventovanějšími společnými tématy: ženy jako poslankyně Revolučního národního shromáždění a problematika pasivního volebního práva žen v novém volebním řádu do obcí.

3.1 Ženy a Revoluční národní shromáždění

Revoluční národní shromáždění, poprvé sešlé 14. listopadu 1918, se stalo prozatímním nejvyšším zákonodárným orgánem v nově vzniklém státě, navazující na dosavadně fungující Národní výbor československý. Utvořilo se na základě voleb do Poslanecké sněmovny Říšské rady z roku 1911.⁹⁵ Členkami se stalo i 8 žen⁹⁶ - agrární strana vyslala Annu Chlebounovou⁹⁷

⁹³ „*Občanky svobodného státu!*“ bylo provolání čtyř politických stran k ženám krátce po vzniku Československa. Ve všech větších stranických periodikách provolávaly ke společnému postupu a spolupráci všech žen při budování nového státu. Viz *Občanky svobodného státu*. In: *Venkov*, 1918, roč. 13, č. 252 z 30. 10. 1918, s. 5; *Občanky svobodného státu*. In: *Právo lidu*, 1918, roč. 27, č. 252 z 30. 10. 1918, s. 4; *Občanky svobodného státu*. In: *Národní listy*, 1918, roč. 58, č. 118 z 30. 10. 1918, s. 1; *Občanky svobodného státu*. In: *České slovo – zvláštní vydání*, 1918, roč. 10, č. 14 z 29. 10. 1918, s. 3.

⁹⁴ BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007, s. 44.

⁹⁵ KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 63; OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. 2. vyd. Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012, s. 67.

⁹⁶ „*Každý klub usiloval, aby mezi jeho členy byly zastoupeny ženy a aby tím manifestoval, že pohlaví nemůže být překážkou při výkonu občanských práv a povinností.*“ Viz *Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí*. Praha: [s.n.], 1928, s. 18. V souhrnu v Revolučním národním shromáždění zasedlo 10 žen, protože Alice Masaryková byla v září 1919 nahrazena Irenou Kaňovou a v lednu 1920 se stala poslankyní i Eliška Purkyňová. Viz MUSILOVÁ, Z ženského pohledu, s. 51.

a Ludmilu Zatloukalovou,⁹⁸ za sociální demokratky byly pověřeny Božena Ecksteinová⁹⁹ a Františka Kolaříková,¹⁰⁰ s československými socialisty zasedly Františka Zemínová¹⁰¹ a Luisa Landová-Štychová,¹⁰² za slovenský klub se stala poslankyní Alice Masaryková¹⁰³ a za státoprávní demokracii Božena Viková-Kunětická.¹⁰⁴

⁹⁷ Anna Chlebounová se krátce po vzniku republiky dostala mezi nejvyšší patra agrární strany – byla členkou předsednictva strany a také výkonného výboru či komise pro pozemkovou reformu více o jejím životě viz MACKOVÁ, Marie. *O senátorce Anně Chlebounové*. Ústí nad Orlicí: Grantis, 1998; UHROVÁ, Eva. *České ženy známé i neznámé*. Praha: E. Uhrová, 2008, s. 138-151; KLIČKOVÁ, Barbora. *"Být dobrým člověkem je více, než být velkým umělcem."* *Interpretace paměti a deníků Anny Chlebounové*. Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Hlavačka, Milan.

⁹⁸ O Ludmile Zatloukalové-Coufalové více například BUREŠOVÁ, Jana. Ludmila Zatloukalová-Coufalová, hlavní představitelka hnutí za zájmy venkovských žen při agrární straně v období první Československé republiky. In: RAŠTICOVÁ, Blanka. *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.-25. května 2006*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2006, s. 215-220 nebo BRABENCOVÁ, Jana. Coufalová Ludmila. In: VOŠÁHLÍKOVÁ, Pavla a kolektiv. *Biografický slovník českých zemí. IX. sešit: C*. Praha: Libri, 2008, nestránkováno (pod heslem COUFALOVÁ, Ludmila).

⁹⁹ Božena Hnilíčková-Ecksteinová je krátce představena zde: MUSILOVÁ, Dana. Ecksteinová Hnilíčková Božena. In: VOŠÁHLÍKOVÁ, *Biografický slovník českých zemí. XV. sešit: Dvořák-Enz*, nestránkováno (pod heslem ECKSTEINOVÁ-HNILIČKOVÁ, Božena).

¹⁰⁰ O Františce Kolaříkové více viz DRENČKOVÁ, Lýdia. Ženy v parlamentních volbách první Československé republiky. In: *Vlastivědný věstník moravský*, 2012, roč. 64, čís. 2, s. 113.

¹⁰¹ Františka Zemínová byla nejdéle působící československou poslankyní. Zastávala poslanecký mandát od roku 1918 až do roku 1948 s přestávkou v rámci druhé republiky a protektorátu. Více viz BURSÍK, Tomáš. „Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila.“ Františka Zemínová (1882–1962). In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti ve Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 2006, č. 14, s. 271–280; UHROVÁ, *České ženy známé i neznámé*, s. 62-79; BORSKÁ, Eva. *Františka Zemínová*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí práce Míšková, Alena.

¹⁰² O Landové-Štychové více například HOLUBEC, Stanislav. *Nešťastná revolucionářka: myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885–1969)*. Praha: Lidové noviny, 2021.

¹⁰³ Život Alice Masarykové byl zmapován například zde: LOVČÍ, Radovan. *Alice Gariggué Masaryková. Život ve stínu slavného otce*. Praha: FF UK & Togga, 2007.

¹⁰⁴ MUSILOVÁ, *Z ženského pohledu*, s. 51. Dana Musilová uvádí v textu Boženu Vikovou-Kunětickou jako národní demokratku, ale v období vzniku Revolučního národního shromáždění ještě národní demokracie ustanovena nebyla, v této době nesla strana název Česká státoprávní demokracie. Proto Božena Viková-Kunětická byla v tomto období poslankyní státoprávní demokratické strany viz Ženy členy národního shromáždění. In: *Lidové noviny*, 1918, roč. 26, č. 314 z 15.11.1918, s.2.; Medailonky poslankyň parlamentu první republiky viz ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v československém parlamentu 1918-1938*. Brno, 2006.

Poslední dvě jmenované ženy se staly nejvíce zmiňované v rámci článků o Národním shromáždění a ženách v něm. Je to logické, Alice Masaryková jako dcera prezidenta republiky a Viková-Kunětická jako právem zvolená členka zemského sněmu českého z roku 1912, avšak nikdy oficiálně přijatá do poslaneckých lavic. Na tuto skutečnost periodika nezapomínala.

Příkladem je agrárníký *Venkov*, který se nejen rozepsal o všech členkách Revolučního národního shromáždění, ale utrousil poznámku na adresu bývalého režimu, který zamezil Vikové-Kunětické usednout do českého zemského sněmu: „..., a spisovatelkou Vikovou-Kunětickou, která byla zvolena zemským poslancem do sněmu království Českého již před několika lety, ale rakušácký režim upíral tehdy právoplatnost jejího mandátu.“¹⁰⁵

Podobný přístup zvolila i *Národní politika*, která se opřela do německých poslanců českého zemského sněmu. Ve svém článku o první schůzi Národního shromáždění v Praze symbolicky oslavovala 8 ženských poslanců, zasedajících na místech tehdejších německých poslanců, kteří protestovali proti ženskému volebnímu právu.¹⁰⁶

Ostatní nestranické noviny byly poměrně strohé ve svých vyjádřeních k ženám v Národním shromáždění oproti stranickým periodikům, i přesto že například *Lidové noviny* věnovaly na toto téma jeden malý ale velmi stručný článek.¹⁰⁷ *Moravské noviny* zase glosovaly účast žen slovy: „Dostavilo se jich již několik a působí vesměs sympatickým dojmem.“¹⁰⁸

I katolický deník *Čech* věnoval článek Národnímu shromáždění a účasti žen v něm, i přesto že klerikálové neměly ženské zastoupení ve shromáždění. Jelikož je křesťanskému prostředí blízká sociální otázka, projevila se i v samotném textu. Autor se zastavil u různorodých pracovních pozic poslankyň: „Poprvé objevily se mezi zákonodárci národa i ženy. Dělnice

Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Fasora, Lukáš.

¹⁰⁵ První schůze Národního shromáždění československého. In: *Venkov*, 1918, roč. 13, č. 266 z 15. 11. 1918, s. 1. Jak již bylo zmíněno výše (1.kapitola str. 19) Vikové-Kunětické nechtěl místopředseda František Thun vydat osvědčení k získání mandátu.

¹⁰⁶ První schůze Národního shromáždění v Praze. In: *Národní politika*, 1918, roč. 36, č. 267 z 15. 11. 1918, s. 1.

¹⁰⁷ Ženy členy národního shromáždění. In: *Lidové noviny*, 1918, roč. 26, č. 314 z 15. 11. 1918, s. 2.

¹⁰⁸ České ženy v Národním shromáždění. In: *Moravské noviny*, 1918, roč. 39, č. 274 z 16. 11. 1918, s. 3.

z tabákové továrny, komptoiristka, spisovatelka, rolnice – kdy to u nás kdo slýchal nebo vídal?“¹⁰⁹

Krátký časový úsek mezi 14. a 15. listopadem, resp. 16. listopadem tak byl první velkou mediální vlnou na téma aktivní politické angažovanosti žen. I když v tuto chvíli se ženy ještě nestaly poslankyněmi volebním procesem, úzce tyto události navazovaly na několikaleté snahy žen o poslanecký mandát v rámci bojů za volební právo žen a staly se tak určitým zadostiučiněním. Přes novinku, kterou účast žen v Revolučním národním shromáždění dozajista byla, denní tisk tuto skutečnost přebíral jako přirozenou věc, v některých příkladech podávanou, zejména u stranického tisku, oslavně.

3.2 Role žen v problematice pasivního volebního práva volebního řádu do obcí¹¹⁰

Otázka nového volebního řádu do obcí se dostala do Národního shromáždění 26. listopadu 1918, návrhem dr. Belly, Frankeho, Kaliny, Meissnera, Udržala a spol. na jeho vypracování.¹¹¹ Ústavní výbor poté započal s jednáním o jeho podobě.

29. listopadu došlo ke schůzi ústavního výboru, který řešil, dle slov *Práva lidu*, *delikátní* otázku žen a jejich pasivního volebního práva v obecních volbách.¹¹² Experti Hoetzl, Bobek a Joachym totiž navrhovali: „*aby počet členů obecního zastupitelstva pohlaví ženského nesměl převyšovat polovinu všech členů a aby ženy nemohly být voleny za starosty obce, náměstky nebo členy obecní rady.*“¹¹³ Reagovalo na to například *České slovo* informací, že socialističtí poslanci nepřipustí omezování volebních práv žen a očekávají, že ostatní strany udělají totéž.¹¹⁴

O průběhu debaty z 29. listopadu nejpodrobněji referovalo *Právo lidu*, které do článku *Jednání ústavního výboru o volební reformě do obcí* zařadilo vyjádření členů ústavního

¹⁰⁹ Československá konstituanta. In: *Čech*, 1918, roč. 48, č. 312 z 15. 11. 1918, s. 1. Krátká zmínka o ženách v Národním shromáždění se objevila i v brněnském katolickém deníku *Den* viz Československý stát republikou. In: *Den*, 1918, roč. 7, č. 314 z 15. 11. 1918, s. 1.

¹¹⁰ O problematice volebních řádů do obcí publikoval Karel Schelle. V rámci publikace se zaměřil i na sledované období po vzniku republiky a volebního řádu viz SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Brno: Masarykova univerzita, 1994, s. 11-26.

¹¹¹ Stenoprotokol schůze Národního shromáždění 26. listopadu 1918 [on-line]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/005schuz/s005001.htm>

¹¹² Jednání ústavního výboru o volebním právu do obcí. In: *Právo lidu*, 1918, roč. 27, č. 277 z 29. 11. 1918, s. 2.

¹¹³ Národní shromáždění československé republiky. Schůze výborů. In: *Venkov*, 1918, roč. 13, č. 279 z 30. 11. 1918, s. 2.

¹¹⁴ Volební právo do obcí. In: *České slovo*, 1918, roč. 10, č. 41 z 29. 11. 1918, s. 3.

výboru k otázce pasivního volebního práva žen. Referent Meissner navrhoval, aby se zmíněné omezení ženského volebního práva vyškrtlo. K němu se přidali další členové ústavního výboru jako Františka Zemínová, dr. Franta, dr. Medvecký i dr. Bouček, kteří argumentovali zejména statečnou rolí žen za války. Tento návrh byl následně jednomyslně přijat. *Právo lidu* otisklo i názory navrhovatelů omezení. Dr. Hötzel¹¹⁵ vysvětloval svůj postoj k omezení následovně: „...nenamítá ničeho proti tomu, aby ženy byly v obecní radě, ale další omezení jsou v zájmu žen samotných. Kdyby nebyl omezen počet žen v obecním zastupitelstvu na polovici, a kdyby ženy nabyly snad tu a tam i většiny v obecním zastupitelstvu, spočívala by pak jen na nich tíha zodpovědnosti. Úřad starosty nebo náměstka vyžaduje pak mnoho času a někdy čas veškerý, a tu je otázkou, zda žena, vzhledem k jiným svým životním úkolům, mohly by úřad ten vykonávat. Domnívá se proto, že ona omezení jsou v zájmu žen nikoli proti nim.“¹¹⁶

Stranický denní tisk se občas vyjadřoval k této problematice „zaujatě“. Nezapomněl vyzdvihnout část úspěchu svých členů strany na přijetí úplné rovnosti pasivního volebního práva do obcí. Příkladem je agrárnický *Večer*. Když referoval 30. listopadu o přijetí návrhu, že se ženy nakonec budou moct stát starosty, náměstkyně a členy obecní rady bez omezení, nezapomněl připomenout zásluhu svého zástupce, jímž byl dr. Hnídek, jenž na podporu žen argumentoval příkladem ze Šumavy: „kde v létě, kdy muži odjíždějí za výdělkem do ciziny, spravují obec ve skutečnosti již dnes ženy.“¹¹⁷ To samé provedlo i *České slovo*, které mezi řádky zmínilo zásluhu Františky Zemínové na jednomyslném přehlasování návrhu.¹¹⁸

Nestraničný tisk je i v otázce volebního řádu do obcí naopak poměrně strohý, v důrazu na pouhou informativnost.

3.3 První stranické agitace

Kromě výše zmíněných dvou témat, v rámci kterých zatím působila zejména snaha informovat o událostech, začínala pronikat do tisku politická agitace namířená přímo na ženy, zejména v periodických socialistických. Denní tisk sociální demokracie informoval již krátce po vzniku republiky, že volební právo žen je pro ně samozřejmostí: „O rovném, přímém a všeobecném hlasovacím právu pro muže a ženy se zastoupením menšin do obcí i parlamentu

¹¹⁵ Předtím zmíněn jako Hoetzel. Přepis jeho jména se v novinách lišil, někde byl psán s přehláskou ö jinde se použilo oe.

¹¹⁶ Jednání ústavního výboru o volební reformě do obcí. In: *Právo lidu*, 1918, roč. 27, č. 278 z 30. 11. 1918, s. 1.

¹¹⁷ Žena obecním starším a starostou. In: *Večer*, 1918, roč. 5, č. 271 z 30. 11. 1918, s. 3.

¹¹⁸ K jednání o volebním právu do obcí. In: *České slovo*, roč. 10, č. 42 z 30. 11. 1918, s. 3.

s nikým nejednáme a nevyjednáváme. Tento požadavek je tak zralý, že jeho splnění pokládáme za naprostou samozřejmost.“¹¹⁹

Velkým tématem ke konci roku 1918 pro sociálně demokratický tisk byl klerikalismus a v rámci něho zakomponovaná i otázka žen. V ostravském *Duchu času* autor článku *Klerikalism a svoboda náboženství* ke konci anticipoval že ti, do kterých klerikálové nejvíce vkládají naděje – venkovský lid a ženy – brzy zjistí, že byl klerikalismus zhoubou lidstva a národa.¹²⁰ Již zde je naznačen jasně daný ráz sociálně demokratického směřování ženské otázky, kdy v následujícím období bude v rámci boje o ženské voličky velkým nepřítelem katolicismus a lidová strana. Zároveň se zde objevil narativ, s kterým se operovalo již v období monarchie, že právě udělení volebního práva ženám může způsobit posílení klerikálních stran. Tento prvek je později prostoupen celým sledovaným obdobím, zejména v období před volbami.

České slovo také ke konci roku zahájilo agitaci zaměřenou na ženy, velkou částí zásluhou Fráni Zemínové, která se stala přední osobností v otázce žen a jejich práv na stránkách socialistického tisku. V jejích článcích se dají dobře odhalit typické rysy narativu o ženách a jejich volebním právu, které se posléze objevovaly v různém stranickém i nestranickém denním tisku. Je to motiv **trpící, odvážné a samostatné ženy za války** a z toho vycházející obhajoba volebního práva žen a politické rovnoprávnosti, dále motiv **nové vlny v politice**, která přijde s příchodem žen do ní.¹²¹ Zemínová dále v *Českém slovu* agitovala za socialismus, například v článku *Ženám*, kdy radila: „*Doba sama [...] dává nám socialismus. O ten se české ženy opřete, z jeho základů a nauk budujte život nový, lepší, ušlechtilější.*“¹²²

V *Národních listech* se již 13. listopadu objevil článek, který se zmíněným motivem ženy za války velmi silně pracoval. Autorka článku dr. Zdenka Hásková popisovala těžké období žen a jejich oběti ve válečném období 1914-1918. „*Proto mi ani na mysl nepřišlo pochybovati o tom, že ve státě československém zaujme žena postavení rovnocenného druha.*“¹²³

¹¹⁹ Úkoly socialismu v české republice. In: *Duch času*, 1918, roč. 20, č. 135 z 4. 11. 1918, s. 1; Nejbližší úkoly českého socialismu. In: *Právo lidu*, 1918, roč. 27, č. 256 z 3. 11. 1918, s. 3.

¹²⁰ Klerikalism a svoboda náboženství. In: *Duch času*, 1918, roč. 20, č. 189 z 30. 12. 1918, s. 4.

¹²¹ Př. ZEMÍNOVÁ, Fráňa. První volební heslo českých žen. In: *Večerní České slovo*, 1918, roč. 10, č. 44 z 20. 12. 1918, s. 1.

¹²² ZEMÍNOVÁ, Fráňa. Ženám. In: *České slovo*, 1918, roč. 10, č. 63 z 25. 12. 1918, s. 5.

¹²³ HÁSKOVÁ, Zdenka Dr. Právo národa. In: *Národní listy*, 1918, roč. 58, č. 130 z 13. 11. 1918, s. 2.

Večerní České slovo také vedle sociálně demokratického tisku rozběhlo agitaci namířenou proti jiným politickým směrům a stranám. Varovalo, že udělení volebního práva ženám pomůže nejvíce klerikálům a agrárikům, proto je nutné vychovávat ženy k socialismu.¹²⁴

Problematika vychovávání žen k socialismu, k politickému vědomí či jinému politickému přesvědčení je dalším bodem, který prostupuje novinami napříč stranickým spektrem. V rámci dne dělnických žen z 15. prosince 1918 se v *Právu lidu* objevil článek, který mimo jiné řešil otázku žen a jejich budoucí velké zodpovědnosti ohledně volebního práva. Autor článku vyzýval k velké práci a agitaci.¹²⁵

Katolický denní tisk se k problematice volebního práva žen zvláště aktivní měrou nevyjadřoval. Bylo vydáno pár článků, které zmiňovaly udělení volebního práva ženám a konsensus s touto skutečností, ale nedošlo k nárůstu takové aktivity jako u jiných stranických periodik.¹²⁶ Aktivní agitaci v tomto období nevykazoval ani agrárnický denní tisk, informoval spíše jen o oblastních přednáškách a akcích žen, ve kterých byla mimo jiné problematika volebního práva řešena.¹²⁷

Proti klerikální akci se postavil *Pozor* (deník státoprávní demokracie pozdější národní demokracie), který informoval o nepovedené spolkové schůzi žen svolanou olomouckými klerikály a v té souvislosti vybídl k agitační práci. „*Podvratnou činnost klerikálů odsoudily i naše ženy. Bylo by však zahodno, aby i naše ženy pokrokové co nejdříve zahájily agitační činnost a čelily tak bořivé práci, o níž páni z černého tábora usilují. Nastává čas k činům, a k té naše ženy pokrokové co nejdříve voláme!*“¹²⁸

O tématice volebního práva žen publikoval například německý *Reichenberger Zeitung*, který 24. listopadu otiskl zprávu o ženském shromáždění v Liberci, na kterém vystoupily jako řečnice dr. Emma Maria Herzig a Hedwig Schulhof – tématem byla mimo jiné nutnost (nejen)

¹²⁴ Agrární mobilisace. In: *Večerní České slovo*, 1918, roč. 10, č. 47 z 28. 12. 1918, s. 1.

¹²⁵ Neděle 15. prosince je dnem dělnických žen. In: *Právo lidu*, 1918, roč. 27, č. 285 z 8. 12. 1918, s. 1.

¹²⁶ Příklady článků zmiňující (i okrajově) problematiku žen a volebního práva: POSPÍŠIL, B. Volební právo s poměrným zastoupením. In: *Čech*, 1918, roč. 48, č. 335 z 8. 12. 1918, s. 2; Československá strana lidová. In: *Našinec*, 1918, roč. 54, č. 273 z 27. 11. 1918, s. 1.

¹²⁷ Pracovní sjezd venkovských žen. In: *Venkov*, 1918, roč. 13, č. 257 z 5. 11. 1918, s. 5; Pracovní schůze venkovských žen. In: *Venkov*, 1918, roč. 13, č. 278 z 29. 11. 1918, s. 4.

¹²⁸ Olomoucké zprávy. In: *Pozor*, 1918, roč. 25, č. 288 z 9. 12. 1918, s. 2.

politické orientace žen. Celé shromáždění vyvrcholilo hromadným zápisem účastnic do sdružení pro politickou výchovu žen.¹²⁹

Ke konci roku 1918 se tak po usnesení ústavního výboru nad všeobecným, tajným a rovným aktivním i pasivním volebním právem do obcí pro obě pohlaví postupně rozběhla stranická agitace směřována na ženy zejména v rámci socialistického tábora. Začaly se také objevovat první rysy agitací a způsobu práce s problematikou volebního práva žen, jako byl důraz na politickou výchovu žen, antiklerikalismus zejména socialistického denního tisku a obhajoba volebního práva žen pro jejich válečnou zkušenost. Nestraničná periodika byla v zásadě pouze informativní a nepouštěla se do žádných větších agitací či polemik.

¹²⁹ Frauenversammlung in Reichenberg. In: *Reichenberger Zeitung*, 1918, roč. 59, č. 279 z 24. 11. 1918, s. 2.

4. „Dík ženám!“¹³⁰ Volební právo žen na stránkách denního tisku roku 1919

Největší tiskové téma v roce 1919 týkající se volebního práva žen připadlo volbám do obecních zastupitelstev – agitacím a povolebnímu hodnocení. Přesto i během celého roku mimo volební období se toto téma dostalo na stránky stranického i nestranického denního tisku. Některá periodika pokračovala v nastaveném kursu, případně rozvrstvovala svou publikační činnost na téma volebního práva žen a jiná se mu naopak začala teprve zešířovat.

4.1 Leden 1919

Začátek roku 1919 si udržel stejný kurs z konce roku minulého. Socialistický tisk neváhal a již na samém počátku ledna pokračoval v protiklerikální agitaci.¹³¹ Luisa Landová-Štychová v *Českém slově* již 1. ledna rozvedla úvahu o klerikálech a ženách. „Klerikálové, kteří mají tolik hříchů na svědomí nejen proti československému národu v celku, ale zejména proti ženám, spoléhají pro nastávající volby právě na hlasy neuvědomělých žen a to nejen na Slovákku, Moravě a Slezsku, ale také částečně u nás. Proto je nutné, aby naše ženy byly včas a vážně poučeny o nebezpečí, které ho hrozilo zdravému vývoji československého národa, kdyby klerikálové vyšli z volebního zápasu posílení.“¹³²

Včasné poučování žen o nebezpečí, o kterém mluvila Landová-Štychová, převedeném do reálné podoby se na stránkách *Českého slova* nepřímou objevovalo v podobě inzerce na výchovné a osvětové akce pro ženy, jakými byly například schůze zaměřující se na témata blízká politicko-sociálním problémům, ale nejen těm. Tato upozornění a výzvy se v socialistickém tisku objevovaly nejen v lednu, ale zejména po celý půlrok do období voleb. Je tak možné, že právě tyto činy se staly jedním z možných prvků přímé agitace na ženy a zároveň reálnou snahou o již zmíněnou „výchovu“ žen.¹³³

¹³⁰ Tímto svoláním děkoval sociálně demokratický deník *Nová doba* ženám za jejich přispění k vítězství sociální demokracie v obecních volbách. Dík ženám! In: *Nová doba*, 1919, roč. 25, č. 166 z 18. 6. 1919, s. 4.

¹³¹ O antiklerikalismu za první republiky více viz BALÍK, Stanislav – FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – VLHA, Marek. *Český antiklerikalismus: zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848-1938*. Praha: Argo, 2015, s. 70–83.

¹³² LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ. Připravme se pro nový život! In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 1 z 1. 1. 1919, s. 5.

¹³³ Např. Veřejná schůze žen v Rokycanech. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 23 z 26. 1. 1919, s. 8; Záležitosti československé strany socialistické. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 22 z 25. 1. 1919, s. 6; Záležitosti československé strany socialistické. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 26 z 30. 1. 1919, s. 5; Záležitosti československé strany socialistické. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 37 z 13. 2. 1919, s. 5; Veřejná schůze žen

V protiklerikální agitaci pozadu nezůstal ani *Večerník Práva lidu*. 2. ledna v článku *Protirepublikánské agitace českých klerikálů* upozorňoval na praktiky klerikálů v československém státě. V tomto článku byl lehce nastíněn další motiv objevující se napříč sledovaným obdobím v socialistických periodících. Tím jsou zmínky o **podpoře volebního práva žen socialistickými stranami v období monarchie a jejich zásluha na jeho přijetí**. V článku je totiž zmíněno, že díky socialistickým stranám bude uděleno ženám aktivní i pasivní volební právo. Periodikum dále naráželo na problematiku agitace klerikálů, kteří dle slov *Večerníku* sázejí na ženskou nevypěstlost a lehkověrnost a agitace provádějí v domech ve chvíli, kdy nejsou přítomni muži a tím se snaží vyžádat podporu žen. Avšak autor článku upozorňuje, že toto klerikálům nemůže přinést úspěch, jelikož ženy se za války proměnily. A zejména dělnická žena nemůže těmto agitacím podlehnout.¹³⁴ Právě důraz na vypěstlost dělnické ženy je častým prvkem v sociálně demokratickém tisku.

O lákání žen v nepřítomnosti mužů psal i další sociálně demokratický tisk *Duch času*, jenž však navíc oproti pražskému *Večerníku Práva lidu* ženy varoval: „*Ženy české nedejte se zlákat falešnými sluhý Říma a Vídně! Neposlouchejte štvavých a úskočných lží...*“¹³⁵

K lednové aktivitě se ovšem přidal i katolický deník *Lid*. Autorka textu o výchově žen k demokratičnosti přiznávala ženám hrdinství za války. V lidoveckém tisku se objevil určitý motiv, který procházel celým sledovaným obdobím, avšak vyskytoval se i v jiných stranických periodících, tím je **motiv role ženy jako matky a vychovatelky nejen v rodině, ale i ve veřejném prostředí**, který víceméně předchází a je blízký již zmíněnému motivu ženy jako nového blahodárného prvku v politice. Autorka Pečínková tuto myšlenku rozváděla následovně: „*Její resortem v rodině národa bude na prvním místě to, co bylo jejím úkolem v rodině užší: mravní i fysická výchova mládeže. S tím souvisí i úprava prostředí, ve kterém má se tato výchova dít, aby nekřížovalo cíl výchovy. Tudíž i výchovu společnosti. Její úkol má*

v Bubenči. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 60 z 12. 3. 1919, s. 5; Záležitosti československé strany socialistické. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 54 z 5. 3. 1919, s. 6; Veřejná schůze žen. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 65 z 18. 3. 1919, s. 4; Nové Benátky. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 98 z 26. 4. 1919, s. 8. Avšak nebyla to jen devíza Československé strany socialistické, i ostatní stranické tiskoviny inzerovaly schůze přednášky pro ženy a dívky. Př. Do Plánice. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 59 z 9. 3. 1919, s. 6; Československá strana lidová. In: *Nový deník*, 1919, roč. 14, č. 58 z 22. 5. 1919, s. 3; Z Československé národní demokracie. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 131 z 4. 6. 1919, s. 5; Spolkové zprávy. In: *Duch času*, 1919, roč. 21, č. 45 z 14. 2. 1919, s. 4.

¹³⁴ Protirepublikánská agitace českých klerikálů. In: *Večerník Práva lidu*, 1919, roč. 8, č. 1 z 2. 1. 1919, nestránkováno.

¹³⁵ Klerikální úsilí o ženu. In: *Duch času*, 1919, roč. 21, č. 7 z 7. 1. 1919, s. 2.

na zřeteli ne méně, než všecek život národního dorostu a proto [sic] zajímá a proniká ne méně, než celý život národa.“¹³⁶

Dalším velkým a společným tiskovým tématem ledna byla rozprava nad volebním řádem do obcí v plénu Národního shromáždění. O událostech referovala nejen všechna ústřední periodika stran, ale i nestranický tisk. Na stránkách denního tisku bylo možné číst promluvy poslanců a poslankyň i k problematice volebního práva žen. Z ženských poslanců vystoupily Luisa Landová-Štychová a Božena Ecksteinová.¹³⁷

Božena Ecksteinová promluvila s velkým ohlasem o radosti žen z nastolení nového demokratického režimu, který podporuje rovnoprávnost pohlaví, a zároveň přednesla nad návrhem volebního řádu do obcí spokojenost žen.¹³⁸ Luisa Landová-Štychová začala svou rozpravu slovy o minulosti a hořké role ženy v ní. Zároveň ubezpečila ty jedince, kteří viděli

¹³⁶ PEČÍNKOVÁ. Výchova žen k demokratičnosti. In: *Lid*, 1919, roč. neuveden, č. 1 z 1. 1. 1919, nestránkováno.

¹³⁷ O rozpravě referovalo například: Reforma volebního řádu do obcí. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 20 z 23. 1. 1919, s. 1-2; Proti politickým agitacím z kazatelen. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 21 z 24. 1. 1919, s. 1-2; Obsazení karvinského revíru našim vojskem. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 22 z 25. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění projednává volební řád do obcí. In: *Národní listy – večerní vydání*, 1919, roč. 59, č. 18 z 23. 1. 1919, s. 1; Národní shromáždění. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 20 z 23. 1. 1919, s. 1; Národní shromáždění. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 21 z 24. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 22 z 25. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění československé republiky. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 20 z 23. 1. 1919, s. 2-3; Národní shromáždění československé republiky. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 21 z 24. 1. 1919, s. 2-3; Národní shromáždění československé republiky. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 22 z 25. 1. 1919, s. 2-3; Z národního shromáždění. In: *Právo lidu*, 1919, roč. 27, č. 20 z 23. 1. 1919, s. 1-2; Z národního shromáždění. In: *Právo lidu*, 1919, roč. 27, č. 21 z 24. 1. 1919, s. 1-2; Z národního shromáždění. In: *Právo lidu*, 1919, roč. 27, č. 22 z 25. 1. 1919, s. 1-2; Z Národního shromáždění. In: *Lid*, 1919, roč. neuvedeno, č. 20 z 24. 1. 1919, nestránkováno; Z Národního shromáždění. In: *Lid*, 1919, roč. neuvedeno, č. 20 z 26. 1. 1919, nestránkováno; Národní shromáždění. In: *Čech*, 1919, roč. 44, č. 22 z 23. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Čech*, 1919, roč. 44, č. 23 z 24. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Čech*, 1919, roč. 44, č. 24 z 25. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění o volebním řádu do obcí. In: *Den*, 1919, roč. 8, č. 22 z 23. 1. 1919, s. 1; Debata o volebním právu do obcí v Národním shromáždění. In: *Den*, 1919, roč. 8, č. 23 z 24. 1. 1919; Nový volební řád do obcí. In: *Lidové noviny*, 1919, roč. 27, č. 23 z 23. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Lidové noviny*, 1919, roč. 27, č. 24 z 24. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Lidové noviny*, 1919, roč. 27, č. 25 z 25. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Národní politika*, 1919, roč. 37, č. 22 z 23. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Národní politika*, 1919, roč. 37, č. 23 z 24. 1. 1919, s. 1-2; Národní shromáždění. In: *Národní politika*, 1919, roč. 37, č. 24 z 25. 1. 1919, s. 1-2 atd.

¹³⁸ Více viz stenoprotokol schůze Národního shromáždění 23.ledna 1919 [on-line]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/020schuz/s020002.htm>

ve volebním právu žen hrozbu, že i přes jistou volební účast „zpátečnických“ žen se mohou spolehnout na velký počet žen proletářských a socialistických.¹³⁹

Na Landovou-Štychovou reagoval *Lid*, zejména na její výroky o ženách volících klerikálně: „*Upřítí si ovšem nemohla útoku na ženy katolické jako na méně cenné [sic] a tmářky. Však volby ji otevřou oči.*“¹⁴⁰

Během ledna v tisku proběhla ještě další témata. Například zajímavým motivem pro tisk se stala Františka Zemínová. Psaly o ní například *Národní listy* a *Lid*. V obou případech spíše v negativním pohledu. *Národní listy* na ni narazily v rámci referátu o 16. schůzi v Národním shromáždění. Vystoupení Zemínové bylo hodnoceno jako velmi bojovné.¹⁴¹ Úsměvné pro autora bylo, když po svém velmi plamenném projevu Zemínová dodala, že přítomnost žen v tomto shromáždění by měla vést ke smíru a klidu.¹⁴²

Lid se naopak obul do Zemínové ostře, přesněji řečeno do jejího článku z 26. ledna: „*Socialistka Zemínová, která moc a moc mluví proti klerikálům, napsala v neděli, že za dvacet let bude po klerikalismu (myslí tím katolictví) veta. Za dvacet let, milá socialistko, bude z vás už stará dáma, ale myšlenka náboženská v [žen]ách silnější než dosud.*“¹⁴³

Zemínová v článku *K volebnímu právu žen* z 26. ledna však nemluvila jen o klerikálech. V celkem rozsáhlé rozpravě se obracela k mužům a reagovala na článek Jindřicha Vodáka, který v sociálně demokratických *Ženských novinách* přikládal, dle Zemínové, zásluhu mužům za volební právo žen, v rámci mužské schovívavosti a velkorysosti. Zemínová tento typ argumentace neuznávala a oponovala mu. Pro ni bylo politické zrovnoprávnění samozřejmostí a spravedlností v rámci demokratické společnosti. K podpoře volebního práva žen přiložila argumenty zemí, ve kterých ženy byly již celkově i částečně zrovnoprávněny, a zároveň byly tyto země považovány za jedny z nejpokrokovějších, nejdemokratičtějších a sociálně nejspravedlivějších – jako USA,¹⁴⁴ Austrálie, Norsko, Dánsko a Finsko. Dalším

¹³⁹ Více viz stenoprotokol schůze Národního shromáždění 24. ledna 1919 [on-line]. Dostupné z:

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021006.htm> a

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021007.htm>

¹⁴⁰ Z národního shromáždění. In: *Lid*, 1919, roč. neuvedeno, č. 20 z 26. 1. 1919, nestránkováno.

¹⁴¹ „*Tehdy se Národní shromáždění stávalo i kolbištěm, kde se na řečníky křičelo, vzduchem létaly nadávky a urážky. Fráňa Zeminová s pověstí nehubatější političky té doby se zde jistě cítila jako kapr ve vodě.*“ viz BURSÍK, *Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila*, s. 273.

¹⁴² Národní shromáždění. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 13 z 15. 1. 1919, s. 1.

¹⁴³ *Za dvacet let*. In: *Lid*, 1919, roč. neuvedeno, č. 23 z 30. 1. 1919, nestránkováno.

¹⁴⁴ O sociální spravedlnosti a politice Spojených států amerických by se dalo spekulovat

argumentem, kterým se snažila vyvrátit názor, že žena rovná se vítězství klerikálů, byly pro ni volby 1911, ve kterých klerikálové dle Zemínové získali nad 20 % hlasů i přesto, že ženy volit nemohly, Proto se tázala: „*Neměli byste se vy, muži, zamyslet nad svým zpátečnictvím?*“¹⁴⁵

Během ledna pak dále pokračovala protiklerikální agitace sociálně demokratického tisku v rámci volební problematiky, zmiňující i ženskou otázku.¹⁴⁶

4.2 Předvolební agitace a články¹⁴⁷

Nápor agitace na stránkách stranického tisku k obecním volbám započal víceméně na samém počátku června. *České slovo* již 1.června vydalo provolání voličstvu, ve kterém nezapomnělo na ženy: „*Poprvé jde k československá žena k volbám. Věříme nezlomně, že svého volebního práva užije ve prospěch republiky a socialismu.*“¹⁴⁸

Postupem času se přidávala i ostatní stranická periodika. Otázka žen v rámci volební agitace se rozmístila jak mezi obecná provolání ke všem voličům, tak mezi vyčleněné články mířené přímo na ženskou populaci.

4.2.1 Lidovecký tisk

Lidovecký *Lid* v provolání *Česká ženo křesťanská!* spojil několik témat dohromady, kterými chtěl zapůsobit na ženu – křesťansky smýšlející ženu. Na začátku se obracel na ženy v rámci

¹⁴⁵ ZEMÍNOVÁ, Fráňa. K volebnímu právu žen. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 23 z 26. 1. 1919, s. 1.

¹⁴⁶ Např. Proti klerikální agitaci. In: *Právo lidu*, 1919, roč. 28, č. 23 z 26. 1. 1919, s. 1; Klerikální útok na republiku! In: *Duch času*, 1919, roč. 21, č. 16 z 16. 1. 1919, s. 2.

¹⁴⁷ Teorie o politických kampaních zahrnující sledované období je zpracována např. zde BRADOVÁ, Eva. *Od lokálních mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005, s. 41-42, 50-52. Případně BRADOVÁ, Eva – ŠARADÍN, Pavel. Volební kampaně v ČR a volby 2006: amerikanizace kampaní? In: DANČÁK, Břetislav – HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 231–232. Typickými prvky například orientace na lokální úroveň, přímá komunikace kandidátů s voliči, krátké kampaně v národním měřítku, důležité místní organizace, období stabilní voličské podpory, tisk hlavním prostředníkem mezi stranou a voličem, nejdůležitějším úkolem kampaně měla být mobilizace svých voličů a aktivizace stoupenců.

¹⁴⁸ Voličstvu do obecních zastupitelstev českoslov. republiky. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 126 z 1. 6. 1919, s. 1.

útrap z první světové války a vyzdvihoval jejich oběť a věrnost Bohu. Poté zaútočil na nastávající pořádky, kterými se snažil vyburcovat potencionální voličky. Směr se v rámci agitace upínal výhradně na ideál ženy jako zbožné matky, které není jedno, kam spěje nový směr společnosti, zejména její protikatolické kroky – rozlučka manželství, zrušení náboženství ve školách apod. Apelace na ženy probíhá zejména v důrazu na rodinu: „*Křesťanská voličko! Uvědom si všechnu vážnost chvíle a spoluzodpovědnost za osud české rodiny i celého národa.*“¹⁴⁹

Moravskoslezský *Nový deník* přiřkl volebnímu hlasu žen až posvátnou úlohu. Apeloval na ženy, aby zachránily stát. Negoval výroky jiných stran o reakčním živlu, kterým budou voličky lidové strany, a naopak anticipoval, že se křesťanské voličky projeví poprvé v politickém životě jako zdravý živel, který se právě nenechá ničím zastrašit a vykoná svou *svatou* povinnost. V rámci agitace poukázal na nekřesťanské národy a na jejich příkladu demonstroval, jak křesťanství stojí za ženou. V rámci toho upozorňoval na tzv. novodobé pohanství, ve kterém útočil na pokrokáře – byli nazváni nepravým pokrokem. Upozorňoval, že v těchto volbách půjde o to, zda bude Československo zemí křesťanskou či nekřesťanskou.¹⁵⁰

Lid i v dalších dnech agitoval pro získání svých voličů a voliček. Krátce před volbami 14. června publikoval 2 články o volebním zápase, ve kterých vystupoval zejména proti socialismu a socialistickým stranám. V rámci článku upozorňoval, že proud socialistický, který mimo jiné pokládá za jeden ze 2 proudů, který proti sobě stojí ve volebním boji, se chystá zproletarizovat, zesocializovat a zespolečnit i ženy. V den volby 15. června ještě vybízel ženy, aby reakcí na štvavý článek Landové-Štychové¹⁵¹ v *Českém slově* proti lidové straně bylo odevzdání hlasů právě straně lidové. V návaznosti v tomto provolání autor posunul československé socialisty na místo největšího nepřítele před sociální demokracii.¹⁵²

¹⁴⁹ Česká ženo křesťanská! In: *Lid*, 1919, roč. neuveden, č. 129 z 8. 6. 1919, nestránkováno.

¹⁵⁰ Ženy do voleb! In: *Nový deník*, 1919, roč. 14, č. 72 z 8. 6. 1919, s. 3.

¹⁵¹ Antiklerikalismus Landové-Štychové sahá už před období první republiky. S manželem Jaroslavem se v roce 1913 snažily o vytvoření sdružení jedinců, kteří by nejen vystupovali proti církvi, ale i proti celému náboženství, tzv. monisté. Ve Svazu socialistických monistů se stala členkou výboru. Více viz HOLUBEC, Nešťastná revolucionářka, 52-58.

¹⁵² V poslední chvíli. In: *Lid*, 1919, roč. neuveden, č. 133 z 14. 6. 1919, nestránkováno; Koho budeme volit? In: *Lid*, 1919, roč. neuveden, č. 133 z 14. 6. 1919, nestránkováno; Katolické ženy! In: *Lid*, 1919, roč. neuveden, č. 134 z 15. 6. 1919, nestránkováno

Olomoucký *Našinec* se k volební agitaci nepřidal, brněnský *Den* agitoval přímo na ženy pouze 1 článkem z 5. června a dvěma malými výzvami – jedna z nich byla ironickou výzvou žen k „volbě“ sociálních demokratů, kteří chtějí ženy „zestátnit“ a z Československé republiky udělat provincii bolševického Ruska.¹⁵³ Deník *Čech* věnoval ženskému volebnímu právu také jeden samostatný článek, ve kterém mimo jiné vybízel k agitační práci směrem k získání co nejvíce dalších voličů.¹⁵⁴ 1. června v článku, který se přednostně nevěnoval volební agitaci, byla zdůrazněna úloha žen ve volebním boji v polovině června a vybízeny ženy k získání dalších voličů: „*Křesťane, zvláště ty, ženo katolická, nestačí, abys pouze ty volební lístek odevzdala té straně, která jediná ze všech (v Praze jich je jedenáct) má náboženství v programu, přičiň se získat druhé – neuvědomělé.*“¹⁵⁵

V předešlých řádcích tak byla zmíněna snaha katolického tisku po získávání dalších voličů. Přesto se samotná agitace zaměřená na ženy nezdála být nijak zvláště „flexibilní“. Lidovecký tisk v rámci agitací působil pouze na následovatelky katolicismu a nepřišel s žádnou zajímavou alternativou. Provoláními byl kladen důraz na přesvědčení a získání zejména žen matek, které mají silně založený cit pro věci křesťanské a nejsou jim lhostejné „pokrokové“ změny a návrhy bořící dosavadně nastavený kurs. Častým prvkem agitace byly zmínky o potlačování náboženství a jeho následná ztráta, kterými se snažily ženy zaktivizovat.

4.2.2 Agrárnický tisk

Agrárnický *Venkov* zahájil tiskovou agitaci 8. června svým článkem *Vzhůru k volbám!*, ve kterém se zastavil i u svých potencionálních voliček. V rámci toho vystoupil jak proti klerikálům, tak proti socialistickým stranám. „*Ty [ženy] musejí dokázati, že jsou opravdovými vyznavačkami programu naší strany, strany Republikánské českoslov. venkova! Ať ani jediným hlasem nezradí naši organizaci! Ať nevěří ani tmářským svodům, ani nátlaku hrubého bolševismu!*“¹⁵⁶

¹⁵³ Ženy do voleb! In: *Den*, 1919, roč. 8, č. 152 z 5. 6. 1919, s. 3; Rovnost láká ženy do socialistického tábora. In: *Den*, 1919, roč. 8, č. 160 z 15. 6. 1919, s. 2. V deníku *Den* se objevila ještě jedna velmi malá výzva ženám k volbě lidové strany. Na konci malého referátu v sekci Denní zprávy o agrárnické veřejné schůzi, v rámci které bylo napadáno katolické náboženství, byly katolické ženy a dívky vyzvány k volbě lidové strany viz Od katolických žen tikovských. In: *Den*, 1919, roč. 8, č. 159 z 14. 6. 1919, s. 2.

¹⁵⁴ Křesťanské ženy na palubu! In: *Čech*, 1919, roč. 44, č. 163 z 15. 6. 1919, s. 4.

¹⁵⁵ Pod prapor Svatováclavský! In: *Čech*, 1919, roč. 44, č. 150 z 1. 6. 1919, s. 3.

¹⁵⁶ Vzhůru k volbám. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 135 z 8. 6. 1919, s. 1.

Samostatný článek mířený na ženy sepsala Marie Laudová. V textu se zamýšlí nad problematikou participace žen při volbách. Zmiňuje v článku motiv ženy jako přinašečky dobrého mravu do politiky. Dále podobně jako lidovecký tisk stimuluje ženy voličky důrazem na rodinu. V podobném tónu pokračuje při řešení otázky participace mužů a žen na veřejném životě, kde jsou ženě připisovány typicky genderově vyhraněné vlastnosti, které může použít a zlepšit tím veřejný život: „Žena nebude ve volbách zápolit s mužem, neboť sama příroda provedla již do jisté míry dělbu práce mužské a ženské. A muž rád přenechá ženě ve veřejném životě onu polovinu spolupráce, v níž žena nad ním vyniká, ..., bedlivost a starostlivost hospodyně, zvyklé na vše mysliti ve vlastní domácnosti, bude i ve velké domácnosti obecního hospodářství vítanou oporou. Její vrozená láska k dítěti může vykonati zázraky pro příští pokolení. Její smysl pro čistotu a pořádek dá zevní i vnitřní úpravě obecních zařízení vkusnější vzhled.“¹⁵⁷

Další agitační volební článek věnovaný ženám napsala opět žena, vydán byl jak v deníku *Večer*, tak v *Lidovém deníku*. Autorka v něm vybízela ženy k zamyšlení. Zároveň pracovala opět s již zmíněnou typickou představou o ženiných vlastnostech – běžnou pro agrárnícký tisk. Příspěvatelka Jirsíková popisovala ženu jako strážkyni pořádku, klidu, útulnosti a příjemnosti v domácnosti, toto klade do návaznosti nad situací v obci, kdy ženě též musí záležet na tom, aby lidé, kteří převezmou moc v obcích dodržovaly tyto zásady – klid, pořádek atd. Opět se objevil výstup jak proti socialistickým stranám, tak proti klerikálům. Ke konci článku se pak obracela na ženy s proslovem: „A proto vy ženy československé, které se cítíte býti příslušnicemi oné veliké rodiny pudy, které si přejete, aby příští život ve venkovských obcích vyvíjel se klidně, aby byl spořádaný, příjemný, které chcete zde míti správu, usilující o mravní obrodu a spravedlnost, jděte jednotně pod heslem „Národ a půda“ k volebnímu osudí.“¹⁵⁸

V *Lidovém deníku* ještě vyšlo na začátku června velké volební svolání voličů strany. Ve kterém se kladl důraz na roli žen, jelikož právě ve venkovských obcích byla práce žen nejvíce viditelná. V rámci pohledu do minulosti byly ženy venkovské vyzdvihovány jako ty první, které se za války otevřeně postavily proti „panství cizáků“.¹⁵⁹

¹⁵⁷ LAUDOVÁ, Marie. Za jakým heslem? In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 39 z 14. 6. 1919, s. 2.

¹⁵⁸ JIRSÍKOVÁ, F. Ženy, vy rozhodnete příští neděli! In: *Večer*, 1919, roč. 6, č. 131 z 12. 6. 1919, s. 3;

JIRSÍKOVÁ, F. Ženy, vy rozhodnete příští neděli! In: *Lidový deník*, 1919, roč. 6, č. 138 z 13. 6. 1919, s. 3.

¹⁵⁹ Občané! Republikánské ženy československého venkova. In: *Příloha Lidového deníku k čís. 132 z 5. 6. 1919*, nestránkováno.

Jak lidovecký, tak i agrárnický tisk si zakládal na určitém typu „vlastní ženy“, na kterou se v novinách obracel. V tomto případě tomu mohla nahrávat i povaha voleb, jelikož obecní volby jsou příhodným prostředím pro republikánskou stranu venkova a agitací žen žijících na venkově. Typickým znakem je určitá stereotypizace žen a tím i stereotypně odvozovaný zájem žen na veřejném životě či případná participace, avšak z hlediska povahy agrární strany se to nejeví tak nezvykle.

4.2.3 Národně demokratický tisk

Volební agitace národní demokracie zaměřené na ženy se objevily v *Národních listech a Českém deníku*. Denní tisk moravské části země zůstal v tomto ohledu spíše v pozadí. Samy články s volební tematikou *Národních listů* mírně vybočovaly z prozatímního způsobu agitace v rámci otázky žen. Naopak stejně jako v agrárnickém tisku se zhostily úlohy ženy – Anna Vetterová-Bečvářová a Vlasta Borovičková.

Nejprve *Národní listy* otiskly 8. června výzvu voličům, jak mužům, tak ženám. Právě směrem k ženám se snažily agitovat se slovy o ochraně obce jako o ochraně vlastní domácnosti například před těmi, kdo chtějí vládu jedné třídy – socialisty.¹⁶⁰ I v národnědemokratickém tisku se tak objevoval prvek v novinách typický pro agitaci k ženám, čímž je žena (dospělá, nejlépe i matka) jako hospodyně, pro kterou by politika měla být něco jako starost o domácnost či rodinu.

Článek Vetterové-Bečvářové s názvem *Žena československá a volby* zabrousil do vod minulosti v souvislosti s válkou a převratem po válce. Autorka obšírně uvažovala nad nově nabytou rolí ženy. Přiřkla ženám touhu po doplnění a rozšíření jejich rozhledu, ale stále upozorňovala, že je nutné ženám připomínat, aby se nenechaly zlákat socialisty či klerikály. Pracovala s motivem ženy jako zklidňujícího prvku v politice a na to konto uvedla: „*Má-li žena celým svým životem úkol smiřovati, býti živlem pokojným najde zde pole své činnosti.*“¹⁶¹

Podobnou úvahou navazovala dr. Vlasta Borovičková s článkem *Ženy!* Pracovala se stejnými prvky jako jsou: žena ochránitelka, zachovatelka, konzervátorka života, které je připomínáno, že svojí volbou ovlivní život svých dětí. Ovšem následně k problému volebního práva žen přistoupila trochu netradičně. V promluvě k ženám jim připomněla křivdu, kterou byla neexistence velké ženské strany a nucená adaptace žen na stranickou politiku mužů. Otevřeně

¹⁶⁰ Voličové, ženy i muži! In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 135 z 8. 6. 1919, s. 3.

¹⁶¹ VETTEROVÁ-BEČVÁŘOVÁ, A. Žena československá a volby. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 136 z 11. 6. 1919, s. 1.

kritizovala strany a jejich *stranické sobectví*. V rámci toho navazovala tím, že je třeba si vybrat ty, kteří jsou z nich nejčistší. Článek zakončila trochu netradičně těmito slovy: „*Tedy jest jen jediná jistota v labyrintu tohoto politického mámení: nezáleží na stranách, ale na zásadách a nezáleží na zásadách, ale na lidech, jak jsou jimi zkázněni, nesou-li je do výše nebo strhují-li je do bláta.*“¹⁶²

K více stranicky otevřené agitaci se přidal *Český deník*, který v den voleb vyzval ženy v rámci vzpomínky na válečné události v souvislosti s událostmi odehrávajících se na Slovensku,¹⁶³ aby volily kandidátní listinu č. 1 (čili národní demokracii).¹⁶⁴ A 8. června velmi agitačně promluvil k plzeňským ženám: „*Snažte se poctivě uvědomiti si, že s novými právy berete na sebe i vážné povinnosti, jímž dostáti musíte čestně a upřímně, jak se na ženy české, pokrevenky legionářů, sluší. Nesmíte zklamat!*“¹⁶⁵

Národně demokratický tisk oproti předchozím dvěma přistupuje k otázce žen a nadcházejících voleb ne tak přímo jako ostatní stranická periodika. Nepůsobí tak explicitně na určitý typ „své voličky“ jako v předchozích případech. Zmíněné dva články ženských autorek dokonce nejsou zakončeny provoláním k volbě oné strany, ani jinou agitační vsuvkou. Dokonce se objevuje určitá polemika nad otázkou stranictví.

4.2.4 Sociálně demokratický tisk

Sociálně demokratická agitace až překvapivě neadresovala články přímo ženám. Výjimkou byla brněnská *Rovnost*, která 12. června vydala článek *Slovo k ženám*, ve kterém autorka textu vybízela ženy k volbě Československé sociálně demokratické strany.¹⁶⁶

Noviny samozřejmě agitovaly a vydávaly provolání k voličům, ale otázka žen byla vždy zakomponována v rámci těchto textů mířených na všechny voliče. Sociálně demokratická strana sama vysvětlovala svoji agitační strategii následovně, a možná to byl jeden z důvodů, proč se agitace v podobě článků přímo určeným ženám nevyskytovala: „...*by bylo skoro*

¹⁶² BOROVIČKOVÁ, Vlasta. Ženy! In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 139 z 14. 6. 1919, s. 1.

¹⁶³ Slovensko bylo v květnu napadeno maďarskou Rudou armádou více viz KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 46-48.

¹⁶⁴ České ženy! In: *Český deník*, 1919, roč. 8, č. 163 z 15. 6. 1919, s. 3.

¹⁶⁵ Ženám města Plzně! In: *Český deník*, 1919, roč. 8, č. 157 z 8. 6. 1919, s. 3. Toto provolání je zkrácené provolání Svazu práce na ochranu ženy československé, které vyšlo mimo jiné i v Národních listech a Českém slovu!

¹⁶⁶ FISCHEROVÁ, Katuše. Slovo k ženám. In: *Rovnost*, 1919, roč. 35, č. 160 z 12. 6. 1919, s. 1.

urážkou voličů, abychom vtíravě chtěli vykonávat na ně sugesci a nátlak. Spoléháme ve zdravý úsudek lidí a na tom jest založena naše víra, že neděle bude triumfem pracující třídy, radostným vítězstvím sociální demokracie.“¹⁶⁷

Večerník Práva lidu se mimo jiné na ženy obrátil v rámci provolání *První volby v československé republice nejvýznačnější událostí od převratu!* Zde se objevil již zmíněný motiv socialistických stran, které připomínají a připisují si kredit v rámci boje o volební právo žen z dob monarchie. Autor po zdravici ženám připomínal, že sociálně demokratická strana vždy naléhala na volební právo žen a díky jejich agitaci se stal z něho požadavek.¹⁶⁸

Duch času vydal velké agitační provolání, ve kterém se též obracel na muže a ženy. Vystoupil jak proti národní demokracii, agrárikům, tak proti lidové straně: „*těžcí z nevědomosti žen.*“¹⁶⁹ A následně vyzval muže a ženy k agitační práci.¹⁷⁰

Jediným přímým agitačním článkem je tak již zmíněný text *Rovnosti* z 12. června, který opět pracuje se sociální demokracií jako jedinou stranou, která se v době rakousko-uherské monarchie postavila za ženy. Projevil se zde i „oblíbený“ prvek antiklerikalismu, kdy se autorka textu podivovala nad ženskou podporou klerikalismu. Agitace vůči klerikálům postupovala dál: „*Všechnu tu bídu a utrpení nevinných žen a dětí mají z největší části klerikálové na svědomí a vy, ženy voličky, mějte toto vše na paměti při odevzdání vašeho hlasovacího lístku do volebního osudí.*“¹⁷¹ Zajímavým prvkem v článku jsou slova autorky k ženám, jelikož neapeluje jen na ženy dělnické, ale píše o *ženách všech stavů a ženách svobodomyšlných*, které vědí, že mají volit sociální demokracii.¹⁷²

Sociální demokracie se i v rámci agitace držela ve svých zajetých kolejích antiklerikalismu a důrazu na svoji minulost v otázce volebního práva žen. Oproti jinému stranickému dennímu tisku však přímo nevyhradila tolik prostoru pro samotnou agitaci směrem k ženám. Opět se však objevila žena-autorka agitačního článku jako v jiných periodikách.

¹⁶⁷ V neděli k volbám! In: *Právo lidu*, 1919, roč. 28, č. 138 z 13. 6. 1919, s. 1.

¹⁶⁸ První volby v československé republice nejvýznačnější událostí od převratu! In: *Večerník Práva lidu*, 1919, roč. 8, č. 134 z 14. 6. 1919, nestránkováno.

¹⁶⁹ Voličové! Mužové a ženy! In: *Duch času*, 1919, roč. 21, č. 157 z 12. 6. 1919, s. 1.

¹⁷⁰ Tamtéž

¹⁷¹ FISCHEROVÁ, Katuše. Slovo k ženám. In: *Rovnost*, 1919, roč. 35, č. 160 z 12. 6. 1919, s. 1.

¹⁷² Tamtéž

4.2.5 Socialistický tisk

V případě Československé strany socialistické se v období obecních voleb 1919 oproti jiným stranám může pracovat pouze se dvěma denními tiskovinami – *Českým slovem* a *Večerním Českým slovem*. Přesto však kvantitou agitace *České slovo* ostatní výrazně zastínilo, jelikož obsahovalo ženskou rubriku – *Ženské slovo* – které sice jednou týdně ale za to velmi aktivně publikovalo a zejména v období první poloviny června se zaměřením právě na blížící se volební klání.

Již 1. června se v ženské rubrice objevily články s tematikou blížících se voleb. Například článek *Kandidujeme ženy*, ve kterém jsou zmíněny názory o prospěchu toho, že ženy se stanou spolurozhodujícími prvky v komunální správě. Opět se objevuje prvek ženy za války, který je brán jako důkaz toho, že ženy toto vše dokážou zvládnout a není důvod k obavám.¹⁷³

O týden později rubrika *Ženské slovo* vydala již přímou agitaci podepsanou 3 předními ženskými osobnostmi československých socialistů a taky předními osobnostmi již zmíněné rubriky – Luisou Landovou-Štychovou, Fráňou Zemínovou, Františkou Plamínkovou. Opět je celá rubrika protkaná články k volbám, např. *Co bude tento týden před volbami?* v rámci kterého byl ženám vysvětlen postup při volbách. Dále články *Ženy, dokažte svoji vyspělost!* nebo *Obecní volby v Praze*.¹⁷⁴

Ústřední list *Českého slova* z 14. června se také obrátil na ženy v rámci agitace, avšak opět psané z pera ženy – Louisy Landové-Štychové. Ta se opět postavila na stranu antiklerikální: „*Nejnebezpečnějším nepřítelem je strana klerikální, zakuklená pod nový název „Československá strana lidová v Praze“.* Proč je nejnebezpečnější? Protože lže. Protože se přetváří, protože se přebarví vždy dle potřeby[...]*Ale matky, máte odvalu udržovati svou netečností toto kapitalisticko-klerikální peklo na zemi? Měly byste svědomí připravit svým dětem budoucnost beznadějnou, kde nadále by vítězil ten, kdo má drzé čelo, ohebnou páteř a*

¹⁷³ Kandidujeme ženy. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 126 z 1. 6. 1919, s. 7; Ženám, zejména nerozhodným a neorganizovaným! In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 126 z 1. 6. 1919, s. 8.

¹⁷⁴ Ženy! In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 132 z 8. 6. 1919, s. 7; Co bude tento týden před volbami. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 132 z 8. 6. 1919, s. 7-8; HARMACH, K. Ženy, dokažet svou vyspělost. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 132 z 8. 6. 1919, s. 7-8; PLAMÍNKOVÁ, F. Obecní volby v Praze. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 132 z 8. 6. 1919, s. 8-9.

*neurvalé lokty?*¹⁷⁵ Dále pokračuje proti nesocialistickým stranám, zejména v rámci otázky hospodářství. Svoji agitaci zakončuje slovy: „*Ted' přišel čas, abychom urychlily bolestný proces přerodu. Jak? Když svými hlasy a včasným uvědoměním svých družek přispějeme k vítězství socialismu – pro blaho našich dětí!*“¹⁷⁶

V den voleb bylo opět vydáno *Ženské slovo*, a tak i tentokrát bylo číslo věnováno zejména volbám a agitaci. Opět publikovala Landová-Štychová, která psala o volbách jako o škole a zkušenostech pro ženy, zároveň předložila názor, že výsledky voleb ukážou, jakým způsobem ženy uchopily svou rovnoprávnost a jak si jí cení. Promlouvala do budoucnosti ke zvoleným ženám do obecních samospráv. Karel Harmach pak ve svém článku ženy naváděl, aby vytrvaly ve svém nadšení a ve své práci pro národ.¹⁷⁷

České slovo tak vyprodukovalo hojný materiál k problematice volebního práva žen ve volebním období. Znovu se objevil prvek publikujících žen k otázce volebního práva a k následné agitaci. Socialistický tisk se stejně jako jiní stavěl proti straně lidové a klerikalismu. A stejně jako sociální demokracie se stavěl proti nesocialistickým stranám. Avšak je zde určitý rys ne tak velké přímé agitace, jako spíše různých obsáhlých promluv k ženám v rámci článků na téma voleb a žen v nich. Je zde velký ohlas nad samotným zrovnoprávněním žen a jejich možností být zvoleny v komunálních volbách. Přesto je jasně daný ráz agitace na případné voličky, aby volily pro socialismus, ve kterém je představována budoucnost společnosti, který je opět hrán na strunu matek a budoucnosti jejich dětí.

4.2.6 Nestranický tisk

Nestranický tisk si v době blížících se voleb udržel jistou odtažitost od této události. Přesto i v některých případech vliv voleb zapůsobil a projevil se i na stránkách nestranických periodik, i když přeci jen v trochu odlišné podobě, než vykazoval denní tisk politických stran.

Otázku žen a voleb nejvíce do svých článků importovala *Národní politika* a po ní *Moravská orlice*, i přesto byl počet zmínek minimální. *Národní politika* inklinující k národní demokracii za ní agitovala již v 8. června v svolání *Voličové! Ženy i muži!*, o kterém byla řeč už v rámci

¹⁷⁵ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ. Československým ženám! In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 135 z 14. 6. 1919, s. 1-2

¹⁷⁶ Tamtéž, s. 2.

¹⁷⁷ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ. Naše posice. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 136 z 15. 6. 1919, s. 7; HARMACH, Karel. Ženy vytrvejte. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 136 z 15. 6. 1919, s. 7.

Národních listů a jejich agitace na ženy.¹⁷⁸ O ženách se objevila zmínka i v článku z 14. června, ve kterém bylo predikováno, že účast žen rozhodne volby.¹⁷⁹

Moravská orlice, která se postavila za nestraničné kandidáty, také apelovala 8. června na ženy, které se ještě nenechaly „semlít“ politickými boji, aby svým hlasem podpořily obrození českého veřejného života.¹⁸⁰ Jediný agitační článek určený přímo ženám se objevil v *Moravské orlici* v den voleb. Zajímavostí zmíněnou nejen v článku ale zajímavostí a nevšedností samotné kandidátní listiny mimopolitické strany je, že na první místo byla postavena žena – Jindřiška Wurmová. V samotném článku nemohla chybět zmínka o kandidatuře ženy na prvním místě, byl to brán jako výraz naděje v ženu a její obrodné úlohy.¹⁸¹ Je pravdou, že se žádné ženě ve sledovaném období nedostalo možnosti, aby byla umístěna jako číslo 1 na kandidátní listině politické strany.

4.2.7 Německý tisk na příkladu *Deutsche Zeitung Bohemia* a *Reichenberger Zeitung*

K volebním agitacím se samozřejmě přidala i německá periodika. Ani *Bohemia* ani *Reichenberger Zeitung* však nedosáhly takové aktivity směrem k ženám jako jiná periodika československá, zejména tedy stranická.

Deutsche Zeitung Bohemia agitovalo na ženy 7. června v rámci provolání *Deutscher Wähler, deutsche Wählerin!*. Nepřekvapivě apelovala na Němce a Němky, aby volili takové muže a ženy, kteří budou bojovat za německá práva v Praze a jiných městech, což měly zajistit spojené buržoazní a národně socialistické strany.¹⁸² Zároveň na stránkách těchto novin bylo po dobu 8 dnů publikováno volební provolání pro všechny německé Pražany k volbě kandidátů a kandidátek německo-buržoazního a nacionálně-socialistického hlavního volebního výboru.¹⁸³

¹⁷⁸ Voličové! Ženy i muži! In: *Národní politika*, 1919, roč. 37, č. 157 z 8. 6. 1919, s. 3.

¹⁷⁹ FÁČEK, Vlad. K volbám do obcí. In: *Národní politika*, 1919, roč. 37, č. 162 z 14. 6. 1919, s. 1.

¹⁸⁰ Voličům a voličkám Velkého Brna. In: *Moravská orlice*, 1919, roč. 57, č. 131 z 8. 6. 1919, s. 1.

¹⁸¹ České ženy! In: *Moravská orlice*, 1919, roč. 57, č. 136 z 15. 6. 1919, s. 1.

¹⁸² Deutscher Wähler, deutsche Wählerin! In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 60 z 7. 6. 1919, s. 3.

¹⁸³ Jeder Prager. In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 60 z 7. 6. 1919, s. 4; Jeder Prager. In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 61 z 8. 6. 1919, s. 5; Jeder Prager. In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 62 z 11. 6. 1919, s. 7; Jeder Prager. In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 63 z 12. 6. 1919, s. 2; Jeder Prager. In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 64 z 13. 6. 1919, s. 5; Jeder Prager. In: *Deutsche Zeitung Bohemia*, 1919, roč. 92, č. 65 z 14. 6. 1919, s. 5.

Reichenberger Zeitung provolával voliče 14. června. K ženám se obrátil, avšak velmi zlehka v apelu, aby každý uvědomělý Němec, ať je to muž nebo žena, hlasoval pro spojené německé strany.¹⁸⁴

4.3 Volby do obcí 1919 a povolební hodnocení žen

Volby do obecních zastupitelstev připadly na 15. červen 1919. Staly se prvními svobodnými volbami na území republiky založenými na zásadě všeobecného, rovného, přímého a tajného hlasovacího práva. Konaly se ovšem pouze na českém území. Celkovým vítězem voleb se stala Československá sociálně demokratická strana dělnická (32,5 %). Dařilo se i druhé Československé straně socialistické s celkovými 17,3 %, která dokonce ovládla volby v Praze. V těsném závěsu za ní v hlavním městě skončila sociální demokracie a národní demokracie. Souhrnný výsledek pro národní demokracii přesto nedopadl dobře, když skončila z československých stran až pátá s 9,6 % dokonce za lidovou stranou (9,8 %). Na třetím místě skončila agrární strana (15,3 %). Dařilo se však i německé sociálně demokratické straně, která skončila v celkovém souhrnu všech stran na druhém místě s 47,9 % německých hlasů.¹⁸⁵

4.3.1 Ohlasy z voleb

Hodnocení voleb a žen v nich se projevilo ve stranickém tisku různě, zejména z hlediska vítězné či poražené pozice. Socialistický tisk věnoval ženám velkou část prostoru v celém týdnu po volbách. *Večerník Práva lidu* vyzdvihl českou ženu jako průkopnici moderních idejí v zemi, ale také průkopnici volebního práva žen v zemích jiných. Žena dle slov *Večerníku* všem ukázala, že není prvkem reakčním.¹⁸⁶ Právě neúspěch lidové strany se stal oblíbeným motivem celého hodnocení voleb do obcí 1919 nejen pro sociálně demokratickou stranu.

Večerník Práva lidu s výsledkem lidové strany velmi často operoval, zejména v otázce žen a jejich prvních voleb, například již 16. června: „*Ještě nikdy neutrpěli klerikálové v Čechách*

¹⁸⁴ Un die deutsche Bevölkerung von Reichenberg! In: *Reichenberger Zeitung*, 1919, roč. 60, č. 137 z 14. 6. 1919, s. 1.

¹⁸⁵ KÁRNÍK, České země v éře první republiky, s. 71-72; *Statistická příručka republiky Československé*. Praha: Státní úřad statistický, 1920, s. 103.

¹⁸⁶ Velké naše volební úspěchy. Do socialistické republiky! In: *Večerník Práva lidu*, 1919, roč. 8, č. 135 z 16. 6. 1919, nestránkováno.

tak citelnou porážku, jako včera, když poprvé volily ženy, tvořící většinu voličstva.“¹⁸⁷ Volební hodnocení pokračovalo i den další: „Klerikálové si slibovali od těchto voleb úžasný úspěch. Domnívali se, že ženy, které volební povinností budou přivedeny k urnám, budou v nedostatku orientace volit s velebnými pány. Ale česká žena dostala v neděli skvělé vysvědčení dobrého politického instinktu a tím se také naděje velebných pánu zřítily do prachu. Dokonce je zklamala i Morava a tak [sic] se zdá, že Jan Hus a Bílá Hora jsou u nás pomstěny již co nejdokonaleji“¹⁸⁸

Večerník věnoval ženám i další dva samostatné články na oslavu jejich politického úsudku.¹⁸⁹ Pozadu nezůstala ani mimopražská periodika. Brněnská *Rovnost* psala o obavách z výsledku kvůli volebnímu právu žen, který se nakonec projevil jako neoprávněný.¹⁹⁰ I západočeský deník *Nová doba* připustil nejistotu z volebního práva žen jako z prvku zpátečnického, ale následně vyzdvihl vítězný výsledek voleb, který se zrodil se spoluúčastí žen. Opět se zde objevil prvek protilidovecké noty, jelikož lidovci dle slov autora textu spoléhali na ženské hlasy.¹⁹¹

V *Českém slově* se v článku k ženě ve volbách vyjádřila tradičně Fráňa Zemínová, která podobně jako sociálně demokratický tisk projevila nadšení nad skutečností, že ženy vyvrátily obavy nad jejich zpátečnictvím.¹⁹² *Ženské slovo* pak 22. června opět věnovalo celý ústřední list volebním glosám a zamyšlením, například nad prací nově zvolených činovnic v obcích.¹⁹³

I agrárnický *Venkov* v otázce žen psal o obavách z volebních hlasů žen lidové straně.¹⁹⁴ Ale samotný článek ženám nevěnoval, na rozdíl od deníku *Svoboda*, který v článku *Jak volily ženy?* vyjádřil rozhořčení nad těmi, kteří tvrdili, že ženy budou volit klerikálně a následně projevili nadšení nad *svými* venkovskými ženami, které splnily očekávání.¹⁹⁵

¹⁸⁷ Tamtéž

¹⁸⁸ Po volbách. In: *Večerník Práva lidu*, 1919, roč. 8, č. 136 z 17. 6. 1919, nestránkováno.

¹⁸⁹ Ženy voličky. In: *Večerník Práva lidu*, 1919, roč. 8, č. 135 z 16. 6. 1919, nestránkováno.; Ženy naše buďte pozdraveny! In: *Večerník Práva lidu*, 1919, roč. 8, č. 137 z 18.6. 1919, nestránkováno.

¹⁹⁰ První krok. In: *Rovnost*, 1919, roč. 35, č. 166 z 18. 6. 1919, s. 1.

¹⁹¹ Dík ženám! In: *Nová doba*, 1919, roč. 25, č. 166 z 18. 6. 1919, s. 4.

¹⁹² ZEMÍNOVÁ, Fráňa. Volební glossy. In: *České slovo*, 1919, roč. 11, č. 139 z 19. 6. 1919, s. 2.

¹⁹³ HARMACH, Karel. Co očekáváme od zvolených činovnic v obcích. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1919, roč. 11, č. 142 z 22. 6. 1919, s. 7.

¹⁹⁴ Po volbách. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 141 z 17. 6. 1919, s. 1

¹⁹⁵ Jak volily ženy? In: *Svoboda*, 1919, roč. 1, č. 90 z 17. 6. 1919, s. 1.

Na stranu těch, kteří projevíli určitou rozhořčenost nad ženami při volbách, se dostal národně demokratický plzeňský *Český deník*, který svůj volební neúspěch vysvětloval mimo jiné i takto: „*A tak dnešního dne mstily se nám plzeňské ženy za všechny své válečné útrapy, mstily se nám za viny, na kterým my měli vinu nejmenší!*“¹⁹⁶

Národní listy otázku žen možná až překvapivě nijak nereflektovaly, naopak olomoucký *Pozor* se věnoval ženám ve 3 svých článcích a pokaždé různě. V prvním z 16. června připisoval nárůst klerikálních hlasů na Moravě i ženám. 17. června byl však uveřejněn článek mimo jiné o prvních volbách žen, ve kterém autorka hodnotila rozhodnost žen, s kterou vyčkávaly ve volební frontě, bez náznaku jakéhokoli nejistoty. A poslední zamyšlení nad volbami z 18. června připisovalo socialistům hlasy právě z ženského tábora.¹⁹⁷

Lidovecký tisk volební výsledky nereflektoval nijak dlouho a ženskou úlohu v nich vesměs nereflektoval vůbec. Výjimkou byl *Nový deník*, který situaci vnímal poněkud nelibě: „*Mnozí lidé, zvláště ženy nebyly s vědomy svých povinností. Mnohé ženy, které chodí do kostela, často přijímají sv. svátosti, jsou členy třetích řádů a různých společností náboženských volily z nevědomosti socialisty. Zapomněli, že tím bojují proti náboženství, že tím posilují nepřítele náboženství. Učinili tak z nevědomosti – nebo ze strachu před socialisty, nebo „aby měly pokoj“ – zapomněly na slovo Písma sv. „kdo mne zapře před lidmi, toho já zapru před Otcem.“ – Zapřely své náboženské přesvědčení, zapřeli svou víru a svým hlasem posílily stranu protikřesťanskou, protikatolickou*“¹⁹⁸

I německý *Reichenberger Zeitung* se vyjádřil ke komunálním volbám, avšak otázka žen zůstala upozaděna. Hlavní důraz se kladl na oslavu vítězství Němců v oblasti.¹⁹⁹ *Lidové noviny* se naopak v povolebním hodnocení staly více aktivním médiem, i v otázce žen. Tak jako dosavadní periodika kromě lidoveckých, projevíly nadšení nad prohrou klerikálů v souvislosti s volební účastí žen.²⁰⁰

¹⁹⁶ Na cestu vítězům. In: *Český deník*, 1919, roč. 8, č. 164 z 16. 6. 1919, s. 1.

¹⁹⁷ Po obecních volbách. In: *Pozor*, 1919, roč. 26, č. 162 z 16. 6. 1919, s. 1; HRIVROVÁ, Bož. Veřejná práce pokrokových žen. In: *Pozor*, 1919, roč. 26, č. 163 z 17. 6. 1919, s. 3; Z úvah po volbách do obcí. In: *Pozor*, 1919, roč. 26, č. 164 z 18. 6. 1919, s. 3.

¹⁹⁸ Co nám hlásají výsledky voleb. In: *Nový deník*, 1919, roč. 14, č. 82 z 22. 6. 1919, s. 1.

¹⁹⁹ Die Gemeindewahlen in Deutschböhmen. In: *Reichenberger Zeitung – Abend Ausgabe*, 1919, roč. 60, č. 138 z 16. 6. 1919, s. 2; Die Gemeindewahlen in Deutschböhmen. In: *Reichenberger Zeitung*, 1919, roč. 60, č. 138 z 17. 6. 1919, s. 1.

²⁰⁰ Denní zprávy. In: *Lidové noviny*, 1919, roč. 27, č. 166 z 17. 6. 1919, s. 4; Beseda. In: *Lidové noviny – odpolední*, 1919, roč. 27, č. 166 z 17. 6. 1919, s. 4.

Hodnocení žen voliček bylo celkově velmi pozitivní, zejména vítězný socialistický tábor, a to především sociálně demokratický tisk, který nešetřil články a nadšenými slovy směrem k ženám. Velkým tématem byla prohra lidovců, která v tisku rezonovala právě v souvislosti s volebním právem žen dokonce i u nestranického tisku. I když se objevily výjimky a méně úspěšné strany se k otázkám žen příliš nevyjadřovaly, v obecném měřítku byla žena volička velmi kladně přijata.

4.4 Volební právo žen jako téma denního tisku po celý rok 1919

Téma volebních práv žen nerezonovalo tiskem pouze v případě událostí přímo souvisejících s volbami – již zmíněné diskuse nad volebním právem v Národním shromáždění či volby do obcí. Během roku 1919, zejména tedy během první poloviny roku, která byla bohatá na články s tematikou volebního práva žen, se tematické články objevovaly napříč stranických i nestranickým tiskem a vykazovaly podobné vzorce jako v období již zmíněném, avšak i určité odlišnosti.

Společným prvkem během celého roku byla aktivita žen píšících zejména v ústředních denících stran i na téma ženy a volebního práva či ženy a politiky. Nejaktivněji vystupovalo *České slovo*, díky své rubrice *Ženské slovo*, avšak aktivními ženskými příspěvatelkami disponoval například *Venkov*,²⁰¹ *Národní listy*,²⁰² i lidovecký *Lid*.²⁰³ Avšak nejen ústřední listy stran se mohly pochlubit ženskými příspěvatelkami. Právě různé polemiky a zamyšlení nad volebním právem žen, které přímo nenavazovaly na volební agitaci ve volebním období, často vycházely z pera nějaké ženy.

Jako příklad lze uvést autorku doktorku Marii Věru Babákovou z *Národních listů*. V jejím článku z 14. února se objevily zajímavé motivy typické pro článek pokrokové ženy, aniž by tolik záleželo na stranické příslušnosti (například již zmíněné články Zemínové, Landové-Štychové a dalších žen). Jako první se může uvést **motiv volebního práva žen jako samozřejmosti nové doby, nikoli jako ústupek ze strany mužů**.²⁰⁴ Druhým oblíbeným prvkem byla již několikrát zmíněná **žena jako jiný druh politika odlišující se od muže, přinášející do veřejného života lidštější přístup**. Dále například **motiv nutnosti výchovy žen k politickému uvědomění**. A i zde se objevil také několikrát zmíněný **motiv války**,

²⁰¹ Např. Anna Beranová-Chejnická, Marie Laudová

²⁰² Např. Vlasta Borovičková, M.V. Babáková, Anna Vetterová- Bečvářová

²⁰³ Např. Běla Pečínková, Ludmila Tichá

²⁰⁴ Stejný názor se objevil například v již zmíněném článku Františky Zemínové v *Českém slovu* z 26. 1. 1919

která ženu zocelila.²⁰⁵ Tyto prvky se však neobjevovaly pouze u ženských článků, prostupovaly celým tématem od jakéhokoliv autora v jakémkoli stranickém tisku.²⁰⁶

Zajímavostí mohou být způsoby vyjádření nejistoty volebního výsledku z hlediska volebního práva žen, která je poměrně dost často zmiňovaná, například právě v povolebním hodnocení. Noviny se explicitně nepostavily na stranu pochyb o volebním právu žen. Vždy je to na bázi obecného prohlášení, že se objevily pochyby, byli zde pesimisté, kteří projevíli pochyby, je potřeba ženy politicky vzdělávat apod. Snaha byla naopak na ženy agitovat v pozitivním duchu. A tak z obecného hlediska si zejména ústřední denní tisk nedovolil s volebním právem žen polemizovat jako on zdroj pochyb například v rámci nějakého polemizujícího článku.

Nicméně výjimkou potvrzující pravidlo se stal článek agrárnícké *Svobody*. Nebyl to sice článek objevující se na prvních stránkách deníku a nijak významně negující volební právo žen, přesto autor textu vyjádřil otevřeně svůj názor: „*Jisto je, že ženy budou tvořit přes polovici voličstva a jak budou volit ženy, tak bude v budoucnu vyhlížet i naše obec a náš stát. Přiznejme si upřímně, že valná část žen není na tento veledůležitý úkol připravena. Schází ji nejzákladnější vědomosti ze života politického, sociálního a kulturního, schází ji namnoze i dobrá snaha, vědomostí těch získati.*“²⁰⁷ Přesto ve stejném periodiku o 3 měsíce později vyšel oslavný článek²⁰⁸ na ženy s ohrazením se právě na tyto různé pochybovače, tentokrát již na přední straně tisku.

V trochu jiném duchu, ale přesto určitou polemiku svedl přispěvatel lidoveckého *Nového deníku*, který ve svém článku *Našim ženám* hovořil o problematice vykořisťování dělnických žen a jejich ochrany. V rámci toho se dostal k politické svobodě ženy, s kterou následně polemizoval slovy, že hlasovací lístek ženám nezaručí jejich svobodu, a naopak ji přivodí potíže. Zdůraznil, že není odpůrce volebního práva žen, přesto si myslí, že: „...*nedostatek*

²⁰⁵ BABÁKOVÁ, M. V. Účast žen v politickém životě. *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 39 z 14. 2. 1919, s. 1.

²⁰⁶ Př. agrárnícký článek obsahující motiv ženy jako zjemňujícího prvku veřejného života viz Věříme v ženu. In: *Svoboda*, 1919, roč. 1, č. 57 z 8. 5. 1919, s. 1. Národně demokratický *Pozor* také zmiňoval přínos blahodárného vlivu ženy do politiky viz Žena a politika. In: *Pozor*, 1919, roč. 26, č. 54 z 25. 2. 1919, s. 2. Právo lidu například vyzývalo, aby se na ženy nezapomínalo v kandidátních listinách, zmíněn byl motiv války jako prokázání schopností žen být samostatně činné viz Kdo převezme obce? In: *Právo lidu*, 1919, roč. 29, č. 103 z 4. 5. 1919 s. 1.

²⁰⁷ Žena politickým činitelem. In: *Svoboda*, 1919, roč. 1, č. 12 z 14. 3. 1919, s. 3.

²⁰⁸ Již zmíněný článek v povolebním hodnocení (s. 51) Jak volily ženy? In: *Svoboda*, 1919, roč. 1, č. 90 z 17. 6. 1919, s. 1.

mravních zásad u mužů, zbaví namnoze ženu volební svobody a hlasovací lístek ženy stane se spíše majetkem stranických choutek mužů.“²⁰⁹

V negativním tónu o volebním právu žen se zmínil i národně demokratický *Pozor* v článku o klerikální agitaci na venkově, ve kterém byla popisována klerikální schůze uspořádána měrotinským kaplanem na podporu lidové strany. Dle slov autora bylo setkání fiaskem pro pořádající. Otázka volebního práva žen se dostala na pořad po hodnocení pokrokovosti občanů shromážděných na schůzi, kdy se pisatel vyjádřil následovně: „**A správně podotkl protiřečník, že všechny ženy nejsou zralé politicky a že bychom pro tento čas měli omezit volební právo žen do Národ. shromáždění. Pak by strana klerikální i u nás zmizela.**“²¹⁰

Dalším tématem, a to také již několikrát zmíněným, byl proti klerikální a proti socialistický boj lidoveckého a socialistického tisku o ženy, nejen během volebního období, kdy na sebe skrze něj vzájemně útočily.²¹¹ Sociálně demokratický *Duch času* se například rozhořčoval nad klerikální misí za odvrácením žen od socialismu,²¹² *Lid* naopak útočil na socialisty, kteří chodí do domů dělníků a vyhrožují ženám, že muž přijde o práci, když žena bude volit katolicky.²¹³ Proti klerikálům však vystupoval během roku i národně demokratický tisk, například přerovský *Obzor* vyzýval na pozor před klerikální agitací, která dle jeho slov využívá ženin cit pro rodinu a náklonost k náboženství.²¹⁴

Určitým vybočujícím prvkem ze zaběhlého přístupu k otázce volebního práva žen byly lidovecké noviny, logicky to vyplývalo z „honu“ na klerikály. Lidovecký list se samozřejmě snažil obhajovat. *Nový deník* vysvětloval svoji obhajobu proti nařčením ze zotročování ženy tím, že křesťanství ženu naopak osvobodilo z předešlých útrap antické minulosti.²¹⁵ To je velmi často používaný motiv katolického tisku na obranu, kdy poukazují na to, jak se měla žena před příchodem křesťanství či jak se momentálně žena má v zemích, kde křesťanství není hlavním náboženstvím.

²⁰⁹ ČUŘÍK, A. Našim ženám. *Nový deník*, 1919, roč. 14, č. 38 z 27. 4. 1919, s. 2.

²¹⁰ Klerikální agitace na venkově. In: *Pozor*, 1919, roč. 26, č. 90 z 2. 4. 1919, s. 2-3.

²¹¹ Prvek antiklerikalismu se objevuje například zde: HOLUB, F. Žena a klerikalism. In: *Rovnost*, roč. 1919, roč. 35, č. 110 z 22. 4. 1919, s. 1; Rovnoprávnost ženy. In: *Rovnost*, roč. 1919, roč. 35, č. 100 z 11. 4. 1919, s. 1

²¹² Do Hrušova. In: *Duch času*, 1919, roč. 21, č. 84 z 27. 3. 1919, s. 4.

²¹³ Socialistické násilí. In: *Lid*, 1919, roč. nevedeno, č. 80 z 8. 4. 1919, nestránkováno.

²¹⁴ Politické vzdělání ženy. In: *Obzor*, 1919, roč. 10, č. 68 z 11. 3. 1919, s. 2.

²¹⁵ Žena a křesťanství. In: *Nový deník*, 1919, roč. 14, č. 90 z 2. 7. 1919, s. 2.

Dalším zajímavým příspěvkem je článek opět v *Novém deníku*, který pokrokovým stranám vzkazuje: „*Proto nestarejte se o naše ženy – těch pokrokových vám nezávidíme.*“²¹⁶ Obecně se lidovecký tisk snažil obracet na ženy „mravné“, na matky od rodin, kterým má záležet na správné morální výchově jejich dětí se samozřejmou pomocí náboženství. Proto se pořádaly nejvíce v lidoveckých periodikách výpady na ty „pokrokové“ ženy, za které byly považovány třeba Landová-Štychová či Zemínová, podporující například rozluky manželství či právo na potrat. Je to rarita mezi ostatními stranickými periodiky, která se také obecně nejvíce zaměřovala na ženu jako matku od rodiny, avšak nikdy nepoužívala slovo „pokrokové“ v pejorativním významu, právě naopak.

I nestranický tisk, i když ne v tak velké síle, publikoval na téma volebního práva žen. Například *Tribuna* se v pravidelných příspěvcích, které nesly téma *Dopisy o reformaci politické*, snažila přibližovat (nejen) ženám různá politická témata, v rámci nich se samozřejmě objevilo i téma volebního práva žen.²¹⁷

Během roku přišlo i na srovnání se situací se zahraničím, bylo to záležitostí zejména nestranických periodik, avšak například i *Venkov*, nebo dokonce lidovecký *Den* se k této problematice vyjádřily.²¹⁸ V případě nestranických periodik se tématem mimo jiné stalo volební právo žen ve Francii, vyjádřily se k tomu Lidové noviny slovy: „*Poslanecká sněmovna přiznala ženám plná politická práva: dost pozdě: ale jak je patrné, k uskutečnění je cesta ještě dlouhá.*“²¹⁹

K Francii se vyjádřila i *Tribuna*, která v článku spojila i problematiku českou. Opět se dostal na řadu motiv ženy a války, když autorka psala o činech francouzských žen za války, za které si zaslouží svá práva. V článku je zmíněn obdiv k ženám českým: „*Obdivují se postavení, jehož dosáhly ženy české a zajímají se o společné styky s námi, ku kterémuž účelu jsem je seznámila...s paními Marií Majerovou a Landovou-Štychovou. Což jak by se nám teprve*

²¹⁶ O ženy. In: *Nový deník*, 1919, roč. 14, č. 58 z 22. 5.1919, s. 4.

²¹⁷ PRAVDA, J.K. Dopisy o reformaci politické. In: *Tribuna*, 1919, roč. 1, č. 114 z 15. 6.1919, s. 1

²¹⁸ Autor textu dr. Bobek mluví o organizaci senátu a radí neohlížet se na cizí vzory, ke kterým rádi vzhlížíme.

Uvádí, že v rámci volebního práva žen jsme se také nikde neohlíželi a jak se osvědčilo, dokonce tvrdí, že bychom mohli být v této věci mnohým vzorem viz BOBEK. O senát. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 281 z 30.

11.1919, s. 2.; Volební právo žen ve Francii. In: *Den*, 1919, roč. 8, č. 111 z 24. 4. 1919, s. 3.

²¹⁹ Volební právo žen ve Francii. In: *Lidové noviny*, 1919, roč. 27, č. 149 z 30. 5.1919, s. 2

*obdivovaly, kdyby znaly paní Vikovou-Kunětickou a ostatní husitské ženy. Takovými velikostmi se ovšem ženy francouzské chlubit nemohou.*²²⁰

Tribuna se vyjádřila i k dopadu volebního práva žen po obecních volbách a byla poměrně kritická. Trochu ironicky komentovala určité „pokrytectví“ (nejen) periodik, která po uzákonění volebního práva žen přešla k oslavným článkům o *blahodárném* vlivu žen na politický život. Napadla tuto „teorii“, že by pouze určitá část společnosti měla za úkol ji pozvednout. Naopak by to dle slov pisatele měla být práce všech. Autor zakončil svůj článek kritikou, že naopak od žen zatím neviděl zklidnění poměrů.²²¹ Toto hodnocení je poměrně neobvyklé, protože ve stranických novinách se k podobné kritice žen vesměs nepřešlo.²²²

Přesto je pravdou, že se dostalo k určitým polemikám i ze stran žen, které ale spíše napadaly stávající poměry. Anna Beranová-Chejnická ve *Venkovu* reagovala na článek Oty Srdínka, který zdůrazňoval nutnost toho, aby ženy nepřejímaly politické návyky od mužů a zmínil již několikrát přednesený motiv ženy jako obrodného živlu v politickém životě.²²³ Beranová-Chejnická na to konto argumentovalo realitou, že není ženám dáván takový prostor v rámci mandátových rozdělení, a pokud je přeci jen žena na kandidátní listině, tak jen z důvodu ukázky pokrokovosti a získání ženských hlasů, a proto ženy nemohou dělat politiku, kterou by chtěly a která je od nich očekávána.²²⁴

K tématu volebního práva žen publikoval během roku i *Reichenberger Zeitung*, důraz byl samozřejmě kladen na německé ženy v Československu či přímo německé události související s ženskou otázkou, o tomto však občas psala i československá média. Častým způsobem publikace na téma volebního práva žen byly články o proběhlém setkání žen, na kterém vystupovali různí řečníci a řečnice se svými referáty právě na toto téma.²²⁵

²²⁰ Žena a politika ve Francii. In: *Tribuna*, 1919, roč. 1, č. 226 z 24. 10. 1919, s. 1

²²¹ Ženy a politika. In: *Tribuna*, 1919, roč. 1, č. 187 z 10. 9. 1919, s. 3.

²²² Problém s politicky činnými ženami však vykazovala stranická periodika vůči svým konkurentům, nejčastěji zmiňovaným problémovým prvkem byla československá socialistka Fráňa Zemínová a její chování ve sněmovně. Př. Fráňa Zemínová. In: *Lid*, 1919, roč. neveden, č. 234 z 14. 10.1919, nestránkováno; VIKOVÁ-KUNĚTICKÁ, Bož. O sibiřskou armádu. In: *Národní listy*, 1919, roč. 59, č. 275 z 23. 11.1919, s. 2; Fráňo Zemínová, postrachu keřasů, to budete mítí práce! In: *Lid*, 1919, roč. neveden, č. 287 z 18. 12. 1919, nestránkováno.

²²³ SRDÍNKO, Ot. Ženy a politika. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 212 z 7. 9. 1919, s.1.

²²⁴ BERANOVÁ-CHEJNICKÁ, Anna. Ženy a politika. In: *Venkov*, 1919, roč. 14, č. 248 z 21. 10. 1919, s. 5.

²²⁵ Př. Nachrichten aus Stadt und Land. In: *Reichenberger Zeitung*, 1919, roč. 60, č. 59 z 12. 3. 1919, s. 3; Die Frau in der Politik. In: *Reichenberger Zeitung*, 1919, roč. 60, č. 75 z 30. 3. 1919, s. 2-3.

5. „Žena do voleb.“²²⁶ Volební právo žen na stránkách denního tisku v období parlamentních voleb roku 1920

V časovém horizontu roku 1920, kterému se práce věnuje – období od počátku roku 1920 do parlamentních voleb – se v rámci tématu volebního práva žen v denním tisku stalo nejfrekventovanější právě období voleb do obou komor Parlamentu Československé republiky.²²⁷

Parlamentní volby se uskutečnily 18. dubna 1920 do Poslanecké sněmovny a o týden později 25. dubna 1920 do Senátu. Stejně jako v obecních volbách byly z politických důvodů vyloučeny některé části země: Těšínsko, Užhorodsko, Hlučínsko, Vitorazsko, Valticko, Spiš a Orava. Na volebním klání do Poslanecké sněmovny participovalo 22 stran a do Senátu stran 17.²²⁸

5.1 Volební právo žen jako téma tisku v prvních měsících roku 1920

Velkým tématem, které by v určitém ohledu mohlo rezonovat s volebním právem žen, byla 29. února 1920 vyhlášená Ústava Československé republiky, obsahující mimo jiné i záruku rovnosti pohlaví. V denním tisku se však paralela rovnosti pohlaví v ústavě a volebního práva žen v podobě samostatných článků neobjevovala.

V návaznosti na vyhlášení ústavy došlo k vypsání prvních parlamentních voleb.²²⁹ Tím se v novinách pozvolně započalo informovat o volbách. Články se mimo jiné často dotýkaly volební organizace²³⁰ a výpadů proti jiným stran.²³¹ Některá periodika také začala publikovat rubriky pod názvem *Volební ruch*, která informovala o volebních záležitostech.²³²

²²⁶ Žena do voleb je sociálně demokratická výzva ženám k nadcházejícím volbám do Poslanecké sněmovny 18. dubna 1920. Žena do voleb. In: *Nová doba*, 1920, roč. 26, č. 105 z 16. 4. 1920, s. 4.

²²⁷ O ženách a jejich úloze v parlamentních volbách 1920 magisterská diplomová práce Aleše Zieglera viz ZIEGLER, Aleš. *Úloha žen v prvních československých parlamentních volbách roku 1920*. Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. Vedoucí práce Balík, Stanislav.

²²⁸ BALÍK – HLOUŠEK – HOLZER – ŠEDO, Politický systém českých zemí 1848-1989, s. 56.

²²⁹ OLIVOVÁ, Dějiny první republiky, s. 101.

²³⁰ Př. Do vítězných voleb! In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 54 z 4. 3. 1920, s. 1; Naše volební přípravy. In: *Právo lidu*, 1920, roč. 29, č. 60 z 11. 3. 1920, s. 1; Ke sněmovním volbám. In: *Venkov*, 1920, roč. 15, č. 54 z 4. 3. 1920, s. 5; Vypsání voleb. In: *Večerník Práva lidu*, 1920, roč. 29, č. 51 z 3. 3. 1920, nestránkováno.

Otázka žen a jejich volebního práva se před samotným agitačním obdobím na stránky denního tisku dostala. Avšak ne v takové míře jako v roce předchozím, a která by se očekávala před důležitými volbami do poslanecké sněmovny a senátu, což však může být důsledek mimo jiné menšího časového rozpětím mezi obdobím počátku roku 1920 a parlamentními volbami v dubnu oproti počátku roku 1919 a červnovými obecními volbami. Charakteristické prvky pro tiskové téma volebního práva žen z roku minulého se zachovaly, avšak objevil se i jeden nový.

Typický motiv **ženy za války** byl prostoupen téměř ve všech následně zmíněných článcích. Téma žen započala již 1. ledna Marie Majerová v *Právu lidu*. Její článek obsahoval i volební tematiku – objevila se zde mimo jiné narážka na malý počet kandidujících žen. Přestože hlavním tématem textu byla ženská rovnoprávnost hospodářská, objevil se nový motiv – **vzpomínání na události ženského boje za jejich volební práva v době monarchie**.²³³ Možná trochu překvapivě byl obecně tento prvek vytěsněn a zmiňovala se víceméně pouze role ženy za války, obecná rčení o minulém režimu, který ženám volební právo odpíral, případně zvolení Vikové-Kunětické. Období boje za volební právo žen se zajímavým námětem či zmínkou pro tisk po vzniku republiky nestal.²³⁴

Dalším, kdo do nového motivu obšírněji zabředl, byla nepřekvapivě Františka Plamínková v rubrice *Ženské slovo*. Nedostala se k boji o volební právo žen samovolně, reagovala totiž na článek Antonína Němce²³⁵ v *Ženských novinách*, který se nesl na téma sociální demokracie, jako strany, která ženám vydobyla jejich volební právo. Nelíbilo se jí přivlastnění tohoto

²³¹ Př. Volební období začíná. In: *Národní listy – Večerní vydání*, 1920, roč. 60, č. 62 z 3. 3. 1920, s. 1; Pěkný začátek. In: *Venkov*, 1920, roč. 15, č. 54 z 4. 3. 1920, s. 1; Methody strany, která hnije. In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 60 z 11. 3. 1920, s. 1; Robota. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 59 z 13. 3. 1920, nestránkováno.

²³² Příklady rubriky Volební ruch (v periodikách jich měsíčně vyšlo několik): Volební ruch. In: *Venkov*, 1920, roč. 15, č. 62 z 13. 3. 1920, s. 3; Volební ruch. In: *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 70 z 11. 3. 1920, s. 3; Volební ruch. In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 78 z 1. 4. 1920, s. 4; Volební ruch. In: *Právo lidu*, 1920, roč. 29, č. 59 z 10. 3. 1920, s. 5; Volební hlídka. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 61 z 16. 3. 1920, nestránkováno

²³³ MAJEROVÁ, Marie. Máme a chceme. In: *Právo lidu*, 1920, roč. 29, č. 1 z 1. 1. 1920, s. 5.

²³⁴ Období boje o volební právo žen dopadlo ve výsledku neúspěšně, překážky pro ženy v rámci volebního systému odstraněny nebyly a největší vítězství emancipačních snah, kterým byla zvolená poslankyně Božena Viková-Kunětická, se do českého zemského sněmu nikdy nepodívala. Všechny tyto (neúspěšné) snahy převálcovala euforie po první světové válce a nabytá práva a svobody ženám dané. Jeví se proto logické, že se v tomto období – prakticky bezprostředně po první světové válce - v denním tisku při zmínkách o minulosti žen nevzpomínalo na Výbor pro volební právo žen, volby do českého zemského sněmu 1908 apod.

²³⁵ Antonín Němec byl novinářem, politikem a několikaletým předsedou československé sociální demokracie.

úspěchu sociální demokracií a z pozice zakladatelky Výboru pro volební právo žen tak vystoupila na obranu a vyvrácení tohoto tvrzení slovy, že naopak Výbor pro volební právo žen udržel kontinuitu požadavku, a ne politické strany, byť uznávaly nárok žen na volební právo. Zároveň narazila na (ne)tematizaci boje o volební právo žen v denním tisku: „*Dosavadní život v osvobozené vlasti byl životem revolučním a nedal času, abychom vyrovnávali se s historií. Proto také nebylo psáno ani v tomto listě ještě o cestách, křížovatkách atd., kterými během 14 let zápasu za volební právo tento požadavek proběhl. Časem se k tomu vrátíme.*“²³⁶ V článku se dále například podobně jako předešlá autorka zastavila u malého počtu kandidujících žen.

V mimo agitačním období se tak o tematiku žen a volebního práva nejvíce starala socialistická periodika. *České slovo* publikovalo pravidelně ve své rubrice *Ženské slovo* i témata příbuzná politice a volebnímu právu žen.²³⁷ Aktivitu vykázal i sociálně demokratický *Duch času*, který již zabrousil do vod agitačních na konci února a vyzýval dělnické a chudé ženy *na stráž* pro důležité vítězství socialismu. Opět se zde pracovalo s tématem ženy za války a také byl opět kladen důraz na ženu jako matku, které není lhostejná budoucnost jejich dětí.²³⁸ 15. března agitoval na ženy dál, tentokrát však v rámci promluvy zmiňoval nejen válečnou zkušenost ženy, ale také boj světa kapitalistického a socialistického a nutný příklon ženy k sociálním a hospodářským proměnám. Tentokrát však agitace nemířila jen na ženy chudé a dělnické, autorka provolání vyzývala *všechny ženy*, aby se zainteresovaly do otázky socialismu a demokracie.²³⁹

Deník československých socialistů *Český směr* publikoval článek na téma ženy v Národním shromáždění, který mimo jiné v sobě nesl zmínku o ústavě potvrzující zrovnoprávnění žen a posvěcující ženám politickou práci společně s muži. Hlavním bodem článku byl však program žen v Národním shromáždění, který by měl stát na pomoci potřebným – typický ženský motiv. Autorka článku však tímto prohlášením nemířila jenom na ženy strany socialistické, mluvila obecně o úkolech žen v politice. Ke konci dodala výzvu obsahující již známý motiv mravného

²³⁶ PLAMÍNKOVÁ, F. Schyluje se k volbám. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 33 z 8. 2. 1920, s. 7.

²³⁷ Př. Článek o neodhlasování volebního práva žen ve 2 kantonech ve Švýcarsku, což je autorem hodnoceno velmi negativně viz Velkomyslnost vítěze?!. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 45 z 22. 2. 1920, s. 7; PLAMÍNKOVÁ, F. Schyluje se k volbám. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 33 z 8. 2. 1920, s. 7; Před volbami. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 22 z 25. 1. 1920, s. 7.

²³⁸ Naším ženám. In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 52 z 22. 2. 1920, s. 3.

²³⁹ BARTONÍKOVÁ, M. Ženy a volby In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 74 z 15. 3. 1920, s. 2.

prvku v politickém životě: „*Není úkolem ženy, aby dokazovaly, že dovedou dělat politiku zrovna tak jako muži, ale aby vnesly do politiky mravnost, cit a rozhodný boj proti bídě, tmě a zpátečnictví.*“²⁴⁰

I *Národní listy*, a opět z pera ženské přispěvatelky, publikovaly článek *Jakou politiku chtějí ženy dělat*, ve kterém byl mimo jiné probráno, jak ženám změnila život válka a co jim vše dala. Autorka se však zaměřila nejvíce na prvek nutnosti participace žen na politické práci v návaznosti na revoluční vlnu, která zasáhla i ženskou populaci. Tím mínila revoluční ideál český, který je dle autorčin slov právě ve straně národně demokratické nejvíce přítomen.²⁴¹ Marie Vítková, autorka textu, pak pokračovala 26. března v dalším článku *Ještě o ženské politice*, ve kterém kladla důraz na lásku ke svým spoluobčanům a práci pro národ, zároveň nabádala ženy ke vstupu do takových stran, které se ztotožňují s jejich idejemi, to je podle Vítkové nejdůležitější prvek.²⁴²

Na národní demokracii, zejména na její agitaci, zaútočil *Lid*. Kdy odsoudil praktiky agitátora, který přišel do nejmenovaného pražského kláštera a snažil se naverbovat řeholní sestry k zapsání se do národně demokratické organizace, svůj případný úspěch se snažil podpořit tím, že ženám nabídl, že by některá z nich mohla dokonce kandidovat.²⁴³

Další lidovecký deník *Den* v únoru poměrně obsírně agitoval na ženy. Opět s použitím typickým motivů pro lidovecký tisk – křesťanství, které povzneslo ženu na roveň muži, ženin cit pro rodinu, budoucnost dětí, která ženám není lhostejná apod.²⁴⁴

5.2 Předvolební agitace a články k volbám do Poslanecké sněmovny

Agitace sociální demokracie a provolání k voličům se začaly objevovat na stránkách denního tisku ke konci měsíce března, ze sledovaných stran tak byla tato strana v rámci agitace první. *Právo lidu* vydalo 28. března velký manifest, ve kterém se obracel tradičně na pracující lid, odvolával se mimo jiné na své boje za rovnost pohlaví i v otázce volební. Do provolání byla

²⁴⁰ SLÁDKOVÁ, M. Žena v příštím Nár. shromáždění. In: *Český směr*, 1920, roč. 22, č. 86 z 28. 3. 1920, s. 5.

²⁴¹ VÍTKOVÁ, Marie. Jakou politiku chtějí ženy dělat. In: *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 73 z 14. 3. 1920, s. 1-2.

²⁴² VÍTKOVÁ, Marie. Ještě o ženské politice. In: *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 85 z 26. 3. 1920, s. 2.

²⁴³ Předvolební klepy. In: *Lid*, roč. neuveden, č. 68 z 24. 3. 1920, nestránkováno.

²⁴⁴ Ženy a volby. In: *Den*, 1920, roč. 9, č. 57 z 27. 2. 1920, s. 2; *Den* také agitačně působil na ženy v rámci voleb ve Velkém Brně viz Ženy a matky křesťanské. In: *Den*, 1920, roč. 9, č. 59 z 29. 2. 1920, s. 1.

zakomponována i otázka žen: „Všichni věříme, že součinnost žen bude požehnáním republiky.“²⁴⁵

Českoslovenští socialisté, agráři, národní demokraté i lidovci svá první velká svolání nechali až na 4. dubna. *České slovo* vydalo prohlášení, ve kterém mimo jiné slibovalo doplnit společensko-politickou rovnost mužů a žen o rovnost kulturní.²⁴⁶ *Národní listy* vyhradily ve svém manifestu i svolání k českým ženám.²⁴⁷ To samé udělal i agrárnický *Venkov*, který vyhradil promluvě k ženám nejvíce prostoru a promlouval na ženy ze všech stran nejobširněji.²⁴⁸ Z politických stran se naopak o ženách ve svém manifestu ani jednou nezmínil deník *Lid*.²⁴⁹

I jiné deníky politických stran otiskly v tu jistou dobu svá prohlášení buď totožná s ústředními listy, či svá vlastní. Například agrárnická *Svoboda*, *Lidový deník*, národně demokratický *Český deník*, *Obzor* a lidovecký *Nový deník*, *Čech*, *Našinec* a *Den*. Předvolební agitace na ženy se však v otázce žen nerozprostírala pouze v mantinelech obecných manifestů. Největší nápor agitace na ženy probíhal v týdnu od 11. do 17. dubna.

Společným prvkem sledovaných stran, kromě lidové, zůstal i nadále antiklerikalismus, a to nejen v otázce žen. Volební agitace protilidoveckých stran samozřejmě v antiklerikální agitaci pokračovaly, avšak socialistické strany se v těchto volbách hodně zaměřily na národně demokratickou stranu, která se stala stejně velkým nepřítelem jako lidovci.

Volební výzvy a agitace před volbami do Poslanecké sněmovny byly často mířeny i na volby do Senátu, konající se o týden později. Zejména v obecných prohlášeních byly zmíněny oba termíny. Avšak ve dnech blížících se k 18. dubnu byly výzvy mířeny víceméně cíleně pouze k volbám do Poslanecké sněmovny. Volbám do senátu byl věnován samostatný agitační týden, proto budou následující agitační týdny rozděleny do dvou částí.

²⁴⁵ Manifest československé sociálně demokratické strany dělnické. In: *Právo lidu*, roč. 29, č. 75 z 28. 3. 1920 s 1.

²⁴⁶ Lidé československý! In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 81 z 4. 4. 1920, s. 2.

²⁴⁷ Národu československému! In: *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 94 z 4. 4. 1920, s. 2.

²⁴⁸ Lide československý! In: *Venkov*, 1920, roč. 15, č. 81 z 4. 4. 1920, s.1.

²⁴⁹ Manifest Československé strany lidové k volbám do Národního shromáždění dne 18. dubna 1920. In: *Lid*, roč. neuveden, č. 77 z 4. 4. 1920, nestránkováno.

5.2.1 Lidovecký tisk

Lidovecký tisk se na útoky jiných stran opět bránil již zaběhlou argumentací o křesťanství jako osvobozujícím prvku žen. Zároveň se jako o rok dříve stala hlavním cílem agitace ženamatka, které není lhostejná výchova a budoucnost jejich potomků. *Lid* právě na motivu výchovy dětí k mravnosti ve svém provolání k ženám postavil agitaci: „*Chcete-li, abyste měly vliv na výchovu svých dětí, chcete-li, aby ve školách děti nejen získávaly vědomosti, ale aby se i vychovávaly, chcete-li, aby se tam děti učily ústě k vám, aby byly vyučovány základním pravdám života a mravnosti, volte při volbách kandidáty československé strany lidové, neboť to je jediná strana, která se postavila proti židovsko-liberálnímu úsilí odkřesťanit školu.*“²⁵⁰

V podobném duchu agitoval i další denní tisk. Olomoucký *Našinec* opět apeloval na ženin cit pro rodinu, když vyzdvihoval neoblomný postoj lidové strany proti zákonu o rozluce manželské, zákonu o civilním sňatku, proti vyloučení náboženství ze škol apod.²⁵¹ Na rodinu apeloval i ostravský *Nový deník* v podobném prohlášení.²⁵²

Lid se ještě v předvečer voleb obrátil na své ženy, ve kterém napadal československé socialistky Landovou-Štychovou a Zemínovou. Zemínové vyčítal její hrubost a neomalenost ve sněmu, Landovou-Štychovou dával za špatný příklad v rámci jejích názorů na interrupci. Lidovecký *Lid* udával tyto 2 poslankyně jako naprosto neideální příklad ženy, a proto vyzýval své stoupenkyně k volbě strany, která ctí náboženství, pomáhající mimo jiné k výchově dětí.²⁵³

5.2.2 Agrárnický tisk

Agrárnický tisk se také jako v předchozím roce zaměřil na svou nejpravděpodobnější voličku – venkovskou ženu. Na žádné jiné agitaci nemířil. *Venkov* agitoval na ženy opět s přihlédnutím na jejich těžkou válečnou zkušenost, kdy se samy musely starat o půdu po odvedení jejich otců, synů a manželů.²⁵⁴

²⁵⁰ Ženám. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 81 z 14. 4. 1920, nestránkováno. Stejnou agitaci obtiskl i deník *Den* viz Ženám. In: *Den*, 1920, roč. 9, č. 104 z 16. 4. 1920, s. 2.

²⁵¹ Ženy a dívky! In: *Našinec*, 1920, roč. 56, č. 86 z 16. 4. 1920, s. 2.

²⁵² V rozhodné chvíli. In: *Nový deník*, 1920, roč. 15, č. 81 z 11. 4. 1920, s. 2.

²⁵³ Naše ženy a volby. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 87 z 17. 4. 1920, nestránkováno.

²⁵⁴ Muži a ženy českého venkova. In: *Venkov*, 1920, roč. 15, č. 86 z 11. 4. 1920, s. 3.

Velký manifest ženám publikoval *Lidový deník*. Opět byl kladen důraz pouze na venkovskou ženu československou, které není lhostejný osud jejich dětí. Avšak pro denní tisk trochu netradičně se zaměřil i na ženy mladé, svobodné a bezdětné v rámci předpokladu, pokud vyhraje agrární strana: „*Dospělé děti domkařů nebudou nuceny hledat práci po továrnách a jiných kapitalistických podnicích – ony naleznou dostatečného zaměstnání doma, domkařské dcery budou si z vlastní práce pořizovati výbavu a strádati věno.*“²⁵⁵ Dále provolával „...*, všechny domkařky, chalupnice, všechny zemědělské ženy i jejich dospělé dcery půjdou dne 18. a 25. dubna k volbě.*“²⁵⁶

5.2.3 Národně demokratický tisk

Národně demokratický tisk oproti roku 1919 svou agitační aktivitu mířenou přímo na ženy mnohem více rozšířil. *Národní listy* například ve dnech 16. a 17. dubna publikovaly „anketu“ nesoucí název *Proč ženy budou voliti „Českosl. národní demokracii“* a obsahoval odpovědi známých žen i mužů na tuto otázku. Respondenty se stali například Růžena Jesenská, Eliška Krásnohorská a Alois Jirásek. Hlavním motivem pro volbu této strany objevující se v odpovědích, a vlastně ženám předkládaný důvodem pro volbu této strany, byl důraz na češství a národ.²⁵⁷

Český deník ve svém obecném provolání k voličům mluvil i k ženám, kde je speciálně vyzýval, aby se nenechaly ovlivnit svou *momentální náladou*. Důvod pro volbu této strany předkládal ženám národní demokraty jako ty, kdo změní stávající poměry k lepšímu.²⁵⁸ K aktivizaci žen nabádal *Moravsko-slezský denník* prostřednictvím apelu na plnou účast žen na volební schůzi 17. dubna, čímž měly ženy dle slov autora prokázat politickou vyspělost.²⁵⁹

Autor olomouckého *Pozoru* v článku z 13. dubna vyslovil určité obavy z volebního práva žen. Přiznal skutečnost (která se mimo jiné v tisku po obecních volbách 1919 objevila), kterou

²⁵⁵ Ženo venkovská! Zachovalas jazyk československý, zachovalas půdu našemu národu, musíš mu zachovati a uhájiti samostatný stát! In: *Lidový deník*, 1920, roč. 7, č. 86 z 11. 4. 1920, nestránkováno.

²⁵⁶ Tamtéž

²⁵⁷ Proč ženy budou voliti „Českosl. národní demokracii“. In: *Národní listy – Večerní vydání*, 1920, roč. 60, č. 105 z 16. 4. 1920, s. 1; Proč ženy budou voliti „Českosl. národní demokracii“. In: *Národní listy – Večerní vydání*, 1920, roč. 60, č. 106 z 17. 4. 1920, s. 1

²⁵⁸ Voličové a voličky uvažujte! In: *Český deník*, 1920, roč. 9, č. 100 z 11. 4. 1920, s. 2; Volby do N.S. 1920. In: *Český deník*, 1920, roč. 9, č. 104 z 15. 4. 1920, s. 5.

²⁵⁹ Volební ruch a přípravy k volbám. In: *Moravsko-slezský denník*, 1920, roč. 23, č. 102 z 15. 4. 1920, s. 3.

byla určitá úleva z volebních výsledků i přes to, že mohly volit i ženy. Avšak opět připustil staronové obavy z blížících se voleb: „*Obava z vítězství klerikalismu je jediné obavou z nevyspělosti našich žen.*“²⁶⁰

Přímo mířená agitace se objevila v *Pozoru* ještě 16. dubna. Ta v sobě nesla předkládané argumenty ženám pro volbu národně demokratické strany. Autor postavil každou českou ženu do již dobře známé **role matky**, která je **strážcem rodinného krbu**, a proto ji **záleží i na dobru celého národa**, který v tomto případě závisí na zvolení žádné jiné než národně demokratické strany. Ke konci vyzval všechny ženy bez rozdílu stavu k volbě této strany, jak 18., tak 25. dubna.²⁶¹

Určité obavy vyjádřil přispěvatel František Ježek v *Národních listech* směrem k volbám na Slovensku, ve kterém se mělo odehrát úplně první volební klání pro tuto část země. Pro Ježka jsou volby zde velká neznámá, z důvodu toho, že lidé budou volit úplně poprvé dle rovného, všeobecného a tajného práva. Vyskytla se zmínka i o ženách, které tak patřily pro autora mezi jeden z prvků nejistoty: „*A ženy, které na Slovensku byly bytostí nejbezprávnější, volí všechny bez výjimky. Stačí dosáhnouti poměrně nízkého věku a volí se.*“²⁶²

5.2.4 Sociálně demokratický tisk

Sociální demokracie v tomto volebním období agitovala na ženy poněkud nerovnoměrně. Zejména ústřední list *Právo lidu* a jeho *Večerník* tolik samostatného prostoru ženám voličkám nevynahradyly. Na ženy se obracely zejména v obecných provoláních voličům.²⁶³ V rámci boje proti národní demokracii napadlo *Právo lidu* již zmíněnou anketu *Národních listů*, ve které odpovídal i Alois Jirásek. Autor nesouhlasil s tím, že se snaží národně demokratická strana nalákat inteligenci a ženy na slavná jména české literatury.²⁶⁴

Večerník Práva lidu vyzýval ženy postižené ekonomickou situací k volbě sociální demokracie. Stavěl argumentaci na tom, že strany podporující volný obchod – národní demokraté, agráři atd. - přivedou stát k ještě větší drahotě. Naopak sociální demokracie bude potírat

²⁶⁰ Vláška žen v republice. In: *Pozor*, 1920, roč. 27, č. 99 z 13. 4. 1920, s. 1

²⁶¹ Českým ženám, matkám a dívkám! In: *Pozor*, 1920, roč. 27, č. 102 z 16. 4. 1920, s. 1.

²⁶² JEŽEK, František. Slovensko před volbami. In: *Národní listy*, 1920, roč. 60, č. 104 z 15. 4. 1920, s. 1.

²⁶³ Tedy zítra! In: *Právo lidu*, 1920, roč. 29, č. 91 z 17. 4. 1920, s. 1; Pro vítězství socialismu. In: *Právo lidu*, 1920, roč. 29, č. 92 z 18. 4. 1920, s. 1.

²⁶⁴ Volební ruch. In: *Právo lidu*, 1920, roč. 29, č. 89 z 15. 4. 1920, s. 6.

lichvu a kontrolovat hospodářství.²⁶⁵ Část své agitace mířilo *Právo lidu* i *Večerník Práva lidu* výslovně na služebné dívky.²⁶⁶

Duch času ve svých agitacích a člancích (nejen) k ženám tradičně několikrát upozorňoval na nebezpečí klerikalismu. Například v provolání *Kterou stranu budou volit české ženy?* se v rámci otázky klerikálů opět pracovalo s prvkem sociální demokracie jako strany, která zajistila ženám jejich rovnoprávné postavení.²⁶⁷ 17. dubna se téma klerikalismu na stránky *Ducha času* dostalo hned dvakrát. Prvním bylo velké provolání k voličům a voličkám zahrnující rozmluvu o minulosti klerikálů za monarchie a za války, druhým pak bylo krátké hlášení, které mělo pravděpodobně za cíl pobouřit ženy a dokázat jim, aby tuto stranu nevolily. Tím byly slova prostějovského klerikálního agitátora Braunera, který dle slov deníku prohlásil, že ženy patří do kuchyně, a ne do politiky.²⁶⁸

Proti klerikálům vystoupila i brněnská *Rovnost*, která se snažila přesvědčit ženy, aby nevolily klerikály. Využila příspěvek sociálně demokratického *Pražského pondělí* o klerikalismu a ženách, ve kterém byly představeny názory a slova svatých mužů a církevních autorit o ženách, s cílem ženy od volby klerikálů odradit.²⁶⁹ Tento příspěvek tak autor článku *Ženy, nevolte klerikály!* v *Rovnosti* také použil pro výzvu ženám k volbě sociální demokracie a zejména ne klerikální strany.²⁷⁰

Nová doba se také na ženy obracela v článku *Žena do voleb*, kde byly mimo jiné upozorňovány na organizační záležitosti ohledně voleb – správnost volebních legitimací apod. Ke konci byly všechny ženy dělnické, proletářky vyzvány k volbě sociální demokracie s důrazem na kandidátky města Plzně: soudr. Bosákovou a Vlčkovou.²⁷¹ Agitace na ženy pokračovala i den další, ve které se noviny bránily útokům jiných stran, avšak ke konci

²⁶⁵ Několik slov ve velkém okamžiku dějinném! In: *Večerník Práva lidu*, 1920, roč. 9, č. 86 z 16. 4. 1920, nestránkováno.

²⁶⁶ Viz tamtéž

²⁶⁷ *Kterou stranu budou volit české ženy?* In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 99 z 12. 4. 1920, s. 1.

²⁶⁸ Služebníci boha, vraždy, nikoli lásky. In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 104 z 17. 4. 1920, s. 2; Denní zprávy. In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 104 z 17. 4. 1920, s. 4.

²⁶⁹ ROUČEK, Jaroslav. Klerikalism a ženy. In: *Pražské pondělí (Právo lidu)*, 1920, roč. 2, č. 15 z 12. 4. 1920, s. 2.

²⁷⁰ *Ženy, nevolte klerikály!* In: *Rovnost*, 1920, roč. 36, č. 106 z 16. 4. 1920, s. 5. Proti klerikálům vystoupil brněnský deník ještě v den voleb 18. dubna viz V rozhodujících hodinách. In: *Rovnost*, 1920, roč. 36, č. 108 z 18. 4. 1920, s. 1

²⁷¹ *Žena do voleb*. In: *Nová doba*, 1920, roč. 26, č. 105 z 16. 4. 1920, s. 4.

působily na ženy podobnou formou agitace – osočení strany ohledně jejich postupu vůči ženám v případě vítězství - tím chtěly potencionálním voličkám sdělit, že pro ně je jedinou zárukou rovnoprávnosti právě sociální demokracie: „*Ženy, nenechejte si namluvit falešnými proroky, že socialisti vezmou vám víru, že stanete se i s vašimi dětmi společným majetkem všech a státu, ... Chcete-li, aby povalen byl starý pořádek..., aby žena nebyla bezprávným tvorem, ale aby stala se rovnocennou jednotkou lidské společnosti, volte v den voleb zástupce pracujícího lidu, kandidáty čsl. soc. demokratické strany dělnické.*“²⁷²

5.2.5 Socialistický tisk

České slovo publikovalo agitace a články pro ženy opět zejména zásluhou rubriky *Ženského slova*. Českoslovenští socialisté se snažili agitovat na ženy a přesvědčit zejména tématem ekonomiky – odporem proti kapitalismu agrární, národně demokratické, lidové strany a dalších – a ukázkou že, socialismus je jedinou spravedlivou cestou. V článku z rubriky *Ženského slova*²⁷³ z 11. dubna se objevil opět prvek socialismu jako směru, který se zasloužil o rovná práva žen: „*Socialism osvobodil Vás z politického otroctví. Dal Vám do rukou zbraně, abyste si mohly vydobýt svých práv. Jest Vaší povinností nezradit socialism, nezradit republiku!*“²⁷⁴

Landová-Štychová ve stejný den publikovala velmi obsáhlý článek zabývající se tématem voleb a opět zde pracovala s motivem socialistické strany jako nositele myšlenky a bojovníka za rovnocenná práva žen. Zároveň stavěla potenciál strany na počtu žen kandidujících za Československou stranu socialistickou. Ostatní konkurenční strany kromě sociálně demokratické kritizovala za umístění žen na místa nevolitelná. Snažila se zapůsobit na ženy její a Zemínové odvedenou prací v Národním shromáždění, kdy porovnávala jejich 40

²⁷² Ženy. In: *Nová doba*, 1920, roč. 26, č. 106 z 17. 4. 1920, s. 2.

²⁷³ Signifikantním prvkem právě socialistického *Ženského slova*, avšak nejen pouze ve sledovaném období roku 1920, byla občasná rozsáhlost a náročnost textů, zejména z pera ženy jako byla Landová-Štychová, která publikovala do *Ženského slova* velmi často a problematice volebního práva, rovnoprávnosti a politickým záležitostem se věnovala ve svých člancích velmi zešíroka – některé její články vydaly i na 2 stránky a byly opravdu velmi obsáhle pojaté – dalo by se tak představit, že jejich texty nemusely být úplně lehce stravitelné pro každou čtenářku, pokud zamýšlely oslovovat co nejširší počet žen. Pokud byl jejich záměr zaktivizovat ženy jakéhokoli stavu a vzdělání i těmito dlouhými a náročnějšími texty, nemohla to být v každém případě zcela úspěšná cesta. Na druhou stranu se na začátku úvodní strany vyskytovala údernější provolání k ženám, která měla aktivizující potenciál mnohem větší.

²⁷⁴ Československým ženám! In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 86 z 11. 4. 1920, s. 7.

podaných návrhů a dotazů s celkovými 8 návrhy a dotazy žen z ostatních stran. Podobně jako sociálně demokratický tisk expresivně nazvala blížící se volby jako boj o rovnoprávnost ženy.²⁷⁵

Tématem byl samozřejmě také antiklerikalismus. Ženám byly v novinách předkládány již několikrát zmíněné „vzpomínky“ na dobu minulou v područí Habsburků spojených s katolickou církví, „opravdový“ názor katolicismu na rovnoprávnou ženu. Na ženy katolické se snažily agitovat přesvědčováním o nutnosti odpolitizování náboženství, přesvědčováním, že ženám jejich náboženství nikdo nemůže vzít, jelikož je to jejich věcí soukromou.²⁷⁶

Západočeský *Český směr* publikoval provolání k českým ženám, který opět působil na ženy skrze otázku rodiny a mateřství: „*Nechtějte, aby naše děti, naši potomci klnuli jednou matkám a sestrám svým.*“²⁷⁷

5.2.6 Nestranický tisk

Nestranická periodika si opět udržela svoji určitou odtažitost od předvolebního boje. *Národní politika* se ze všech nestranických novin k volbám vyjadřovala nejvíce, ale žena jako volička se nestala samostatným tématem.²⁷⁸

Pouze v *Lidových novinách* se v předvečer voleb objevil článek s tematikou volebního práva, který mířil na ženské voličky. Autorka na příběhu svého zlého snu o agitacích klerikálů, Němců a následné válce předávala poselství o volbách. Anticipovala, že ne všechny ženy jsou si vědomy svých povinností. Příkladem těch *zlých* (klerikálové, Němci, socialisté) v jejím snu ukazovala jejich vinu z minulosti či v přítomnosti. Na konci článku pak volbám přiřkla klíčovou úlohu: „*Probouzím se. Jsem ráda, že to byl jen sen. Ano, dnes to byl sen – a zítra?*“

²⁷⁵ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ. Dvanáctá hodina se blíží. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 86 z 11. 4. 1920, s. 7-8.

²⁷⁶ Vzkříšen...! In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 86 z 11. 4. 1920, s. 8; PLAMÍNKOVÁ, F. Náboženství a volby. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 86 z 11. 4. 1920, s. 9.

²⁷⁷ KUČEROVÁ, Marie. Českým ženám. In: *Český směr*, 1920, roč. 22, č. 102 z 15. 4. 1920, s. 3.

²⁷⁸ Př. Volte národně – volte demokraticky! In: *Národní politika*, 1920, roč. 38, č. 104 z 15. 4. 1920, s. 1; Volte všichni do jednoho! In: *Národní politika*, 1920, roč. 38, č. 104 z 15. 4. 1920, s. 4; KRAMÁŘ, Karel. V poslední chvíli. In: *Národní politika*, 1920, roč. 38, č. 106 z 17.4. 1920, s. 1.

*Co zítra? Rozjímám o tom snu. Není-li to skutečnost? Není to boj, když dcera volí nepřítele.*²⁷⁹

5.2.7 Slovenský a německý tisk

K slovenským ženám promluvil agitačně již 24. března ľudácký *Slovák*. Stejně jako jiná periodika česká připomněl oběť a odvahu slovenských žen za války. Vystoupil proti agrární straně v rámci jejich neochoty ženám udělit volební právo rovnocenné s mužským. Zmínil svého poslance Ferdiše Juriga, který se dle slov pisatele postavil proti neudělení volebního práva ženám, a právě díky němu a ľudové straně budou moci ženy v dubnu volit. Ke konci ženy vyzval k tomu, aby se zachovaly jako: „...*verné dcéry národa slovenského, verné ľudáčky!*“²⁸⁰ K ženám bylo skrze toto periodikum promluveno ještě 9. dubna. Ľudová strana zde na ženy snažila působit zejména skrze prvek národnostní.²⁸¹ Strana tak agitovala na ženy jinými motivy, než kterými se prezentovali v českých periodikách lidovci. Byly zde použity podobné motivy objevující se i v různém denním tisku českém – postavení se za volební právo žen proti ostatním, jako způsobu agitace na voličky. Avšak důraz ľudáků na program vlastní samosprávy Slovenska promlouval i do ženské otázky a tím se významně odlišoval od strany lidové.

Ve *Slovenském denníku* se agitovalo pro slovenské agrárníky. Způsob napadání a vysvětlování nevolitelnosti ostatních stran skrze tisk byl podobný jako v českém denním tisku, jak například proti ľudové (lidové) straně, tak proti sociální demokracii.²⁸²

Naopak sledované německé tiskoviny jako *Reichenberger Zeitung* a *Deutsche Zeitung Bohemia* svoje agitační články a výzvy nijak zvláště na ženy neměřily.

5.3 Volby do Poslanecké sněmovny 1920 a povolební hodnocení žen

Volby do Poslanecké sněmovny ovládla československá sociální demokracie, zvítězila jak na českém, tak překvapivě i na slovenském území. Společně kandidující lidová a slovenská ľudová strana získaly z československých stran 2 největší počet mandátů, přesto že samotný

²⁷⁹ Sen před volbami. In: *Lidové noviny*, 1920, roč. 28, č. 194 z 17. 4. 1920, s. 2-3.

²⁸⁰ Slovenky! In: *Slovák*, 1920, roč. 2, č. 55 z 24. 3. 1920, s. 1.

²⁸¹ Slovenské Matky a Panny. In: *Slovák*, 1920, roč. 2, č. 66 z 9.4. 1920, s. 4.

²⁸² INDROVÁ, J. Pod našu zástavu. In: *Slovenský denník*, 1920, roč. 3, č. 84 z 15. 4. 1920, s. 8.

volební výsledek lidové strany na Slovensku nebyl úspěšný. Třetí místo z obecních voleb obhájili agráři, páté místo připadlo národní demokracii za čtvrtými československými socialisty. Z německých stran volby opět ovládla německá sociální demokracie.²⁸³

Žen bylo do poslanecké sněmovny zvoleno 13. Největší počet vyslala československá sociální demokracie – Anna Malá, Anna Sychravová, Betty Karpíšková a Františka Skaunicová. Po 3 ženách se dostalo za německou sociální demokracii (Franziska Blatny, Irene Kirpal, Maria Deutsch) a československé socialisty (Louisa Landová-Štychová, Františka Zemínová, Ludmila Pechmanová – Klosová). 1 ženský agrární mandát připadl Anně Chlebounové, národně demokratický Elišce Purkyňové a lidovecký Augustě Rozsypalové.²⁸⁴

5.3.1 Ohlasy po volbách do Poslanecké sněmovny

Ohlasy na ženy po volbách do poslanecké sněmovny byly oproti situaci po volbách do obcí skrovné. Mohlo to souviset s neukončeným agitačním obdobím, jelikož 25. dubna se konaly ještě další volby a nebyl čas na velké závěry. Krátce po 18. dubnu totiž začaly agitace k volbám do senátu. Často se proto protínala agitace s hodnocením.

Přesto se objevily krátká hodnocení a zmínky ohledně ženského faktoru ve volbách. Velmi aktivně vystoupil národně demokratický *Pozor*, který věnoval hodnocení žen 3 články. V prvním z 20. dubna připsal zásluhu na výsledků lidové strany právě ženám. Svůj antiklerikalismus přenesl i do dalších článků, ve kterých se věnoval právě proběhlým volbám a jejich výsledkům. 21. dubna byl publikován krátký článek, který mluvil o agitačních způsobech klerikálů, kteří během velikonočních zpovědí apelovali na ženy pro volbu lidové strany. Poslední hodnocení situace ze strany žen proběhlo 22. dubna, kdy autor textu zhodnotil malý počet žen, které se dostaly do poslanecké sněmovny a k tomu pouze z oblasti Čech. Ke konci tak vyzval k nápravě v příštích volbách.²⁸⁵

Dobrý výsledek lidové strany se stalo největším tématem hodnocení, některé tiskoviny přiřadily tuto skutečnost na vrub ženám. Na tuto stranu se přidalo i *Večerní České slovo*:

²⁸³ Statistická příručka republiky Československé, s. 102.

²⁸⁴ MUSILOVÁ, Z ženského pohledu, s. 58.

²⁸⁵ Rozhodnuto. In: *Příloha „Pozora“* k č. 106 z 20. 4. 1920, s. 1; Volby a zpravodnice. In: *Pozor*, 1920, roč. 27, č. 107 z 21. 4. 1920, s. 3; Ženy v novém Národ. shromáždění. In: *Pozor*, 1920, roč. 27, č. 108 z 22. 4. 1920, s. 3; O zvolených ženách do poslanecké sněmovny referoval i další listy Ženy v poslanecké sněmovně. In: *Český deník*, 1920, roč. 9, č. 112 z 23. 4. 1920, s. 7; Ženy poslankyně. In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 98 z 25. 4. 1920, s. 6; Ženy v poslanecké sněmovně. In: *Nový deník*, 1920, roč. 15, č. 91 z 23. 4. 1920, s. 2.

„Velmi zarmucujícím zjevem je velký vzrůst klerikálních hlasů, k němuž přispěly zejména ženy a nár.-demokraticko-klerikální aliance.“²⁸⁶

Lidovecký *Nový deník* naopak napadal sociálně demokratickou stranu za praktiky před volbami i při volbách – kdy byly dělnické ženy voděny svými muži až k tajným komorám, aby nemohly zvolit někoho jiného než oni.²⁸⁷ *Lid* se vyjádřil k volební situaci na Slovensku a anticipoval možnost, že Slovenky, v těchto volbách volící sociální demokracii, budou příště volit klerikálně.²⁸⁸

K otázce žen a vítězství klerikálů se vyjádřil i tiskové médium vítězné sociální demokracie. *Duch času* vysvětloval nárůst volebních hlasů lidové strany klerikálním strašením žen o ztrátě víry, Boha, kostelů atd.²⁸⁹ Volební polemiky ohledně ženského faktoru lidové strany pokračoval i den další. Autor článku *Rudá a černá* připisoval ženským hlasům 50 až 60 % z celkového počtu hlasů strany lidové. Ženy volily sociálně demokraticky dle slov příspěvatele zejména v průmyslových částech země, ale v politicky a kulturně zaostalých místech se ženy staly oporou klerikálů.²⁹⁰

Častým prvkem hodnocení byly různorodé výpočty počtu hlasů žen objevujících se na stránkách denního tisku. *Duch času* nebyl jediný, kdo se podobně vyjádřil k situaci. Národně demokratický *Český deník* vydal článek, ve kterém proklamoval, že ženy volily často jinak než jejich muži – někdy prý i z principu jít proti svému manželovi.²⁹¹ Všechna tato prohlášení se z faktického hlediska však pohybují pouze na bázi odhadů, protože se nevedla žádná oficiální databáze k zjišťování, jak ženy opravdu volily. V první řadě by se tím porušovala tajnost voleb.

To že poptávka po informacích o preferencích žen existovala, může dokázat sám tisk, který se k tomuto tématu vyjadřoval, ale také zpráva ze statistického úřadu pro ministerstvo vnitra, ve které se řešila možnost odhalení, koho ženy volí. Jako různé cesty byly navrženy různobarevné hlasovací lístky i obálky, případně urny zvlášť pro muže a pro ženy. Byl

²⁸⁶ Překvapení z voleb. In: *Večerní České slovo*, 1920, roč. 12, č. 87 z 20. 4. 1920, s. 3.

²⁸⁷ Náš volební zápas na Ostravsku. In: *Nový deník*, roč. 15, č. 88 z 20. 4. 1920, s. 2

²⁸⁸ Perspektivy zítřka. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 93 z 24. 4. 1920, nestránkováno.

²⁸⁹ Jsme spokojeni! In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 108 z 21. 4. 1920, s. 1.

²⁹⁰ Rudá a černí. In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 109 z 22. 4. 1920, s. 1.

²⁹¹ Političtí odpůrci v manželství. In: *Český deník*, 1920, roč. 9, č. 110 z 21.4. 1920, s. 6.

dokonce podán návrh ministerstvu vnitra na umožnění třídění voličů.²⁹² K tomu však nikdy nedošlo.

Lidové noviny výsledek lidovců ženám nepřičítaly, dle nich za tím stál výbuch socialistické radikalizace, na který lidé reagovali volbou konzervativců – klerikálů.²⁹³ Další nestranický tisk – *Tribuna* – hodnotil v důsledku voleb negativně volební řád a do svého článku zakomponovala i otázku žen: „Zdá se dnes jisto, že volební řád složený cestou spíše statisticky theoretickou než psychologickou, naprosto nevyrůstá z našich poměrů. Ani nucenost voleb pod trestní sankcí, ani nízká hranice věková, **hlavně u žen**, ani systém vázaných listin neodpovídaly dobře našim poměrům.“²⁹⁴

5.4 Předvolební agitace a články k volbám do Senátu

Agitace k volbám do senátu probíhaly současně s agitacemi k volbám do poslanecké sněmovny, avšak větší důraz byl kladen právě na volební den 18. dubna. Po tomto datu se rozběhl další agitační týden tentokrát pouze se zaměřením na boj o senát.

Oproti předešlým obdobím agitace k volbám do obcí a Poslanecké sněmovny se pro senátní volby přístup tisku ochladil – ve velkém počtu periodik se ženám vyhrazené provolání či články neobjevovaly.²⁹⁵ Tuto linii však nenásledoval socialistický denní tisk. *České slovo* tradičně obširně investovalo do agitace na ženy, tentokrát mimořádně nejen zásluhou rubriky *Ženské slovo*. Českoslovenští socialisté postavili svou agitaci směrem k ženám na počtu zvolených poslankyň – v prvním skrutiniu bylo zvoleno do poslanecké sněmovny nejvíce žen z Československé strany socialistické. Tím chtěly ukázat, že právě oni jsou stranou, která se nejvíce stará o ženskou otázku. Za socialisty do senátu kandidovala mimo jiné Františka

²⁹² Národní archiv ČR (NAČR), fond Ministerstva vnitra I – stará registratura, kart. 226, inv. č. 1763, sign. 10-30/1. Zpráva Státního úřadu statistického ministerstvu vnitra z 13. 6. 1921.

²⁹³ První dojmy. In: *Lidové noviny*, 1920, roč. 28, č. 198 z 20.4. 1920, s. 1. Tento podobný názor zastávala i sociálně demokratická rovnost, která si zisk klerikálů vysvětlovala bojem mezi socialismem a kapitalismem viz K úspěchu klerikálů. In: *Rovnost*, 1920, roč. 36, č. 110 z 20. 4. 1920, s. 1.

²⁹⁴ Po prvních volbách. In: *Tribuna*, 1920, roč. 2, č. 93 z 19. 4. 1920, s. 1.

²⁹⁵ Výzvy k ženám se v nejčastějším případě objevovaly v rámci provolání ke všem voličům obecně, v tomto případě však byly ženy vyzývány pouhým provoláním typu Voličky!, Ženy! apod. .

Plamínková, právě při promluvách k ženám, byla její osoba zmiňována a ženy byly vyzývány k její volbě.²⁹⁶

Rubrika *Ženského slova* vyšla na den voleb. Aktivně vystoupila ve svém článku opět Landová-Štychová, která posunula motiv socialistických stran jako těch, které se zasloužily o volební právo žen ještě o stupeň výš, když postavila svou stranu do role prvních, kteří apelovali na vstup žen do národního výboru a k tomu přemlouvaly i strany jiné – i například sociální demokracii. Dále pokračovala v linii vysvětlování, proč nevolit strany agrární, lidovou a národně demokratickou. Luisa Landová-Štychová v jejich přístupu k ženám viděla jen pragmatickou kalkulaci pro dobu, která si pokrokovost žádala, avšak v podstatě pro ně žena nepatřila do veřejného prostoru zejména tedy do politiky. Vystoupila i proti sociální demokracii v souvislosti s jejich malým počtem žen na kandidátní listině.²⁹⁷

Sociálně demokratický *Duch času* také napodobil tisk československých socialistů. Důvody předkládané ženám pro volbu sociální demokracie při volbách do Senátu postavil na politice sociálního zákonodárství, která by byla úspěšná jen pod vítězstvím sociální demokracie, jak v poslanecké sněmovně, tak v senátu.²⁹⁸ Ve stejný den ještě promlouval k ženám, aby nevolily klerikálně. V rámci argumentace připomínal minulost inkvizic a boje proti čarodějnicím.²⁹⁹

Protiklerikálně vystoupila i agrární Svoboda, která se nelibě stavěla jak k sociálně demokratické, tak lidovecké agitaci, kdy k lidem přicházeli jezuiti a přemlouvali k volbě klerikálů. Periodikum tvrdilo, že se jim dařilo zejména u žen.³⁰⁰

Brněnská *Rovnost* ve výzvě ženám kladla důraz na tradiční motivy (nejen sociálně demokratického tisku), které měly být argumenty pro volbu sociálně demokratické strany: sociální demokracie jako jediná strana, která se zasadila o zrovnoprávnění žen, sociální

²⁹⁶ Př. Ženám, voličkám do senátu. In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 95 z 22. 4. 1920, s. 2; Rezoluce výkonného výboru strany českosloven. socialistů. In: *České slovo*, 1920, roč. 12, č. 96 z 23. 4. 1920, s. 3; Ženy sklídily jste špatný vděk za svoji práci. In: *Večerní České slovo*, 1920, roč. 12, č. 91 z 24. 4. 1920, s. 1-2.

²⁹⁷ LANDOVÁ-ŠTYCHOVÁ. Naším ženám na uváženu. In: *České slovo (Ženské slovo)*, 1920, roč. 12, č. 98 z 25. 4. 1920, s. 7.

²⁹⁸ K volbám do senátu! In: *Duch času*, 1920, roč. 22, č. 110 z 23. 4. 1920, s. 1

²⁹⁹ Ženy nevolte klerikály! Tamtéž, s. 4.

³⁰⁰ Jak agitují klerikálové za voleb na Slovácku. In: *Svoboda*, 1920, roč. 2, č. 108 z 24. 4. 1920, s. 2.

demokracie jako strana, která zajistí lepší budoucnost dětí (toto provolání dokonce ztuchněno) a pomsta za válku.³⁰¹

Provolání k voličům a voličkám vydala lidová strana ve svých denících, ve kterém spojila vděk za výsledek dosavadních voleb a výzvu ke stejnému úsilí ve volbách nadcházejících.³⁰² K další výzvě k ženám přistoupil ve velkém provolání i *Nový deník*, argument pro volbu lidové strany stál opět na známém rodinném motivu: „*Naše ženy a dívky jako při prvních volbách i nyní odevzdají do jedné hlasovací lístky čs. strany lidové, aby si **pojistily blaho a štěstí rodinného krbu a nedopustily rozvrácení rodin – a státu.***“³⁰³

Národní listy k agitaci vůči ženám přistoupily skromně. V krátkém prohlášení vyzvaly ženy skrze ženské spolky a organizace k volbě národní demokracie, za které kandiduje Alois Jirásek a Božena Viková-Kunětická.³⁰⁴

5.5 Volby do Senátu 1920 a povolební hodnocení žen

Československá sociální demokracie ovládla i volby do senátu. Výsledné pořadí stran kopírovalo výsledky z voleb do Poslanecké sněmovny.³⁰⁵ Z žen se do senátu dostaly jen 3 – Božena Ecksteinová (československá sociální demokracie), Anna Perthen (německá sociální demokracie) a MUDr. Emma Maria Herzig (německá nacionální strana).³⁰⁶

5.5.1 Ohlasy z voleb do Senátu

Hodnocení žen voliček z hlediska senátních voleb bylo skrovné. Na ženy se strany obracely, avšak nijak zvlášť obsáhle, nejvíce v rámci obecných provolání. Zároveň se mísila obecná hodnocení voleb senátních s hodnocením celkových výsledků parlamentních voleb.

³⁰¹ Pracující ženy a dívky! In: *Rovnost*, 1920, roč. 36, č. 113 z 23. 4. 1920, s. 2.

³⁰² Pracovníkům, důvěrníkům a voličům československé strany lidové. In: *Našinec*, 1920, roč. 56, č. 93 z 24. 4. 1920, s. 1; Pracovníkům, důvěrníkům a voličům československé strany lidové. In: *Nový deník*, 1920, roč. 15, č. 92 z 24. 4. 1920, s. 1.

³⁰³ Voličové. In: *Nový deník*, 1920, roč. 15, č. 91 z 22. 4. 1920, s. 1.

³⁰⁴ *Národní listy – Večerní vydání*, 1920, roč. 60, č. 113 z 24. 4. 1920, s. 1.

³⁰⁵ *Národní shromáždění*, s. 102.

³⁰⁶ MUSILOVÁ, Z ženského pohledu, s. 59.

Zajímavějším prvkem pro tisk se spíše stala volební účast vojáků než žen.³⁰⁷ Jedním z hodnotících ženské účasti byl lidovecký *Lid*. Příspěvatelka Ludmila Tichá v rubrice *Ženská hlídka* komentovala nejen situaci vzešlou z voleb do Senátu, ale i z voleb do Poslanecké sněmovny. I ona se dostala k povolebnímu hodnocení voličů a na rozdíl od ostatních připsala právě naopak velký počet hlasů pro stranu lidovou mužům. Ženy se podle ní nechal zastrašit svými mužskými rodinnými příslušníky. Trochu netradičně s přihlédnutím k výsledku voleb a obecně nastavenému diskurzu o ženě, která stojí za výsledky lidovců, kriticky hodnotila věřící ženy, které dle ní ještě postrádají politickou samostatnou a dostatečnou náboženskou uvědomělost. Socialistické hlasy dále přičítala jejich vybudované organizační síti. V budoucnu tak v podobně vybudované lidovecké organizační viděla příslib pro stranu. Ke konci vybízela ženy k tomu, aby po volbách nepřestávaly politiku řešit, ale naopak vše bedlivě pozorovaly.³⁰⁸

Brněnský deník lidové strany *Den* akorát na počátku května v souvislosti s poměrně úspěšným výsledkem lidovců a protiklerikální náladou (nejen) socialistického tisku reagoval na výroky konkurenční brněnské sociálně demokratické *Rovnosti*, která vyzývala k agitační práci na venkově zejména směrem k ženám. Autor článku se vůči těmto postupům vymezoval: „*Naše ženy odpoví všem pokrokovým balamutičům čtením lidového tisku a vstupováním do Lidov. jednot.*“³⁰⁹

Tradičně i aktivní *Pozor* se vyjádřil k situaci. Ovšem opět se svoji protiklerikální a kritickou dikcí směrem k ženám. Nárůst klerikálních hlasů připsal na vrub málo v politice uvědomělým a orientovaným ženám, avšak dodal, že za tento úspěch lidové strany si mohly nakonec samy strany pokrokové, které trápila roztržičnost a sobeckost.³¹⁰

Vítězná sociálně demokratická strana prostřednictvím deníku *Nové doby* své nadšení neskrývala a jako jediná strana volební účast žen přijímala naprosto pozitivně: „*A ženy – dělnice, ženy – matky, vám též náleží veliký dík za naše obrovské vítězství!*“³¹¹

³⁰⁷ Např. Díky vám, hoši! In: *Večerník Práva lidu*, roč. 9, č. 88 z 19. 4. 1920, nestránkováno; Vojsko a volby. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 97 z 29. 4. 1920, nestránkováno.

³⁰⁸ TICHÁ, Ludmila. Ženská hlídka. In: *Lid*, 1920, roč. neuveden, č. 95 z 27. 4. 1920, nestránkováno.

³⁰⁹ Katolické ženy a matky, pozor! In: *Den*, 1920, roč. 9, č. 121 z 4. 5. 1920, s. 2.

³¹⁰ Po volbách. In: *Příloha „Pozora“ k číslu 113 z 27. 4. 1920*, s. 1. Ženy byly nařknuty z *rozumové nesamostatnosti* ještě jednou v rámci tohoto periodika viz. Všichni proti klerikalismu. In: *Pozor*, 1920, roč. 27, č. 113 z 27. 4. 1920, s. 1

³¹¹ Besedy. In: *Nová doba*, 1920, roč. 26, č. 116 z 27. 4. 1920, s. 3.

Závěr

Cílem předkládané bakalářské práce byla reflexe volebního práva žen v denním tisku v období od vzniku Československé republiky po první parlamentní volby. V úvodu jsem vyslovila předpoklad o zákonité aktivitě denního tisku v otázce volebního práva žen, a tak jsem se s důrazem na československý stranický tisk rozhodla prozkoumat společná témata a motivy v rámci otázky volebního práva žen, postoje deníků s důrazem na předvolebním období a povolebním hodnocení, shodné a odlišné přístupy k tématu, aktivity různých tiskovin, kladné či negativní přijetí volebního práva žen a typ ženy-voličky, na které různá stranická periodika mířila.

Pro svoji práci jsem využila velkou škálu stranického denního tisku. Dále jsem pracovala s 5 nestraničnými tiskovinami a pro krátké doplnění byla použita 2 slovenská periodika, která však svoji aktivitu ohledně sledovaného tématu, i vzhledem k událostem na Slovensku, zaznamenala až kolem voleb 1920, a 2 německá periodika.

Volební právo žen se po vzniku republiky stalo tématem velmi záhy v rámci řešení otázky volebního řádu do obcí na konci listopadu 1918. Několik dní před tím se sešlo Revoluční národní shromáždění, ve kterém poprvé zasedlo 8 žen. Tyto dvě události se staly tématem pro většinu sledovaného tisku bez ohledu na stranickou příslušnost. Prozatím se periodika od sebe významnějším způsobem neodlišovala, jelikož se projevovala spíše snaha o záležitostech informovat. První příklady odlišných přístupů denního tisku na téma volebního práva žen v nové republice na sebe nenechaly dlouho čekat a zejména v rámci měsíce prosince se započalo s prvními stranickými agitacemi. Zde se nastavil určitý přístup všech tiskovin stranických i nestraničných, který postupoval dál celým sledovaným obdobím bez ohledu na rok publikování a událost – volby 1919, volby 1920.

Mým hlavním cílem bylo postihnout různá témata a motivy (jak společná, tak typická pouze pro určitý tisk). Mnoho témat a motivů v otázce volebního práva žen se ve článcích shodovala napříč sledovanými periodiky. Byly to zejména motiv trpící, odvážné a samostatné ženy za války a obecný motiv války a jejího dopad na ženu, který byl nejčastěji používaným. Byl využíván pro legitimizaci ženského volebního práva a účasti v politice. S politikou souvisí další užívaný motiv o nové politické vlně s příchodem žen do ní – zejména se v této souvislosti kladl důraz na ženskou mravnost a „ušlechtilé“ vlastnosti žen. Velmi zásadním prvkem se stal i antiklerikalismus – zejména u socialistického tisku, avšak přítomen i u národní demokracie, agrárnických a nestraničných periodik – dále časté zmínky o nutné politické výchově žen a pro socialistické strany (zejména pro sociální demokracii) se staly

důležitým motivem zmínky o podpoře volebního práva žen v období monarchie a jejich zásluha na jeho přijetí. Společným prvkem byla i velká aktivita žen přispěvatelky, které se velmi často k sledované problematice vyjadřovaly. Naopak opomíjeným motivem se stalo období boje o volební právo žen z doby monarchie.

Přístup periodik k potencionálním voličkám (zejména v předvolebním období) se odvíjel od ideologie samotné strany. Výše zmíněné motivy se projevovaly ve stranických denících různě – lidovci kladli při agitacích na ženy největší důraz na prvky rodiny, výchovy dětí, ochranu náboženství a morálky. Sociální demokracie se snažila oslovovat zejména chudé, dělnické ženy a dívky s důrazem na otázku socialismu a s tím spojené rovnosti, avšak i motiv voličky – ženy matky – byl hojně používán. Agrárnický tisk se též zaměřoval pouze na „vlastní“ voličku – venkovskou ženu. Poslední dvě strany – českoslovenští socialisté a národní demokraté – nepřistupovaly k ženám tak striktně vyhraněně jako předešlé strany, socialisté kladli při agitacích na ženy největší důraz na socialismus, národní demokraté na prvek národa a nelhostejnosti k dobovým poměrům (zejména v předvolebním parlamentním období roku 1920). Zajímavým poznatkem je právě motiv ženy-matky, jelikož nejvíce oslovovaný typ voličky objevující se v každém tisku je žena-matka, volební agitace tak mířily zejména na ženu a nejlépe matku, které není lhostejná budoucnost dětí a národa.

Velmi aktivním publikováním se prezentovaly socialistické strany po celé sledované období. Naopak například nestranický tisk se k sledované problematice nijak obširně a zajímavě nevyjadřoval – výjimkou Tribuna, která poměrně netradičně publikovala pár kritických článků. Nejaktivnějším periodikem ze sledovaných tiskovin v otázce volebního práva žen se stalo České slovo zejména zásluhou jeho rubriky Ženské slovo, do kterého publikovaly například Luisa Landová-Štychová, Františka Zemínová a Františka Plamínková.

Dalším zajímavým motivem je otázka polemiky s volebním právem žen – ze stranického tisku „nejkontroverzněji“ vystupoval národně demokratický Pozor, který nejvíce ze sledovaných periodik publikoval o otázce správnosti volebního práva žen. Naopak především ústřední listy politických stran neposkytly prostor pro pochybnosti.

Příspěvky o volebním právu žen v roce 1920, zejména hodnocení žen v rámci parlamentních voleb, vykazovaly určitou sestupnou tendenci v otázce aktivity, zejména ohlasy z voleb do Senátu v souvislosti s volební účastí žen se již nestaly tak důležitým tématem pro tisk. Otázkou je proč se tomu tak stalo? Byla to již ukázka určitého navyknutí na volební účast žen a nepotřeba situaci tolik komentovat? Bylo to zklamání z posílení pozice lidovců, které si strany vysvětlovaly volebními hlasy žen? Další zajímavou otázkou by mohla být i reflexe

volebního práva žen v následujících volbách 1925, zda by se potvrdila ona sestupná aktivita, a tím se dokázalo, že se volební právo žen již etablovalo ve veřejném prostoru jako naprostá normalita? Dalším možným přidaným prvkem výzkumu by mohlo být hlubší prozkoumání tematiky německých novin, jelikož německý prvek byl významnou veličinou v československém prostředí, avšak pro jazykovou a časovou bariéru nebyla možnost prozkoumat vícero německých novin (zejména například sociálně demokratických).

Seznam pramenů a literatury

Archivní prameny

Archiv hlavního města Prahy (AHMP)

Knihovní fond

Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (APS PČR)

Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění

Národní archiv (NA)

Ministerstvo vnitra I – stará registratura

Periodický tisk

Čech: politický týdeník katolický. Praha: Antonín Schmitt, 1918-1920

Český deník. Plzeň: Závody pro průmysl tiskařský a papírnický, 1918-1920

České slovo: ústřední orgán Československé strany národně sociální. Praha: Melantrich, 1918-1920

Český směr: deník Československé strany národně socialistické na českém západě. Plzeň: Lidové tiskařské, vydavatelské a nakladatelské družstvo, 1920

Den. Brno: František Žampach, 1918-1920

Deutsche Zeitung Bohemia. Praha: Andreas Haase, 1919-1920

Duch času: orgán strany sociálně-demokratické. Ostrava: Jan Prokeš 1918-1920

Lid. Praha: Spolek pro podporování a vydávání lidového tisku v ČSR, 1919-1920

Lidový deník. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1919-1920

Lidové noviny. Brno: Vydavatelské družstvo Lidové strany v Brně, 1918-1920

Moravské noviny: příloha Brněnských novin. Brno: V. Burkart, 1918-1920

Moravská Orlice. Brno: František Uman, 1918-1920

Moravsko-slezský denník. Ostrava: Moravskoslezská vydavatelská společnost, 1919-1920

Národní listy. Praha: Julius Grégr, 1918-1920

Národní politika. Praha: V. Nedoma, 1918-1920

Našinec. Olomouc: Josefína Černochová, 1918-1920

Nový deník. Moravská Ostrava: Vydavatelské družstvo časopisu Ostravský kraj, 1919-1920

Nová doba: Orgán lidu pracujícího. Plzeň: František Unger, 1914, 1918-1920

Obzor. Přerov: Společnost vydavatelská, 1919-1920

Pozor. Olomouc: Bohumír Knechtl, 1918-1920

Právo lidu: časopis hájící zájmy dělníků, maloživnostníků a rolníků. Praha: Ladislav Pavel, 1912, 1918-1920

Reichenberger Zeitung: Organ für die deutsch-nationale Partei in Böhmen. Reichenberg: Heinrich T. Stiepel, 1918-1920

Rovnost: list sociálních demokratů českých. Brno: J. Opletal, 1918-1920

Slovák: politický a společenský časopis. Ružomberok: Slovák, 1920

Slovenský denník: orgán Slovenskej národnej rady. Bratislava: František Votruba, 1918-1920

Svoboda: moravskoslovenský deník. Brno: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1919-1920

Tribuna. Praha: Ferdinand Peroutka, 1919-1920

Večer: lidový deník. Praha: Rolnická tiskárna, 1918-1920

Večerní České slovo; Praha: Melantrich, 1918-1920

Večerník Práva lidu; Praha: Ladislav Pavel, 1918-1920

Venkov: ústřední list Republikánské strany zemědělského a maloroľnického lidu. Praha: Tiskařské a vydavatelské družstvo roľnické, 1918-1920

Ženská revue: list pro otázku ženskou, ethickou, kulturní a sociální vůbec. Brno: Z. Wiedermannová, 1915, 1917, 1918

Ženský svět: list paní a dívek českých. Praha: Ústř. spolek českých žen, 1906, 1915-1917

Edice pramenů a dobová literatura

BROKLOVÁ, Eva (ed.). *Prohlášení nezávislosti československého národa zatímní vládou československou: osmnáctého října MDCCCXVIII: (Washingtonská deklarace)*. Praha: Nakladatelství Eva – Milan Nevole, 1998

FRANTA, Bohuslav. *Parlamentní právo žen*. Praha: Český čtenář, 1916

Národní shromáždění republiky československé v prvním desetiletí. Praha: [s.n.], 1928

Statistická příručka republiky Československé I. Praha: nákladem vlastním, 1920

Odborná literatura

ABRAMS, Lynn. *Zrození moderní ženy: Evropa 1789-1918*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2005

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005

BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *Ženy a politika: (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014

BAHENSKÁ, Marie – MUSILOVÁ, Dana – HECZKOVÁ, Libuše. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011

BALÍK, Stanislav – FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – VLHA, Marek. *Český antiklerikalismus: zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848-1938*. Praha: Argo, 2015

BALÍK, Stanislav – HLOUŠEK, Vít – HOLZER, Jan – ŠEDO, Jakub. *Politický systém českých zemí 1848-1989*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2007

BARTLOVÁ, Alena. Hlinkova slovenská ľudová strana. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kolektiv. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004*. 1. díl: *Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 833–860

BEDNAŘÍK, Petr – JIRÁK, Jan – KÖPPLOVÁ, Barbara. *Dějiny českých médií. Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2011

BENKO, Juraj – DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela a kol. „*S ľudom a preľud*“: cesty k demokracii na Slovensku za monarchie a prvej republiky. Bratislava: Historický ústav SAV, 2020

BRADOVÁ, Eva. *Od lokálných mítinků k politickému marketingu: teorie a vývoj politické komunikace a volebních kampaní*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Mezinárodní politologický ústav, 2005

BRADOVÁ, Eva – ŠARADÍN, Pavel. Volební kampaně v ČR a volby 2006: amerikanizace kampaní? In: DANČÁK, Břetislav – HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006, s. 228–250

BUREŠOVÁ, Jana. Ludmila Zatloukalová-Coufalová, hlavní představitelka hnutí za zájmy venkovských žen při agrární straně v období první Československé republiky. In: RAŠTICOVÁ, Blanka. *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.-25. května 2006*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 2006, s. 215-220

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001

BURSÍK, Tomáš. „Národu jsem vždy věrně sloužila a vědomě nikomu škodu neučinila.“ Františka Zeminová (1882–1962). In: *Securitas imperii: sborník k problematice bezpečnostních služeb*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování činnosti Státní bezpečnosti ve Vydavatelství a nakladatelství Ministerstva vnitra České republiky, 2006, č. 14, s. 271–280

DANČÁK, Břetislav – HLOUŠEK, Vít (eds.). *Parlamentní volby 2006 a česká politika*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2006

DRENČKOVÁ, Lýdia. Ženy v parlamentních volbách první Československé republiky. In: *Vlastivědný věstník moravský*, 2012, roč. 64, čís. 2, s. 113-117

HARNA, Josef. *Politické programy českého národního socialismu 1897-1948*. Praha: Historický ústav, 1998

HARNA, Josef. Republikánská strana. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kolektiv. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 553–591

- HARNA, Josef – KUČERA, Martin. *Politické programy českých "pokrokových" stran 1896-1920*. Praha: Historický ústav, 2010
- HOLUBEC, Stanislav. *Nešťastná revolucionářka: myšlenkový svět a každodennost Luisy Landové-Štychové (1885–1969)*. Praha: Lidové noviny, 2021
- HORSKÁ, Pavla. *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999
- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře První republiky. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Třetí vydání. Praha: Libri, 2017
- KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010
- KUČERA, Rudolf. *Život na příděl: válečná každodennost a politiky dělnické třídy v českých zemích 1914-1918*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013
- KUKLÍK, Jan. Československá sociálně demokratická strana dělnická. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kolektiv. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 683–709
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. Vydání druhé, v Karolinu první, přepracované. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016
- LENDEROVÁ, Milena– KOPIČKOVÁ, Božena – BUREŠOVÁ, Jana – MAUR, Eduard (eds.). *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Vyd.1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2009
- LOVČÍ, Radovan. *Alice Garigue Masaryková. Život ve stínu slavného otce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta ve vydavatelství Togga, 2007
- MACKOVÁ, Marie. *O senátorce Anně Chlebounové*. Ústí nad Orlicí: Grantis, 1998
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč? Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005
- MALÍNSKÁ, Jana. *"My byly, jsme a budeme!" : české ženské hnutí 1860-1914 a idea českého národa*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2013
- MALÍNSKÁ, Jana. Volební právo žen do říšské rady, českého zemského sněmu a do obcí 1848-1914. In: *Střed: časopis pro mezioborová studia střední Evropy 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav, 2009, roč. 1, č. 1, s. 24-57

MALÍNSKÁ, Jana. Žena v politice: (ne)žadoucí. Olga Stránská–Absolonová. In: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *Ženy a politika: (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, s. 144–167

MALÍNSKÁ, Jana – BAHENSKÁ, Marie. Vzděláním k politice aneb Cesta žen k občanským a politickým právům. In: BENKO, Juraj – DUDEKOVÁ KOVÁČOVÁ, Gabriela a kol. „*S ľudom a preľud*“: cesty k demokracii na Slovensku za monarchie a prvej republiky. Bratislava: Historický ústav SAV, 2020, s. 235-276

MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kol. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005

MALÝ, Karel. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: Leges, 2010

MUSILOVÁ, „Zrození“ političky v Předlitavsku, In: BAHENSKÁ, Marie – MALÍNSKÁ, Jana (eds.). *Ženy a politika: (1890-1938)*. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2014, s. 189–202

MUSILOVÁ, Dana. *Z ženského pohledu. Poslankyně a senátorky Národního shromáždění Československé republiky 1918-1939*. České Budějovice: Pro Univerzitu Hradec Králové vydal Bohumír Němec – Veduta, 2007

NEČASOVÁ, Denisa. *Buduj vlast - posílíš mír! : ženské hnutí v českých zemích 1945-1955*. Brno: Matice moravská, 2011

NEUDORFLOVÁ, Marie L. *České ženy v 19. století: úsilí a sny, úspěchy i zklamání na cestě k emancipaci*. Praha: Janua, 1999

OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky. 2. vyd.* Praha: Společnost Edvarda Beneše, 2012

PROKŠ, Petr. *Politické programy Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948*. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999

RAŠTICOVÁ, Blanka. *Osobnosti agrární politiky 19. a 20. století: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 24.-25. května 2006*. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 2006

ROGUŤOVÁ, Jaroslava. Slovenská národná strana. In: MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel a kolektiv. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861-2004. 1. díl: Období 1861-1938*. Brno: Doplněk, 2005, s. 821–832

SCHELLE, Karel. *Vývoj volebního práva do obecních orgánů*. Brno: Masarykova univerzita, 1994

ŠTEMBERKOVÁ, Marie. Doktorky filosofie a medicíny na pražské univerzitě od roku 1901 do konce 1. světové války. In: PEŠEK, Jiří – LEDVINKA, Václav (edd.). *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996, s. 213-234

UHROVÁ, Eva. *České ženy známé i neznámé*. Praha: E. Uhrová, 2008

VELEK, Luboš. První v Rakousku! Zvolení prvního poslance-ženy Boženy Vikové-Kunětické v roce 1912. Příspěvek k vývoji volebního práva a volebního chování v českých zemích v 20. století. In: VOJÁČEK, Milan (vyd.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Praha: Scriptorium, 2007, s. 259–319

VOJÁČEK, Milan (ed.). *Reflexe a sebereflexe ženy v české národní elitě 2. poloviny 19. století: sborník příspěvků z konference uspořádané ve dnech 23.-24. listopadu 2006 Národním archivem ve spolupráci s Archivem hlavního města Prahy*. Praha: Scriptorium, 2007

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla. Česká žena v politické a veřejné činnosti na přelomu 19. a 20. století. In: PEŠEK, Jiří – LEDVINKA, Václav (edd.). *Documenta Pragensia XIII. Žena v dějinách Prahy: sborník příspěvků z konference Archivu hl. m. Prahy a Nadace pro gender studies 1993*. Praha: Scriptorium, 1996, s. 291-300

WOHLGEMUTOVÁ, Renata. Účast žen v české sociální demokracii. In: *Československý časopis historický*, Praha: Academia, 1965, roč. 13, s. 403-418

Kvalifikační práce

BARŠOVÁ, Andrea. *Emancipace žen, první světová válka a československá národní revoluce 1918/1919*. Praha, 2015. Disertační práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav politologie. Vedoucí práce Císař, Ondřej

BORSKÁ, Eva. *Františka Zeminová*. Praha, 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Vedoucí práce Míšková, Alena

KLÍČKOVÁ, Barbora. *"Být dobrým člověkem je více, než být velkým umělcem." Interpretace paměti a deníků Anny Chlebounové.* Praha, 2020. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav českých dějin. Vedoucí práce Hlavačka, Milan

KNÍŽKOVÁ, Gabriela. *Františka Plamínková jako novinářka, politička a feministka – životopisná studie.* Praha, 2022. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Katedra žurnalistiky. Vedoucí práce Čeňková, Jana

ONDŘEJOVÁ, Petra. *Ženy v československém parlamentu 1918-1938.* Brno, 2006. Magisterská diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce Fasora, Lukáš

ZIEGLER, Aleš. *Úloha žen v prvních československých parlamentních volbách roku 1920.* Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita v Brně, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie. Vedoucí práce Balík, Stanislav

ŽELEZNÁ, Hana. „Případ Viková-Kunětická“. *Príspevek ke studiu kritického myšlení o ženě a v ženě.* České Budějovice, 2007. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta. Historický ústav. Vedoucí práce Blümlová, Dagmar

Slovníky

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kolektiv. *Biografický slovník českých zemí. IX. sešit: C.* Praha: Libri, 2008.

VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kolektiv. *Biografický slovník českých zemí. XV. sešit: Dvořák-Enz.* Praha: Libri, 2008.

Online zdroje

GRAYZEL, Susan R. *Women and the First World War* [online]. London: Routledge, 2013 [cit. 2023-02-17]. ISBN 1-138-83535-8. Dostupné z: <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=669144&lang=cs&site=ehost-live>

LEGATES, Marlene. *In their time: a history of feminism in Western society* [online]. New York: Routledge, 2011 [cit. 2023-02-17]. ISBN 1-136-77903-5. Dostupné z:

<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=482532&lang=cs&site=ehost-live>

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/005schuz/s005001.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/020schuz/s020002.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021006.htm>

<https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/021schuz/s021007.htm>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:cbc5c590-848d-11e6-88c5-005056827e52>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:65556970-84cc-11e6-bf08-001018b5eb5c>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:88cdcc00-8646-11e6-84e2-005056827e51>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:b22d0fec-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:b22d36fd-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:b22d36fe-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:54a242be-f0bb-449b-b5bc-ef11e53224d2>

<https://kramerius.nm.cz/periodical/uuid:d0864969-c20f-497a-a1c9-57b811b40aa2>

<https://kramerius.nm.cz/periodical/uuid:a03166c8-41a1-4b37-83a3-7635c1bf0d88>

<https://kramerius.nm.cz/periodical/uuid:f3549ecd-28fd-4bcf-b4b6-6f1943bf73eb>

<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:6e1cd24a-a684-11de-8e93-00145e5790ea>

<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:6e1cd24b-a684-11de-8e93-00145e5790ea>

<https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:b422a1b5-1133-41b9-8178-41bb8961a3ac>

<https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:43fd6295-47ac-4ae5-a08b-4192122407cd>

<https://www.digitalniknihovna.cz/svkos/uuid/uuid:b45bfd77-d376-4af0-9399-a029e30940bf>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:25231220-61e6-11dc-90a3-000d606f5dc6>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:25473bf0-61e6-11dc-a2fd-000d606f5dc6>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:25a64be0-61e6-11dc-9a0d-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:6723ffa8-bbf4-49f9-ada4-e4246762c992>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:400f780a-8176-4b15-a140-bec97a9e985c>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:faaac271-b04a-482e-bfd0-eeeec573afb2>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:cf80530-b749-11de-b00a-000d606f5dc6>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:56b0f650-076a-11df-8021-000d606f5dc6>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:ff2c4830-b737-11de-8105-000d606f5dc6>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:4fd83840-de5c-11dc-854b-000d606f5dc6>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:b2b35790-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:b2b35791-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:5b440af0-6923-11dc-8c5b-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:ca3250b0-691f-11dc-b2c6-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:6100088f-b9d6-11e5-8577-90b11c419e63>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:b835ee4e-b9d6-11e5-8577-90b11c419e63>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:1e660e18-b9d7-11e5-8577-90b11c419e63>

<https://kramerius.svkos.cz/uuid/uuid:c32b0e6b-cece-42cd-9ff2-26e38ea85c27>

<https://kramerius.svkos.cz/uuid/uuid:d426d0ef-fd0e-42b9-b9f5-5d66e43c9748>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:699c4460-8ad9-11e0-b0b0-000d606f5dc6>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:ec49c990-8a8f-11e0-a2f5-000d606f5dc6>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:5cb986b0-9054-11e0-9dc5-000d606f5dc6>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:ee956db0-9126-11e0-923e-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:d161cddf-a11d-4d3c-a3db-e9133bb56e52>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:4973a5f1-846e-491e-8216-d6ab032ea3f9>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:916f927e-cbbc-4351-af45-a8e9b8f3ed87>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:044322df-b8aa-4fbd-89d2-43e7964012d3>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:72337520-64b4-41d1-ad53-b187eb611410>

<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:bc6899f2-7d6e-42e4-8e81-a36230d0b0a8>

<https://www.digitalniknihovna.cz/nkp/uuid/uuid:dfce8816-81d4-4849-b4b4-b8d9dbdc7e3a>

<https://www.digitalniknihovna.cz/kvkli/uuid/uuid:aa3c99a0-9ecf-11dd-b7d0-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/kvcli/uuid/uuid:b75e6870-a131-11dd-826e-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/kvcli/uuid/uuid:f2f46350-a1e8-11dd-9044-000d606f5dc6>

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:69bc3054-7719-4059-b21b-0459b6e47f45>

<https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:50f8eee4-fc2b-11e1-8fc4-0050569d679d>

<https://ndk.cz/uuid/uuid:b1c6d4bc-435d-11dd-b505-00145e5790ea>

<http://digitalna.kniznica.info/s/zCIqq3k7o8>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:3193e4a6-fc1e-4bea-83cf-59e3581db3fb>

<https://www.digitalniknihovna.cz/vkol/uuid/uuid:6689b2ea-8c14-4dc3-b154-5e7c51a84b75>

<https://www.digitalniknihovna.cz/zmp/uuid/uuid:45378dc0-1fab-445c-8dd0-eb1538895499>

<https://www.digitalniknihovna.cz/zmp/uuid/uuid:b50329f9-e0fd-4a99-8377-e3cd0c917159>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:6bab9340-ad31-11e9-8fdf-005056827e52>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:02462710-a47d-11e9-8812-5ef3fc9bb22f>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:d6d743f0-c3f0-11e9-8e1c-5ef3fc9bb22f>

<https://kramerius.nm.cz/periodical/uuid:e160e5ef-c899-437b-95f3-bff93abde0d5>

<https://kramerius.nm.cz/periodical/uuid:c3535d65-1193-4317-94ee-ae90f1f763a3>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:3b393810-9dd5-11e7-a093-005056825209>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:ab94b890-75f4-11e7-89ee-5ef3fc9ae867>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:b72424b0-9dff-11e7-ae0a-005056827e52>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:ccf661b0-f5b9-11e2-9439-005056825209>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:2a02aaf0-0e4f-11e3-9584-001018b5eb5c>

<https://digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:38066300-ff52-11e2-9439-005056825209>

Obrázková příloha

Foto poslankyň Revolučního národního shromáždění

Obr. č. 1 – Božena Ecksteinová

Obr. č. 2 – Anna Chlebounová

Obr. č. 3 – Irena Kaňová

Obr. č. 4 – Františka Kolaříková

Obr. č. 5 – Luisa Landová-Štychová

Obr. č. 6 – Alice Masaryková

Obr. č. 7 – Eliška Purkyňová

Obr. č. 8 – Božena Viková-Kunětická

Obr. č. 9 – Ludmila Zatloukalová-Coufalová

Obr. č. 10 – Františka Zemínová

Obr. č. 1 – Božena Ecksteinová³¹²

³¹² Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (APS PČR), fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 467, spis poslankyně Ecksteinové – Hnilíčkové Boženy

Obr. č. 2 – Anna Chlebounová³¹³

³¹³ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 929, spis poslankyně Chlebounové Anny.

Obr. č. 3 – Irena Káňová³¹⁴

³¹⁴ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 1107, spis poslankyně Káňové Ireny.

Obr. č. 4 – Františka Kolaříková³¹⁵

³¹⁵ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 1231, spis poslankyně Kolaříkové Františky.

Obr. č. 5 – Luisa Landová-Štychová³¹⁶

³¹⁶ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 1476, spis poslankyně Landové-Štychové Luisy.

Obr. č. 6 – Alice Masaryková³¹⁷

³¹⁷ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 1655, spis poslankyně Masarykové Alice.

Obr. č. 7 – Eliška Purkyňová³¹⁸

³¹⁸ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 2196, spis poslankyně Purkyňové Elišky.

Obr. č. 8 – Božena Viková – Kunětická³¹⁹

³¹⁹ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 2939, spis poslankyně Vikové-Kunětické Boženy.

Obr. č. 9 – Zatloukalová-Coufalová Ludmila³²⁰

³²⁰ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 3073, spis poslankyně Zatloukalové-Coufalové Ludmily.

Obr. č. 10 – Františka Zemínová³²¹

³²¹ APS PČR, fond Poslanci a senátoři Národního a Federálního shromáždění, inv.č. 3101, spis poslankyně Zemínové Františky.